

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS**

ADOMAS VINCAS RAKŠNYS

**POSTMODERNIZMO PARADIGMOS IŠŠŪKIAI NAUJOJO
VIEŠOJO VALDYMO SUSIFORMAVIMUI**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Prof. dr. A. Guogis

**VILNIUS
2014**

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS**

ADOMAS VINCAS RAKŠNYS

**POSTMODERNIZMO PARADIGMOS IŠŠŪKIAI NAUJOJO
VIEŠOJO VALDYMO SUSIFORMAVIMUI**

**Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N71001**

Vadovas

Prof. dr. A. Guogis

2014 -

Recenzentas

2014

Atliko

Grupė VAmns3-01

Adomas Vincas Rakšnys

2014 - -

**VILNIUS
2014**

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. POSTMODERNIZMO PARADIGMOS BRUOŽAI	10
1.1. Bendrosios modernizmo ir postmodernizmo charakteristikos.....	10
1.2. Nihilizmas ir postmodernizmas	21
1.3. Reliatyvizmas.....	25
1.4. Vartotojiškumas	28
1.5. Gentinis marketingas - vartotojiškos bendruomenės susiformavimas	32
1.6. Simuliacija ir simuliakrai.....	36
1.7. Postmodernaus laiko koncepcija.....	38
1.8. Modernios ir postmodernios organizacijos dichotomija	43
2. MODERNIZMO IR POSTMODERNIZMO IDĖJŲ ĮTAKA VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO MODELIAMS.....	49
2.1. Tradicinis, hierarchinis viešasis administravimas kaip modernizmo projektas.....	49
2.2. Naujoji viešoji vadyba - kaip postmodernios kultūros produktas.....	52
2.3. Besiformuojantis naujasis viešasis valdymas	56
2.4. Bendruomenė kaip naujojo viešojo valdymo vertybė	58
IŠVADOS	62
PASIŪLYMAI	64
LITERATŪRA.....	66
ANOTACIJA	75
ANOTATION.....	76
SANTRAUKA	77
SUMMARY	78

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1. lentelė. Keturi modernizmo imperatyvai.....	11
2. lentelė. Modernizmo metanaratyvai.....	13
3. lentelė. Modernizmo ir postmodernizmo bruožai.....	17
4. lentelė. Modernizmo ir postmodernizmo laiko koncepcijos bruožai.....	43
5. lentelė. Modernizmo ir postmodernizmo organizacijų charakteristikos.....	47
6. lentelė. Vartotojiškumo ir naujosios viešosios vadybos santykių pagrindžiantys aspektai.....	55

IVADAS

Vykstant viešojo administravimo modelių transformacijai, kinta ir valstybinio valdymo prioritetai, institucijų veikimo būdai, sprendimų priėmimo procesai, valstybės tarnybos sistemos. Vystosi naujas supratimas apie normatyvinį, demokratinį naująjį viešąjį valdymą (angl. New Governance). Tačiau kita vertus, šiame procese, viešojo sektoriaus institucijos, kaip viešosios politikos įgyvendinimo mechanizmas, taip pat susidūria ir su naujais visuomenės poreikiais ir nuostatomis, ambivalentiškom mąstymo formomis, paženklintomis postmodernios kultūrinės dimensijos įtakos. Postmodernizmas, prasidėjęs XX amžiaus šeštam – septintam dešimtmetyje grynai kultūrinėje srityje, kaip reakcija į modernizmą, persismelkė ir į šiuolaikinės, globalios visuomenės kolektyvinę sąmonę ir dabar jis gali būti suprantamas kaip šiuolaikinė paradigma (Featherstone, 2007, p. 31). Postmodernizme, kvestionuojamos tradicines, modernizme - susiformavusios koncepcijos, esminės objektyvios epistemologines ir ontologines kategorijos. Daugiau nebepasitikima racionalumu kaip universalia vertybe ir pamatine žmogiškosios veiklos organizavimo nuostata, todėl pradeda dominuoti nauji, hibridiniai, alternatyvūs konstruktai ir visuotinis netikrumo jausmas (Glanz et. al. 2000, p. 132). Ši hibridizacija akivaizdi daugelyje opozicinių sričių. Galima paminėti tiek viešojo valdymo modelius, kaip naujoji viešoji vadyba, kuri eliminuoja ribas tarp grynai valstybinių funkcijų ir verslo sektoriaus, tiek ekonominę dimensiją, - išskiriant Kinijos atvejį, suderinanti dvi, manichėjiškai skirtingas sistemas: kapitalizmą ir socializmą (kol vienos valstybės neigia postmodernizmo epochos genezę, Kinija adaptuojasi ir ją išnaudoja konstruktyviausiai. Kaip pavyzdį galima paminėti Kinijoje veikianti *Postmodernaus vystymosi institutą*¹). Postmodernistinė hibridizacija ir kriterijų sunykimas akivaizdus net nagrinėjant politinių partijų programas Lietuvoje. Programose nebelieka aiškių ideologinių kriterijų tarp „kairės“ ir „dešinės“, ar dėmesį sufokusuojant į hibridinį, postmodernų konfliktą Ukrainoje, kuris suformuoja naujas karo, intervencijos ir aneksijos formas.

J. F. Lyotardas apibrėždamas postmodernų būvį, tai įvardija kaip (1993, p. 6-7), nepasitikėjimą metapasakojimais, didžiosiomis modernizmo schemomis apimančiomis tokius parametrus kaip nusivylimą į ateitį orientuota linijine laiko ir istorijos schema, moksliniu metodu, kaip principiniu progreso įrankiu. Racionalumu kaip švietimo epochos vertybe, siejant ją su XX amžiaus totalitarinių valdymo formų sąlygotomis moralinėmis deformacijomis, taip pat ir visuotine dvasingumo krize, teisiniu nihilizmu. Iš esmės postmodernizme kvestionuojama esminė mokslo ir religijos dichotomija padėjusi principus šiuolaikinės visuomenės raidai. Tam linkę pritarti ir N. Brooks ir J. Toth (2007, p. 15), teigdami jog postmodernizmas dažniausiai apibrėžiamas kaip opozicija

¹ <http://www.postmodernchina.org/cgi/index.php>

visiems latentiniams, utopiniams impulsams, kaip nauja kultūrinė srovė su unikaliomis konfigūracijomis.

Postmodernios sumaišties tendencijos ypatingai atsiskleidžia analizuojant sociologinį – filosofinį diskursą, kuriame pasireiškia šiuolaikinėje visuomenėje išivyravantis reliatyvizmas, vartotojiškumas, hedonizmas, cinizmas, deteritorizacija, nihilizmas, tinklaveika, dekonstrukcija ir simuliacijos. Todėl šis tyrimas, siekiant maksimalaus objektyvumo, reikalauja tarpdisciplinės prieigos, įvairių disciplinų žinių sintezės. Vadinasi, siekiant sėkmingo naujojo viešojo valdymo modelio susiformavimo ir efektyvios jo principų adaptacijos valstybės institucijose atsižvelgiant į tai, jog modernistiniai modeliai, kaip tradicinis, technokratinis viešasis administravimas taip pat praranda savo aktualumą, bei suvokiant galimą postmodernizmo bruožų tęstinumą administracinėje srityje (naujoji viešoji vadyba autoriaus požiūriu yra grynai postmodernistinis produktas) - yra būtina įvertinti šiuolaikinių postmodernių konstruktų pasireiškiančių visuomenėje galimą įtaką naujojo viešojo valdymo modelio teoriniams principams ir nuostatoms.

Temos iširtumas. Postmodernizmo epocha ir jos bruožai bus apibūdinami remiantis tarpdisciplinine prieiga. Filosofiniu aspektu remiamasi J. F. Lyotardu (1993) (nepasitikėjimas metanaratyvais), J. Boudrillardu (2002), K. Toffoletti (2010), A. Woodwardu (2009), (simuliacijos ir simuliakrai), P. Collinsu (2008), S. L. Sorgneriu (2007), T. Mostelleriu (2006) (reliatyvizmas), F. D'Agostiniu (2010) B. Reginsteriu, (2006), R. Welshonu (2004), (nihilizmas), E. Gomei, (2010), D. Mugletonu (2000), S. Cohenu ir L. Rutsky (2005) (laiko koncepcijos transformacija). Sociologinio diskurso analizė orientuota į Z. Baumaną (2011), M. Featherstoną (2007), A. A. Bergerį (2011), (vartotojiškumo anatomija), J. R. Gibbinsą (1999) I. Hassaną (2001) (visuomenės fragmentacija ir restruktūrizacija). Lyginamaisiais, vadybiniais, modernizmo ir postmodernizmo dichotomijos organizacijų transformacijų aspektais paminėtini : K. J. Gergen (2001), S. Cleggas (1990), P. Leonardas (1997), M. Albrowas, Ch. Grey ir H. Willmott, S. Linsteadas (2003) C. Vibertas (2004), H. Bertensas (1994), Alvessonas ir Bergas (2011) (vidiniai darbuotojų ryšiai ir funkcijos, valdymo tipai, organizacijų struktūros) J. Garrickas ir C. Rhodes (2000) (organizacijų refleksyvumas). Viešojo valdymo modelių problemos nagrinėjamos remiantis J. E. Lane (2003), J.V. Denhardt ir R. B. Denhardt (2007), G. Peters, J. Pierre (1998), S. Osborne (2006), R. Steurer (2011), viešojo administravimo ir postmodernizmo sintezės aspektai H. T. Miller ir C. J Fox (2007) (*Postmodern Public Administration*), D. Farmer (1995) (*The language of public administration: Bureaucracy, Modernity, and Postmodernity*) ir H. T. Miller (2002) (*Postmodern Public Policy*).

Analizuojant filosofinių – sociologinių teorijų aspektų sintezę su valdymo modeliais Lietuvos viešojo administravimo diskurse, paminėtini tik pavieniai atvejai. Pavyzdžiui A. Raipos straipsnis (2010, p. 7 – 18) „*Metodologiniai viešojo valdymo demokratizavimo aspektai*“, kuriame bandoma apibrėžti kaip filosofijos ir sociologijos teorijos sąveikauja su valdymo teorijomis. Viešojo

administravimo modelių analizė ir reformų raida naudojant filosofinį, grynai teorinį, instrumentariją atsiskleidžia ir A. Tumėno (2010) daktaro disertacijoje „*Valstybinių organizacijų reformų ir pokyčių teorinė analizė*“. Minimaliai postmodernizmo paradigmos bruožų aspektai paliesti ir M. Bileišio (2012) daktaro disertacijoje „*Institucinis Vyriausybės veiklos aspektas Lietuvos viešajame valdyme*“. Tačiau nuoseklus, sisteminio, teorinio tyrimo sufokusuoto į postmodernizmo paradigmos ir viešojo administravimo modelių ryšį ir sąveika nepavyko aptikti.

Temos naujumas. Atsižvelgiant į ištirtumo laipsnį, tampa akivaizdu, jog Lietuvos viešojo valdymo diskurse, ši tema yra visiškai nauja. Net bandymo sistemiškai ir tarpdiscipliniškai apibrėžti postmodernizmo epochą viešojo administravimo kontekste, Lietuvos mokslininkų darbuose nepavyko aptikti. Šiame baigiamajame darbe teoriškai ne tik iškristalizuoti ir susisteminti, autoriaus nuomone, esminiai postmodernizmo bruožai, bet, ir, sintezės būdu atliekama kultūrinės dimensijos poveikio analizė organizacijų valdymui bei viešajam sektoriui, jo vertybėms, valdymo instrumentams. Taip pat, siekiama indikuoti galimus iššūkius, t.y pateikti įžvalgą, kaip sisteminį ateities modeliavimą, kokie postmodernizmo bruožai ir kodėl galėtų tapti problematiški besiformuojančio naujojo viešojo valdymo modelio komponentams, ir kaip į juos būtų galima tinkamai reaguoti.

Temos aktualumas. Tyrimo aktualumą pirmiausiai norima pagrįsti atskleidžiant alternatyvias viešojo valdymo reformų priežastis, kultūrinius veiksnius, pademonstruojant jog perėjimas iš modernizmo į postmodernizmą, turi tęstinumą ir valdymo teorijose. Dėmesio sufokusavimas į šią dimensiją reikšmingas akademikams, propaguojantiems naujojo viešojo valdymo koncepciją, indikuojant postmodernizmo paradigmos aspektus, būtų galima pagerinti konkrečių šio modelio įgyvendinimo principų formavimą bei optimizuoti teorininių šio modelio konstrukcijų įdiegimą valdymo praktikoje (postmodernioje visuomenėje, atsižvelgiant į laiko dvasią). Tema taip pat galėtų būti aktuali politikams, orientuotiems į valdymo pertvarką, tiek viešojo sektoriaus institucijų vadovams, siekiantiems kokybiško viešojo administravimo, kurie kaip instrumentą pasitelkia naujojo viešojo valdymo modelį

Tyrimo objektas - besiformuojantis naujojo viešojo valdymo modelis postmodernizmo epochoje.

Problema – postmodernizmas kaip iššūkius šiuolaikiniam naujojo viešojo valdymo susiformavimui.

Tikslas – atskleisti postmodernizmo paradigmos bruožų santykį su naujojo viešojo valdymo modelio komponentais.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti esminius postmodernizmo filosofinio – sociologinio diskurso bruožus, kurie galėtų tapti iššūkiais naujojo viešojo valdymo modeliui;

2. Įvertinti modernizmo ir postmodernizmo idėjų įtaką bendram (tarpsektoriniam) organizacijų valdymui įvairių valdymo principų ir koncepcijų formavimuisi;
3. Įrodyti jog kultūrinės, modernizmo ir postmodernizmo idėjos tiesiogiai sąveikauja su trimis viešojo valdymo modelių teorinėm nuostatom, atliekant šių epochų pagrindinių idėjų sintezę;
4. Pasiūlyti bendruomenę, kaip naujojo viešojo valdymo modelio vertybę, kaip galimą veiksnį, kuris neutralizuoja neigiamas postmodernizmo įtakas.

Darbo metodai. Darbe buvo panaudoti kokybiniai, mokslinės literatūros analizės, sintezės, loginis ir lyginamasis metodai. Atskleidus esminius modernizmo ir postmodernizmo epochų bruožus, jie susiejami su šiuolaikinėmis vadybos teorijomis, organizacinėmis koncepcijomis, palyginant modernizmo ir postmodernizmo organizacijų charakteristikas. Išaiškinti postmodernizmo parametrai susiejami su trimis viešojo administravimo modeliais. Pirmiausiai pagrindžiama kodėl postmodernioje epochoje tradicinis viešasis administravimas nebėra aktualus (atsižvelgiant į tai, jog jo struktūra paremta modernizmo kultūros vertybėmis), visų antra, įrodoma jog naujosios viešosios vadybos koncepcija savo struktūroje įformino postmodernistinį vartotojiškumą bei atskleidžiamos neigiamos postmodernizmo epochos įtakos besiformuojančio naujojo viešojo valdymo modelio aspektams, pasiūlant kaip į jas būtų galima tinkamai atsakyti.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi dalys. Pirmojoje dalyje nagrinėjami modernizmo ir postmodernizmo bruožai. Antrojoje dalyje svarbiausi šių epochų bruožai susiejami su viešojo administravimo modeliais, atskleidžiant jų įtaką viešojo valdymo modelių struktūroms. Ši magistrinį darbą taip pat sudaro įvadas, lentelių sąrašas, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, santraukos ir anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis. Darbo apimtis – 78 psl.

Mokslinės publikacijos parengtos magistrinio darbo pagrindu:

Aleksandras Minkevičius, Adomas Vincas Rakšnys Bendruomenė naujojo viešojo valdymo kontekste // *Viešasis administravimas= Public Administration: mokslo darbų žurnalas.* – ISSN 1648 – 4541. 2013/14, Nr. 4 (40). p. 51 – 60.

Arvydas Guogis, Adomas Vincas Rakšnys Viešojo administravimo modelių vystymosi perspektyvos modernizmo ir postmodernizmo idėjų šviesoje // *Tiltai*, 2014, Nr.2, p.19-30, ISSN 1392-3137.

Arvydas Guogis, Adomas Vincas Rakšnys Naujoji viešoji vadyba kaip postmodernios vartotojiškos kultūros produktas? // *Socialinių mokslų studijos*, 2014, Nr. 2.

Mokslinės publikacijos parengtos naudojant magistriniame darbe surinktą medžiagą pritaikant jas nagrinėjant kitas viešojo administravimo problemas:

Ramūnas Vanagas, Adomas Vincas Rakšnys Motyvacija viešajame sektoriuje – motyvacinių alternatyvų teorinės įžvalgos Maslovo poreikių hierarchijos kontekste, *Viešoji politika ir administravimas*, Vilnius, MRU, 2014, Nr. 13(2), 318-330, ISSN 2029 – 2872.

1 POSTMODERNIZMO PARADIGMOS BRUOŽAI

1.1 Bendrosios modernizmo ir postmodernizmo charakteristikos

Nagrinėjant postmodernizmą pirmiausiai yra būtina iškristalizuoti jo reikšmę. Akivaizdu, kad akademiniame diskurse nėra vieningos, eksplicistinės postmodernizmo sąvokos. Net šios sampratos analizė, atsižvelgiant į itin plataus diapazono turinį, kai kuriems autoriams atrodo problematiška (Zima, 2010).

Kaip aiškina M. Featherstonas (2007, p. 31) *postmodernizmo sąvoka gali apimti tokias sritis kaip muziką (atlikėjai kaip Cage, Stockhausen, Briers, Holloway, Tredici, Laurie Anderson), dailę (Rauschenberg, Baselitz, Mach, Schnabel, Kiefer, Warhol, Bacon) grožinę literatūrą (Vonnegut's Slaughterhouse Five, Barth, Barthelme, Pynchon, Burroughs, Ballard, Doctorow), kiną (Body Heat, The Wedding, Blue Velvet, Wetherby), teatrą (Artaud teatras), fotografiją (Sherman, Levine, Prince), architektūrą (Jencks, Venturi, Bolin), literatūrologiją (Spanos, Hassan, Sontag, Fiedler), filosofiją (Lyotard, Derrida, Baudrillard, Vattimo, Rorty), antropologiją (Clifford, Tyler, Marcus), sociologiją (Denzin), geografiją (Soja).*

Todėl derėtų pritari A. Gare (1995, p. 4), kuris teigia, jog sąvoka postmodernus naudojama stulbinamai dažnai, daugybėje skirtingų sričių. Todėl susidaro įspūdis, jog sąvokos populiarumą būtų galima paaiškinti tuom, jog ji gali reikšti bet ką ir bet kam. Kita vertus, tiksliau būtų teigti, jog tai daugiau sampratos profileracija, siekiant paaiškinti panašaus pobūdžio reiškinius. Tam linkęs pritari ir H. Bertens (1994, p. 19) teigdamas, jog postmodernizmas reiškia ir reiškė daugybę skirtingų dalykų, skirtingiems žmonėms, skirtinguose konceptualiuose lygmenyse. Pradedant kuklia literatūros kritika 1950 metais iki globalių konceptualizacijų 1980 metais. To rezultatas buvo ir vis dar yra masinė, tačiau, taip pat gaivinanti painiava, kuri suteikė svarbius, naujus impulsus, atidarydama naujas teritorijas intelektualiniams tyrinėjimams.

Atsižvelgiant į tai, siekiant supaprastinti šios sąvokos turinį, pirmiausiai būtina pradėti nuo to, jog žodis *post*, sufleruoja, jog kalbama apie naują epochinę fazę einančią po modernizmo. Šis epochinis virsmas atsiskleidžia tiek istoriniame laike, tiek individų kolektyvinėje sąmonėje, reflektuojant įvairias naujas kultūrinės, vertybinės, socialines visumas, idėjas bei gyvenimo formas ir patirties tipus (Gibbins, Reimer, 1999). Kita vertus, paminėtina ir tai, jog tam tikruose kontekstuose, postmodernizmas įgauna modernizmo antagonistą statusą, akcentuojant modernizmo laikysenų kritiką, negatyvias reakcijas į jas (Hardy, 2006).

Nepaisant to, anot C. S. Kingo (2005), siekiant supaprastinti problemą susijusią su postmodernizmo apibrėžimais, Vakarų civilizacija gali būti suprantama redukuojant ją iki trijų istorinių – filosofinių erų:

- a) ikimodernios būklės, kuomet gyvenimo būdas buvo lemiamas religijų ir monarchijų.
- b) modernybės periodo, kuomet mokslas ir racionalumas pakeitė ir transformavo gyvenimą ir socialines struktūras siejant jas su švietimo epocha
- c) postmoderybės eros, kuri siejama su vėlyvuoju kapitalizmu, industrializmu, vartotojiškumo įsivyravimu, autoritetų ir valstybės fragmentacija, mokslo ir racionalumo, tiesos, decentralizacija, traktuojant juos kaip situacinius, kontekstinius ir neobjektyvius.

Tačiau kita vertus, siekiant detalesnės analizės, siekiant aiškiau suvokti postmodernizmą *ad hoc* yra būtina išsamiau panagrinėti gretutinę modernizmo sampratą, jos pamatinės idėjas, mąstymo formas ir vertybines orientacijas, esminius faktorius, kuriuos kvestionuoja postmoderni būklė. Sutinkant su C. Grbich (1998), „modernybė buvo optimizmo era, protas ir progresas tapo dominuojančiais diskursais (kalbėjimo ir rašymo formomis), buvo tikima, jog žinių gavimo pamatu taps mąstymas. Mokslinis žinojimas paremtas logika, buvo laikomas galinčiu pakeisti nežinojimą ir prietaringumą (...)“ (p. 3). Vadinasi, galima teigti, jog modernybė gali būti charakterizuojama kaip pažangos ir mokslo suabsoliutinimo projektas, tam tikra mąstymo ir gyvenimo forma, metanti iššūkį prietarams bei akcentuojanti protu paremtos civilizacijos nesibaigiančio optimistinio progreso aspektą. Esminiu modernybės instrumentarijumi tapo protas ir mokslinis metodas, o antraminėmis struktūromis švietimo epochos vertybės, racionalizmas, sekuliarizmas ir individualizmas (Lehan, 2012).

Anot C. Casey (2002), „Dekarto ir Niutono mokslas bei Smito ir Maršalo ekonomika sudaro modernybę, su visais jos represuotais socialiniais paradoksis, technologiniais pasiekimais, destrukcija ir anihiliacija, ambivalencijom bei rūpesčiais, kurių dauguma sudaro mūsų šiuolaikinės teorizacijos aspektus, kurie dabar reikalauja didžiausio dėmesio“ (p. 115). Tam linke pritari ir kiti autoriai, akcentuojant tai, kad modernybėje, ekonominiame lauke įsivyravo kapitalistinė sistema, pagrįsta racionalumo ir individualizmo dvasia (Young Lee, 2008).

1. lentelė. Keturi modernizmo imperatyvai

a) Švietimo epochos pozicijų atgimimas, tikėjimas racionalumu ir stebėjimu
b) Fundamentalių, svarbiausių principų paieškos
c) Tikėjimas progresu ir universaliais projektais
d) Pasinėrimas į technologiškumą

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Gergen, 1991, p. 266–275.

Esminius modernizmo bruožus, taip pat galime apibrėžti remiantis K. J. Gergeno (1991, p. 266 – 275) pasiūlyta modernizmo bruožų klasifikacija. Remiantis lentele, galima teigti, jog autorius reziumuoja itin svarbius modernizmo parametrus. Jis išskiria švietimo epochos pozicijų sugrįžimą, tikėjimą progresu, technologinio aspekto hiperbolizavimą ir siekį atrasti fundamentalius principus.

Nemažiau svarbu dėmesį sufokusuoti ir į tai, jog būtent modernizmo kultūroje pradėjo dominuoti įvairios metanaratyvinės teorijos vienijančios pamatines, universalios pritaikomumo siekiančios sistemos. Tai tapo vienu iš esminių modernizmo kultūros bruožų. Siekiant geriau atskleisti ir charakterizuoti postmodernią būklę, suvokti jos reliatyvizmo ir vartotojiškumo priežastis, būtina išaiškinti kokios metanaratyvinės teorijos dažniausiai indikuojamos akademiniam diskurse.

Metanaratyvų, kaip reprezentacinių postmodernizmo elementų spektre pirmiausiai paminėtina švietimo epocha. Pritariant P. Allmendinger (2000), „esminiais jos komponentais tapo racionalumas, empirizmas, mokslas, universalizmas, progresas, individualizmas, tolerancija, laisvė, žmogiškosios prigimties vienodumas ir sekuliarizmas.“ (p. 12).

Aptariant kitas metanaratyvinės teorijas, būtina akcentuoti, jog siekiant atskleisti jų itin platų spektrą, buvo pasirinktos įvairaus opozicinio turinio sferos, išskiriant krikščionybę, kaip organizuotą religiją, modernizmo laiko koncepciją, ar net psichologines, redukcionistines, natūralistines teorijas, siekiančias paaiškinti nenatūralią žmogaus būklę civilizacijos kontekste.

Analizuojant laiko koncepcijos transformacijas, būtina pastebėti, jog modernizme į laiką ir istoriją buvo žiūrima kaip į linijinius. Buvo tikima istorinių įvykių progresu, pabrėžiant jog istorija tapo orientuota į žmogų, o ne į Dievą, taip atspindint švietimo epochos mąstymo būdą. Modernizmo požiūris į istoriją, įgavo metanaratyvo statusą (Driscoll, 2010).

Pasak J. Thacker (2008) nepaisant kritikos ir nesutarimo aspekto dėl to, jog religijos yra iki modernios stadijos bruožas, krikščionybė, kaip organizuota religija, irgi gali būti traktuotina kaip vienijantis modernizmo metanaratyvas, ontologiškai įtvirtinantis moralines normas. Būtent iki krikščionybė atliko civilizavimo misiją pagoniškosiomis dienomis ir prisidėjo prie visuomenių kultūrinės, moralinės raidos.

Akcentuotinas ir Freudų metanaratyvas psichologiniam lauke. Teorija siekianti universaliai paaiškinti žmogiškąją būseną civilizacijos kontekste, kaip neatsiejamą nuo individų primityviausių instinktų represavimo. Civilizacijos fone apribota, nenatūrali individo būklė sąlygoja ilgalaikes žmogiškąsias frustracijas (Westerink, 2009).

Mokslo filosofijos kontekste išskirtinas ir loginis pozityvizmas. Anot Ch. Rojek (1995), „pozityvizmo filosofija orientuota į tai, jog mokslas gali nagrinėti tik patiriamus procesus. Pozityvistai stengiasi užfiksuoti stebėjimus apie objektus ir procesus, ir iš gautų žinių išvesti bendrus dėsningumus.

Todėl pozityvistai linkę sureikšminti kiekybinius duomenis.“ (p. 37). Šie principai modernizmo kultūroje buvo suabsoliutinami, kitos epistemologinės pozicijos buvo traktuotinos kaip metafizinės. Pozityvizmo pradininkas Oguste Comte tai išreiškė teigdamas, jog „dabar kiekvienas iš mūsų suprantame, jog jei atsigręžtume į savo pačių praeitį, pastebėtume, jog vaikystėje mes visi buvome teologai, jaunystėje metafizikai ir natūralistai brandoje.“ (Comte, 2000, p. 29).

Anot A. Shanks (1999) modernybėje taip pat gimė utopinės idėjos ar sistemos kaip marksizmas, socializmas ir nacionalsocializmas. Remiantis autoriais, galime teigti, jog šie metanaratyvai turėjo atlikti suvienijimo misiją, ištesėti savo sekuliarinius mesianistinius pažadus amžino progreso link, tačiau akivaizdu, jog nagrinėjant istorinę mintį, galime teigti, jog šios teorijos (socializmas, komunizmas, nacionalsocializmas, instrumentalumas ir technologiškumas) bankrutavo ir tapo sietinos su daugybę žmonių gyvybių nusinešusiais totalitariniais režimais. Tai būtina išaiškinti siejant su tuo, jog nauji patirties tipai ir mąstymo modeliai, pagrįsti pozityvistinėmis, racionaliomis pozicijomis, sintezuojant juos su F. Nietzches (1910) imperatyvu „valia siekti galios“ (vok. *der wille zur macht*) moralinėje dimensijoje gali sąlygoti visiškas deformacijas ir abejingumą moralinio jautrumo klausimais. Todėl būtina suprasti, kad mokslinių principų adaptavimas visose gyvenimo srityse nebūtinai lemia visuomeninį progresą ir geresnį rytojų. Ypač gerai tai atsiskleidžia nagrinėjant istorinę patirtį, pvz., holokaustą, kaip visuomenės instrumentalumo ir racionalizacijos kulminacinį modernizmo produktą, pasitelkus lenkų sociologo Z. Baumano retoriką ir M. Vėberio metaforą apie geležinį narvą, pakeičiant jį dujų kamera (cit. pgl Delanty, 2000, p. 67). Būtent todėl šie įvykiai dažnai akcentuoti kaip ypatingi socialiai reiškiniai, įtakoją tranziciją iš modernizmo į postmodernizmą.

2. lentelė. Modernizmo metanaratyvai

a) Švietimo epocha
b) Linijinė laiko koncepcija
c) Krikščionybė
d) Marksizmas
e) Loginis pozityvizmas
f) Freudo slopinimo teorija

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Allmendinger 2000, Driscoll, 2010, Thacker 2008, Rojek, 1999, Shanks 1999.

Holokaustas tikriausiai buvo pats svarbiausias socialinis įvykis pagreitinęs tranziciją iš modernizmo į postmodernizmą. Moderniajame pasaulio matyme, individualaus asmens gebėjimai protauti ir įgauti pamatines žinias, siekiant palengvinti žmonijos kontrolę gamtinio ir socialinio pasaulio atžvilgiu, tapo begalinio progreso priežastimi. Žmonijos išradingumas atrodė neišblėstantis, todėl užplūdo pasitikėjimas, jog socialinės problemos visada gali būti išsprendžiamos ir pasaulis gali tapti vis geresniu. Holokaustas sužlugdė šia puikybę. Atsižvelgus į Nacių žiaurumą, tik keli intelektualai užtikrintai ir toliau galėjo tvirtinti, jog racionalumas ir žinios neabejotinai padarė

pasaulį geresniu (Feldman, 2000, p. 41). Iš to galime teigti, jog nepasitikėjimas ir nusivylimas senosiomis mąstymo ir gyvenimo formomis paskatino kvestionuoti modernizme įsivyravusias tradicijas bei jos metodus. Tam linkęs pritarti ir R. B. Denhardt (2001), teigdamas, jog „naujųjų amžių eros tariamą pažangą postmodernistai vertina labai skeptiškai. Jie nurodo, kad modernistų išaukštintas faktas ir racionalumas sukėlė pasaulinius karus, paskatino įrengti koncentracijos stovyklas, išryškino genocidą, skurdą, rasizmą, industrializaciją, urbanizaciją ir daug kitų blogybių.“ (p. 240).

Šias nuomones galima sugretinti ir su C. Casey (2002) įžvalga jog, „modernizmo objektyvumo projektas, universalūs paaiškinimai ne tik įkvėpė technologinius laimėjimus, pagerindami vakarų žmonių gyvenimo kokybę bet, taip pat, šios epochos technokratinis racionalumas sąlygojo Holokausto siaubus“ (p. 115).

Tam linkęs pritarti ir D. M. Levin (1988, p. 4). Modernizmo epochoje mes matėme pakankamai, kaip racionalus humanizmas nors ir išlaisvinantis, nepaisant to sąlygojantis ir pateisinantis priespaudos ir sunaikinimo sąlygas. Postmodernioje situacijoje, kuri yra iš dalies sąmoningumo klausimas, nėra įmanoma ir vėl pasitikėti senąją racionalumo vizija ir humanizmo žmogumi.

Vadinasi, sutinkant su autoriais, galima teigti, jog suvokiant modernizmo netobulumą ir instrumentalumo žalą, buvo siekiama ieškoti alternatyvų, kvestionuojant tai, kas ankščiau atrodė kaip vienintelė panacėja nuo visų kylančių ir kiliančių problemų. Būtent postmodernizmas tapo atsaku ir reakcija į modernizmo iššūkius. Kita vertus, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad postmodernizmas ne vien deklaruoja nepasitikėjimą, bet, taip pat, siekia atrasti pateisinimą senosioms sistemoms, mesdamas joms iššūkį.

Kaip aiškina M. Luntley (1995, p. 9), postmodernizmas sukuria galimybę mesti išūkį ir kviečia pateisinti mūsų racionalumo, tiesos koncepcijas, atsiribojant nuo istorinės jų priklausomybės. (...) Mes privalome surasti pateisinimus ir pagrindimus tiesai, racionalumui ir savo individualybei, kuri leidžia legitimuoti ir toliau naudotis šiomis sistemomis, nors jas ir dalinai minimizavus.

Pereinant prie grynai postmodernizmo sąvokos analizės, tampa akivaizdu, jog ji neatsiejama nuo diskurso, kuriame ji naudojama. Sąvoka postmodernus, galime apibrėžti tiek pokyčius visuomenėje, tiek filosofijoje, mene ar administravime. Tyrime stengiamasi pateikti kuo platesnį sampratų spektrą apimančią filosofinę, sociologinę ir psichologinę prieigą.

Pirmosios autorių iškristalizuotos postmodernizmo sampratos susijusios su negatyviu požiūriu į modernizmo vertybes ir pačią praėjusią epochą. *Termino postmodernus sklaida paskutiniaisiais metais yra liudijamas apie augantį nepasitenkinimą modernybę, apie didėjantį jausmą jog modernus amžius ne tik, kad turėjo pradžių, bet gali turėti ir pabaigą. Atsižvelgiant į tai, kad žodis modernus iki šiol buvo naudojamas siekiant garbinti tai kas šiuolaikiška, dabar stiprėja jausmas, jog turime palikti modernybę jeigu norime išsaugoti save ir visą gyvybę mūsų planetoje. Modernybė, užuot buvusi*

norma, link kurios žmonių visuomenės buvo vedamos, link kurios ėjo visa istorija, dabar vis dažniau laikoma nuokrypiu. (Cobb, 2001, p. 12).

Pasak J. F. Lyotardo (1993), „kalbant visai paprastai, "postmoderniu" laikytinas nepasitikėjimas metapasakojimais. Šis nepasitikėjimas, be abejo, atsiranda vystantis mokslams, tačiau toks vystymasis savo ruožtu suponuoja nepasitikėjimo buvimą. O metanaratyvinio legitimacijos aparato susidėvėjimas kaip tik sutampa su metafizinės filosofijos ir nuo jos priklausančios universitetų institucijos krize.“ (p. 6-7). Akademinėje literatūroje, sutinkama ir daugiau panašaus pobūdžio akcentų, pažyminčių ir išskiriančių postmodernizmo bruožus

Pasak I. Parker (2003) „kol modernybė buvo įtakojama didžiųjų progreso naratyvų, mokslinio mąstymo ir savęs supratimo, postmoderni būklė charakterizuojama kaip daugybės mažų, ribotų naratyvų visuma, kuri įtartinai vertina bet kurį bandymą pasiūlyti universalią tiesą“. (p. 23).

Tam linkęs pritarti ir P. Cilliers (1998, p. 125) teigdamas, kad tie kurie turi nostalgija vienijantiems metanaratyvams – didžiąją svajonę būdingą Europos metafizikos istorijai, jie postmodernų būvį patiria kaip fragmentuotą, pilną anarchijos ir dėl to visiškai beprasmį ir keliantį svaigulį.

„Postmodernizmas apibūdinamas kaip kultūrinė paradigma, ypatingai persismelkianti šiuolaikinėje visuomenėje, kuri charakterizuoja kultūrinius virsmus, rūšis ir stratifikacijas“. (Ahmed, 1999, p. 4).

Postmodernizmu galime laikyti judėjimą mene, architektūroje, filosofijoje, moksle ir daugelyje kitų sričių. Kai kurie teigtų, jog jis prasidėjo 1960 metais – kad jis išryškina eklekticizmą, parodiją, ironiją, indeterminizmą, dviprasmiškumą, kompleksiskumą, multikultūralizmą ir daugybę būdų pažinti pasaulį bei tekstą (Glanz et. al. 2000, p. 133).

Postmodernizmas dažniausiai traktuojamas kaip kultūrinė būklė, kuri persismelkia daugybe aspektu šiuolaikiniame gyvenime. Jis artimai susijęs su masiniu vartotojiškumu, informaciniu technologiju, masinės medijos iškilimu, nuolatiniais pokyčiais ir laikinumu. Ekstramalioji postmodernizmo versija pasižymi bet koku barjerų tarp realybės ir fikcijos, pasirodymo ir vaizduotės išnykimu. Tai netikrumo amžius, tai laikas kuomet racionalumui ir kitoms pozityvizmo vertybėms, neatsiejamoms nuo švietimo epochos, yra metamas iššūkis iš reliatyvistinės perspektyvos (Burbach, 2001, p. 69).

Pasak P. M. Rosenau (1991, p. 90), postmodernizmas ištrina ribas tarp tiesos ir klaidos, ar tarp teorijos ir nesąmonės, todėl atidaro tiesiogines duris į nihilizmą.

Postmodernizmas kvestionuoja iki tol gyvavusias gyvenimo formas, metanaratyvus, objektyvius standartus, tiesos kriterijus, išryškindamas prieštaravimus ir įtampas tarp jų net tokiose srityse kaip mokslas, estetika, religija, kultūra, bei pabrėždamas dekonstrukcijos, perkainojimo svarbą (Glanz et al., 2000). Iš to galime teigti, jog standartų bei aiškių kriterijų praradimas tiek teoriniam, tiek

praktiniam lygmeny gali sukelti netikrumo ir chaotiškumo būsenas, akcentuojant moralinį bei epistemologinį reliatyvizmą, visur persismelkianti nuomonių pliuralizmą, neatsiejamą nuo stagnacijos bei socialinio konflikto, ypatingai pabrėžiant politinį ir ekonominį lauką, kuomet reikalingi greitai, aiškūs, koordinuoti ir vieningi veiksmai.

Skirtingos grupės (institucijos, disciplinos, bendruomenės) pasakoja skirtingus naratyvus apie tai ką jie žino ir daro. Jų žinios neįgauna logiškos, struktūruotos ir išbaigtos formos, bet greičiau pasirenka tam tikro naratyvo formą, kaip instrumentą, kuris jiems leidžia pasiekti tikslus ir pagrįsti sprendimus. Tačiau kadangi naratyvai yra lokalūs, jie negali būti apjungti ir įgauti metanaratyvo formos, kuris suvienytų visas žinias. Postmoderni būklė charakterizuojama kaip daugybės heterogeniškų diskursų koegzistencija – būseną, kuri yra vertinama skirtingai, priklausomai nuo vertinančios grupės (Cilliers, 1998, p. 125). Remiantis autoriumi, galime teigti, jog būtina pabrėžti ir kylanti nepasitikėjimą tarp įvairių visuomenės sistemos dalių ir aiškių tiesos kriterijų sumenkimą. Kai yra pereinama prie visuotinio reliatyvizmo, nederėtų stebėtis, jog vertinimo ar objektyvios tiesos kriterijų aiškumas, vertingumas, priklausys nuo savąjį naratyvą ginančios, ar jį propaguojančios klikos interesų. Pastebėtina ir tai, jog šių heterogeniškų diskursų koegzistenciją, būtų galima prilyginti tradicinei pliuralizmo idėjai.

Pasak. C. Rojek (1995, p. 37) pliuralizmas kaip idėja kilo iš politinės ekonomikos. Ji remiasi pozicija, jog galia visuomenėje yra padalinama tarp daugybės skirtingų grupių. (...) Tačiau taip pat svarbu suprasti, jog nei viena iš šių grupių ilgalaikėje perspektyvoje negali įgyti didesnės įtakos ir duominuoti sprendimų priemimo atžvilgiu. Pliuralistinė visuomenė yra demokratinė visuomenė. Kita vertus, problema šioje vietoje išryškėja todėl, jog postmodernizme, atsisakius bet koku objektyviu kriterijų ir pamatinių vertybių, pliuralizmas tampa stagnacijos priežastimi. Situacijose kuomet reikia priimti aiškius ir staigius politinius sprendimus, vyksta simuliaciniai žaidimai ir tarpusavio grupių kovos. Daugybė grupių pasakoja savo tiesos versiją. Atsisakius kriterijų tampa nebeaišku kurios iš jų pasakojimas yra teisingas.

Postmodernizmas atspindi realizmo nebuvimą. Mes daugiau nebegalime pagrįsti pasitikėjimo interpretacija, kuriame interpretacijos veiksmas priklauso nuo tikėtinumo ir galiausiai savo etinio ar politinio efektingumo. Jeigu objektyvumas ar kažkas panašaus į jį yra nebeimanomas, tada mes automatiškai esame atgrežiami save patį įveikiančių reliatyvizmo ir nihilizmo gniaužtus (Rasch, 2000, p. 24).

Reziumuodamas daugelio autorių mintis, nagrinėjant postmodernizmo aspektus J. M. Fernandez-Balboa (1997) pažymi, jog prie postmodernizmo bruožų galėtų būti priskiriamas atsisakymas į kultūrą žiūrėti kaip į linijinę, istorijos determinuotą trajektoriją. Nebėra tikima kultūros progresu, senieji identitetai, prasmės nebėra fiksuotos, atsisakoma tradicinių socialinių praktikų ir modernybės elgsenos.

J. N. Duvall ir A. J. Abadie (2002) sintezuoja postmodernizmo apraiškas sukurdami trichotomiją išskiriant filosofinį, kultūrinį ir estetinį lygmenis.

Anot C. McCall (1999) „postmodernizmas bendrąja prasme siūlo kritiką objektyviai racionalioms epistemologinėms modernybės pozicijoms. Esminiai skirtumai kurie egzistuoja tarp modernizmo ir postmodernizmo yra modernizmo pasitikėjimas empirizmu ir postmodernizmo interpretatyvūs pobūdžiai” (p. 12).

Anot Ch. Rojek (1995, p. 129) *postmodernybė indikuoja bendrus pokyčius socialinėje būklėje. Pasikeitimai yra akivaizdžiai multi – dimensiniai. Jie apima elito ir masinės kultūros divizijos žlugimą, teleologinės laiko ir istorijos koncepcijos transformaciją, kuri išryškina tęstinumo nebuvimą ir atviras, nepabaigtas savybes, atsiribojimą nuo tradicinių žinojimo formų, kaip mokslinis metodas (kuris pasižymi, ambicijomis atrasti universalius gamtos dėsnius), keičiant jį mitu, simbolizmu, žaidimu bendromis nuostatomis. Taip pat nepagistu dichotomijų sukūrimu tarp vietinių, bendruomeninių, nacionalinių aspektų ir globalių, visada besikeičiančių ekonominių niuansų, taip pat, tarp politikos kaip realaus problemų sprendimo būdo ir politinės impresijos, postmodernaus politinio teatro.*

Postmodernizme, anot H. Bertens (1994), „prarastas tikėjimas mūsų sugebėjimais reprezentuoti tai kas tikra, plačiąja prasme. Nesvarbu ar tai estetika, epistemologija, moralė ar politinio pobūdžio klausimai,- tai kuo mes anksčiau pasiklojvėme kaip tikru, nebėra patikima.“ (p. 19). Remiantis tuo, galime teigti, jog postmodernę būklę galima charakterizuoti įvairiais aspektais, tačiau esminiu tampa būseną, kuomet panaikinami senieji atspirties taškai, absoliutai, viską apimantys ir vienijantys naratyvai. Tuo metu, taip pat, nėra pateikiamos naujos alternatyvos, atraminės, orientacinės kryptys, kas skatina gilesnių nihilistinių, pesimistinių bei anarchistinių tendencijų atsiradimą ir postmodernistinio chaotiškumo persismelkimą į visas sritis.

3. lentelė. Modernizmo ir postmodernizmo bruožai

Modernizmas	Postmodernizmas
Metanaratyvai	Naratyvai
Forma	Antiforma
Determinizmas	Indeterminizmas
Hiearchija	Anarchija
Dizainas	Šansas
Objektyvumas	Interpretacija
Meistriškumas	Išvarginimas
Centralizacija	Decentralizacija
Išbaigtumas	Procesas
Sintezė	Antitezė
Prasmė	Ironija
Kūryba	Išardymas

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Hassan, 2001, p. 121.

Remiantis lentele, būtina atkreipti dėmesį ne vien į globalius postmodernizmo bruožus, tačiau ir į smulkesnius postmodernizmo parametrus, mąstymo formų transformacijas, suvokiant jog nei viena sritis nelieka indifrentiška postmodernizmo įtakai. Nepasitikėjimas metanaratyvais, prarandant atramines vertybines orientacijas, determinuoja anarchistines tendencijas, išardymą, antiformas, decentralizaciją. Šie aspektai paliečia tiek ekonomiką, mokslą, ar politiką. Ypatingai tai tampa aktualu formuojant strategijas, naujus teorinius konstruktus ar modelius, stengiantis išardyti ir pakeisti jau egzistuojančias ir nusistovėjusias struktūras, jas dekonstruojant, atsižvelgiant į tam tikras teorines silpnybes, o ne pasiūlant grynai naujus metodus, sprendimo būdus ar panacėjines alternatyvas.

Analizuojant postmodernizmą, jo bruožus bei santykį su ekonomiką yra būtina paminėti ir vartotojiškos kultūros fenomeną. Nagrinėdamas vartotojiškumą, postmodernistinės minties atstovas Boudrillardas savo dėmesį sufokusuoja į žmogaus metamorfozę vykstančia vartotojiškos kultūros kontekste bei ženklų svarbą socialiniams santykiams. Pasak jo, vartotojiškumas yra neribota socialinė veikla. Skirtingi ženklai atskleidžia įvairialypes reprezentacines galias, apibrėžia individo socialinę vertę, statusą ir determinuoja jo ryšius su kitais visuomenės nariais. Tam tikras ženklas indikuoja panašumą arba visiškai priešingybę vienas kito atžvilgiu (cit. pgl: Toffoletti, 2010). Iš to galime teigti, jog postmodernizmo fone įsivyrėja naujas imperatyvas, vartotojiška veikla. Paradoksalu, tačiau vartojimas, kaip veikla kuria siekiama patenkinti būtinus poreikius, pakeičiamas vartotojiškumu, neriboto vartojimo veikla, o pats vartotojas tampa vartojamąja substancija. Paminėtina, jog postmodernizmo kultūroje, vartotojiškumas taip pat tampa ir esminiu instrumentu siekiant ekonominio, o kartu ir politinio progreso.

Pažymėtina, jog postmodernizme, bandoma tiesą ir jos kriterijus redukuoti iki lingvistinių ekspresijų, kalbos žaidimų, teigiant jog objektyvūs faktai neegzistuoja, o net jeigu ir egzistuoja, mes negalime jų pažinti. *Mes negalime įvertinti kurios nors konkuruojančios teorijos remdamiesi į nepriklausomą faktų pasaulį. Postmodernistams toks pasaulis neegzistuoja, o jeigu ir yra, mes neturime būdų, kaip tai galėtume žinoti, nes neegzistuoja jokie tiesioginiai priėjimai prie tos tikrovės. Viską ką mes žinome yra kalba, todėl jie ginčijasi, jog tiek teorinis konstatavimas, tiek faktinis konstatavimas yra geriausiai suprantami kaip lingvistinė išraiška ar teoriniai debatai, kaip kalbos žaidimai,- taigi apibendrinant nėra jokio tikro pamato, objektyvioje realybėje patikrinti skirtingoms teorijoms (Kelly, 1998, p. 109).*

Taigi, identifikavus, jog vienas iš ryškiausių postmodernizmo bruožų yra objektyvių standartų neigimas, galime išvelgti sudėtingą problemą kylančia moralinėje dimensijoje. Reliatyvizmas moralinėje sferoje, akivaizdžiai yra pavojinga kryptis. Pasak M. Luntley (1995), “kaip kas nors galėtų būti tikras savo moralinių kategorijų objektyvumu, amžiuje, kuris matė masinio naikinimo ginklų panaudojimą tokiu greitu ir lengvu būdu?”. (p. 3). Autorius savo klausimu, taikliai apibendrina problemos esmę, jog atsisakius senųjų kanonų, objektyvios moralės standartų, turinčių galias šaknis

religijoje, taip pat kvestionuojant individų racionalumą švietimo epochos vertybės ir bet kokios tiesos kategorijas, kaip objektyviai įvertinti individų, visuomenių, ar valstybių poelgius?

Pasak W. Rasch ir C. Wolfe (2000), „jeigu nėra tiesos tada nėra ir neteisybės. Supaprastinant, jeigu tiesa yra visiškai reliatyvi, priklausoma nuo konkretaus diskurso ar kalbinių žaidimų ir socialinių praktikų, tai implikuoja, jog nėra neteisybės. Tokiu atveju moraliai ir politiškai įmanoma bet kas.“ (p. 24). Iš to galime teigti, kad jeigu individuali moralė yra determinuota kultūros veiksnių, socialinės aplinkos, ar tokiu atveju moralinės kategorijos gera ir bloga nebetenka prasmės? Kokiu objektyviu standartu remiantis mes galėtume teigti, jog vienas poelgis yra amoralus kito poelgio atžvilgiu skirtingame kultūriniame - geografiniame lauke? Juk būtent objektyvume ir slypi kategorijų esmė ir nepriklausomumas nuo individualių nuomonių.

Sutinkant su W. L. Craig (2010), “sakyti jog Holokaustas buvo objektyviai blogas reiškinys, reiškia teigti, kad net jeigu Naciai kurie jį atliko bei laikė jį geru būtų laimėję karą ir sunaikinę visus ar išplovę smegenis tiems kurie tam nepritarė, tai vistiek būtų buvęs blogas poelgis”. (p. 131). Iš to galime teigti, jog istorija, ne kartą patvirtino, kokia destruktivi gali būti moralinės dimensijos deformacija, atsisakant transcendentinių standartų, švietimo epochos vertybių, kitaip tariant esminių, pamatinių struktūrų, prisidėjusių prie visuomenės progreso ir dabartinės civilizacijos egzistencijos. Todėl yra būtina atsargiai žvelgti į postmodernizmo paradigmos dekonstrukcijos implikacijas šiai sferai.

Paminėtina, jog postmodernizme metamas iššūkis ne vien tik tiesai, filosofiniam lygmenyje, bet ir individo mentaliniams gebėjimams, kaip objektyviam pažinimo mechanizmui. Anot Adam ir Allan (1995) iš postmodernizmo perspektyvos, tai kas buvo traktuojama kaip universalios žinios, žinojimas, yra determinuota specifinės kultūros, socialinių normų, individualių interesų ir pozicijų. Postmodernizmas abejoja individo mąstymo struktūromis, kurios leistų mums daryti objektyvius ontologinius, epistemologinius, teiginius.

Netikrumo epochos pojūtį sustiprina ir neuromokslas, kurio implikacijos priverčia iš naujo įvertinti tokių akivaizdžių filosofinių ir psichologinių konstrukčių kaip laisva valia egzistavimą (Harris, 2012). Remiantis tuo galime teigti, jog atsisakius laisvo žmogaus pasirinkimo, įvyktų individo redukcija iki biocheminių funkcijų visumos, kurios veiksmai yra fiziologiškai determinuoti. Tokiu požiūriu būtų iškreipiami nusistovėję teisės principai, iš piliečio apskritai pašalinama atsakomybė už jo veiksmus. Jeigu asmuo nėra laisvas nuspręsti kaip pasielgti tam tikroje situacijoje, yra būtina reformuoti dabartinę teisinę sistemą ir iš naujos perspektyvos pažvelgti į individo moralinės atsakomybės klausimus.

Kita vertus, nagrinėjant akademinės minties trajektorijas sutinkamos ir visiškai opozicinės nuomonės. Kai kurie autoriai linkę atsargiau vertinti akademinę debatų rezultatus dėl postmodernizmo eros pradžios bei gyvavimo ir kokios jos implikacijos, o kiti išlieka apskritai skeptiški postmodernizmo

egzistavimo klausimu ir yra linkę priskirti jį tam tikram retoriniam triukšmui. Pasak A. Gare (1995) nagrinėjant postmodernizmą, kaip radikalią kultūrinę metamorfozę, pirmiausiai reiktų pasirinkti akademinių debatų pusę, ar ji apskritai įvyko ar ne, taip pat būtina suvokti, ar ji pasuko teigiama, ar neigiama linkme bei kaip mes turėtume į ją reaguoti.

Kiti autoriai linkę dar kritiškiau vertinti postmodernizmą. „Postmodernizmas yra tai, kas neegzistuoja, neskaitant to, jog tai tėra diskursyvinis artefaktas, sukurtas skaitytojų ir retrospektyviai istorikų“. (Beville, 2009, p. 48). Iš to galime teigti, jog postmodernizmas traktuojamas kaip tam tikra akademinė simuliacija, realaus ekvivalento realybėje neturintis reiškinys. Norint įvertinti ši teiginį būtina panagrinėti kokios priežastys galėtų sąlygoti postmodernizmo eskalavimą. Natūralu, jog įteisinant postmodernizmą, viešajame diskurse, politiniame lauke, kultūriniame gyvenime, ekonominėje sferoje, galima būtų legitimuoti tam tikrus sprendimus naudingus tikrai jų priėmėjams, pateisinti bet kokias elgsenas, kitaip tariant, neatsižvelgti į visuotinai pripažintas moralės normas, viešąjį interesą, visuomenės poreikius. Jeigu nėra objektyvių naudingumo, tiesos kriterijų, ir viskas yra reliatyvu, remiantis postmodernizmo logika, valdžios institucijoms, ar verslo struktūroms užtektų tikrai pasakoti savąjį naratyvą.

Orientuojantis į postmodernizmo kritiką, pastebėtina, jog jo antagonistai pažymi postmodernizmo sąvokos diapazono platumą ir nekonkretumą. „Postmodernizmas yra priežastis sukrauti kartu gausybę laukinių ir beprotiškų dekoracijų. Kitiems tai pavyzdys silpnėjančių standartų ir vertybių, dar kitiems, tai pasipriešinimas kategorijų tikrumui, kitiems parankus būdas apibudinti namus, aprangą, mašinas, menininkus, desertą, ar naminius gyvūnus, dar kitiems - jis jau pasibaigęs“. (Feldman, 2000, p. 50-51). Taip pat, remiantis tuo, galime teigti, jog kritiškai vertinami postmodernizmo, kaip kultūrinio fenomeno aspektai, ypatingai akcentuojant populiariajame lygmenyje indikuojamus bruožus, kartu pabrėžiant tai, jog egzistuoja neaiškumas net dėl paties postmodernizmo egzistavimo pradžios ir pabaigos klausimų, kas dažnai neatsiejama nuo individualių autorių nuomonių, jų atstovaujamo paradigmo, filosofinių pozicijų ir kriterijų.

P. Cilliers (1998, p. 126) aiškina, jog itin populiarus argumentas prieš postmodernizmą yra tas, jog fiksuotų prasmių ir taškų atsisakymas sąlygoja tai, kad gali įvykti bet kas. Viskas tampa leidžiama. Visgi, jo nuomone, šis argumentas yra klaidingas. Tai tas pats, kas sakytume jog jeigu saulė nešviečia, tai privalo būti tamsu.

Neigiant postmodernizmo genezę, sutinkami ir ekonominiai argumentai. Pasak McGuigan (2006) „kadangi aš tikiu, jog modernioji civilizacija geriausiai suprantama kaip kapitalistinė civilizacija, o kadangi kapitalizmas, nebuvo išstumtas, ar pakeistas kažkuo kitu, aš nesutinku su postmodernistinės visuomenės idėja.“ (p. 3). Nors ir būtina pripažinti, jog kapitalizmas išlieka vyraujančia sistema, svarbu pabrėžti, jog jis taip pat susiduria su sudėtingomis problemomis, akcentuojant ekonomines krizes Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose. Problemų

kontekste išryškėja kitos sistemos, sugebančios suderinti atrodytų ideologiškai besiskiriančius faktorius, rinkos ekonomiką ir socialistinį jos modelį, išryškinant Kinijos atvejį, kaip vieną sparčiausiai augančių pasaulinių ekonominių galybių. Kinijos ekonominio modelio vertinimas įgauna priešingą reikšmę, nes jis praktikoje įprasminą postmodernistines hibridizacijos tendencijas. Lygiai kaip su naująja viešąja vadyba valstybės valdyme išnyksta aiškios ribos tarp valstybinių ir verslo funkcijų, Kinijos atvejis, atskleidžia jog tie patys procesai vyksta ir ekonominiame lauke. Prarandant aiškius kriterijus ir objektyvius standartus, suderinama tai, kas anksčiau teoriškai ir ideologiškai atrodė nesuderinama. Postmodernistinė, dekonstrukcinė mintis persismelkia į valdymą ir politinę sferą, pasauliui pademonstruodama optimaliai funkcionuojantį ir iki tol nematytą ekonominį konstruktą.

Apibendrinant išanalizuotų mokslininkų mintis, galima teigti, jog postmodernizmo diskursas ypatingas savo netikrumu, neapibrėžtumu, maištingumu ir skepticizmu senųjų kanonų atžvilgiu. Anot daugelio autorių, postmodernizmas vienija pasikeitimus plataus spektro srityse ir praktiškai nebelieka sferų, kurių jis nepaliestų. Reziumuojant, būtina pabrėžti, jog esminiais šios epochos bruožais tampa dekonstrukcija bei senųjų, universalių tiesų ir idėjų, metanaratyvų atsisakymas. Filosofiniame lygmenyje, tai sukelia problemų tiek epistemologinėje sferoje, tiek reliatyvizmo, ypatingai moralinėje dimensijoje, tiek pliuralizmo,- ieškant tiesos, naudingumo, ar efektyvumo kriterijų. Viskas, kas buvo iki tol fiksuota, aišku ir nepajudinama būtina įvertinti iš naujo ir dekonstruoti, tačiau akivaizdu, jog neturint tvirtų atraminių intelektualinių struktūrų, dekonstrukcija tampa destrukcija, arba sukuriamos neigiamos, instrumentiniu žmogaus traktavimu pasižyminčios formos, kaip vartotojišką kultūra. Kvestionavimas visko, kas buvo iki šiol tikra, net paties tikrumo sąvokos, neišvengiamai sąlygoja netikrumo epochos pojūtį, kurioje nebetikima progresu, nei teigiamomis kultūros, o kartu ir civilizacijos raidos galimybėmis. Tačiau būtina paminėti, jog sutinkamos nuomonės, jog pats postmodernizmas yra žmogiškosios sąmonės kūrinys, neturintis ekvivalento realybėje, tam tikra simuliacija, kuria bandoma įteisinti veiksmus, argumentuojant pragmatizmo kultūra, kuriame naudingumas tampa pliuralizmo monopolija. Iš esmės, postmodernizmą galima traktuoti kaip kraštutini redukcionizmą, dėl kurio moralinėje, ontologinėje, epistemologinėje srityse prienama prie argumentu ad absurdum.

1.2 Nihilizmas ir postmodernizmas

Siekiant geriau suvokti pamatines postmodernizmo idėjas ir atverti jo kultūrinius klodus, yra būtina panagrinėti kitą svarbią filosofinę kryptį - nihilizmą, dažnai sietiną su esminėmis postmodernizme įsivyravjančiomis laikysenomis, žmogiškosios egzistencijos prasmingumo, vertybių dekonstrukcijos, moralinio reliatyvizmo, metanaratyvinių teorijų atžvilgiu. Pasak A. Woodward (2009)

egzistuoja ryškios sąsajos tarp postmodernizmo ir nihilizmo koncepcijų. Postmodernizmas dažnai charakterizuojamas kaip nihilizmo forma, pabrėžiant epistemologini, metafizinį, etinį, ar politinį postmodernizmo nihilizmo aspektą.

Panašaus požiūrio laiko ir J. Gibbins ir B. Reimer (1999, p. 13), teigdami, jog jeigu kalba, pažinimas, moralė, estetika, neturi absoliučių pamatų, o tiesa bei teisingumas yra reliatyvus, tai reiškia, kad postmodernizmas kaip disutopinis šio amžiaus supratimas yra „prasmės nihilizmo epocha“.

Taigi, pirmiausiai yra būtina išaiškinti pačią nihilizmo sampratą ir šios sąvokos kilmę. Kaip aiškina R. Welshon (2004), „nihilizmas kildinamas iš lotynų kalbos žodžios nihil reiškiančio nieką, arba tai kas neegzistuoja.“ (p.58).

Platesniame kontekste, nihilizmas galėtų būti traktuojamas kaip pozicija, jog pati žmogaus egzistencija visatos atžvilgiu yra beprasmė, taip pat, neegzistuoja jokie aukštesni, objektyvus tikslai, ar metafizinę vertę turinčios moralinės kategorijos, kurios būtų nepriklausomos nuo individų (Reginster, 2006). Iš to galime teigti, jog nihilizmas kaip ir postmodernizmas neigia objektyvių kategorijų galimybes, tik skirtumas tas, jog nihilizmas išlieka kritiškas metafizinėms kategorijom, tačiau yra akcentuojamas individo proto aspektas, o postmodernistinė retorika agresyvi tiek švietimo epochos mąstymui, protui, racionalumui, tiek transcendencijai.

Pritariant F. D'Agostini (2010), „nihilizmas yra preliminari ir ekstremaliai negatyvi laikysena, bet kokios metateorinės pozicijos atžvilgiu“. (p. 1). Remiantis tuo, galime teigti, jog nihilistinė pozicija metanaratyvų atžvilgiu yra artima postmodernistiniam mąstymui, tačiau būtina paminėti, jog esminiais akcentais tampa priežastys, nepasitikėjimui metanaratyvais įteisinti.

Taikliausiai, radikalų nihilistinį mąstymą ir jo gyvenimo formas atspindi vokiečių egzistencialistinės, filosofinės minties atstovas Nietzsche. Nietzsche (2002) į Vakarų Europos intelektualinį gyvenimą įnešęs Dievo mirties idėją. Dievui mirus, atsisakoma senųjų krikščioniškųjų vertybių, transcendentinio moralės šaltinio, bet kokio metafizinio tikslo.

Pasak L. P. Blond (2010) Nietzsche istorija yra baigtinė, o metafizinės žinios, kurios kadaise buvo pamatinėmis yra bevertės, kitaip tariant, paprasčiausiai iliuzija eskaluojama siekiant paaiškinti visą ko kilmę nežinant tikrųjų atsakymų. Iš to galime teigti, jog su Dievo mirtimi, atsisakoma ne vien tik transcendentinių kategorijų ir prasmų kylančių iš krikščioniškojo Dievo, bet, taip pat, legitimuojamos ir naujos alternatyvios mąstymo ir gyvenimo formos. Be to, nemažiau svarbu ir tai, jog Nietzsche ne tik paskelbia krikščioniškojo Dievo mirtį, taip skatindamas visišką apatiją ir nepasitikėjimą krikščioniškuoju metanaratyvu, bet, taip pat, ir pačia istorija. Jis ją mato kaip baigtinę, o tai implikuoja nors ir netiesioginę, bet nemažiau svarbią kritiką modernistiniam požiūriui į istoriją, kaip į linijinę progreso link einančią kryptį.

Analizuojant naujas gyvenimo formas nihilizmo kontekste, išskirtina Nietzches (2002) imperatyvas siekti galios, akcentuojant valios aspektą, taip pat, jog dabartinis žmogus tėra, tranzicinė,

netobula būseną, kurią yra būtina nugalėti, siekiant naujo, tobulesnio žmogaus atėjimo. Remiantis tuo, akivaizdu, jog po Dievo mirties nebelieka senųjų objektyvių kategorijų šaltinio.

Anot E. Fink (2003) akivaizdu, jog Nietchzės dėmesys sufokusuotas į krikščioniškąjį Dievą, kaip ontologinį moralės šaltinį. Siekiant apsisvalymo nuo tradicinių dogmų, Dievui mirus, mes privalome išsivaduoti, išvalydami savo sergantį protą ir dvasią, atlikdami senųjų vertybių perkainojimą, atsisakant netikrų absoliutų. Nuo šiol jos priklausys nuo žmogaus, individas taps moraliniu arbitru. Tačiau paminėtina, jog net jei nihilizmo kontekste ir yra paneigiami senieji kanonai, automatiškai tai neimplikuoja pesimizmo, vien todėl, jog kategorija nėra objektyvi visatos lygmeniu, nereiškia, jog ji nebėra prasminga, ar vertinga subjektyviai sąmonei.

Kita vertus, akademiniam diskurse nagrinėjant nihilizmo ir postmodernizmo bendrus bruožus sutinkamos ir kitokios nuomonės.

Pasak P. M. Rosenau (1991), “nihilizmas ir kai kurios postmodernizmo formos yra tolygiai pesimistinės gyvenimo atžvilgiu. Jos pabrėžia, neužtikrintumą, siekiant suvokti žmogaus būklę ir akcentuoja galutinį suvokimą, jog žinios yra prieštaravimai“. (p. 13).

Visgi akivaizdu, jog individui pasiekus tam tikrą galios lygmenį, pavojingai gali kilti noras objektyvizuoti, tai, kas būtų destruktivu ir nepateisinama kitų žmonių atžvilgiu, nors galios atžvilgiu ta pozicija ir galėtų būti legituota, tai vis tiek nereiškia, kad ji būtų objektyvi.

Kai subjektyvumas triumfuoja, jis primeta savo valią kitoms sritims, kurios buvo traktuojamos kaip objektyvios. (...) Subjektyvumo triumfas buvo savi- destrukcinis, dabar mes galime įžvelgti kaip subjektas, paskęsta savo objektų iliuzijoje, kaip jis tampa objektyvumo subjektu, siekiant galios ir ją įtvirtinant. Kada protas tampa grynai instrumentinis, kaip galios funkcija, jis legitimuoja totalitarinės valstybės sukūrimą ir Holokausto inžineriją. (...) Subjektyvumo triumfas yra savi – destrukcinis, nes jis išpūtė žmogaus ego (...). Moderniojoje epochoje mes matėme pakankamai kaip proto humanizmas, neskaitant to jog jis buvo išlaisvinantis, sukūrė ir pateisino sąlygas, kuriomis buvo įteisinta spauda. Postmoderniojoje eroje, kuri yra iš esmės supratimo ir kvestionavimo būseną, negalima pasikliauti senomis proto vizijomis ir humanistišku žmogumi. (Levin, 1988, p. 4). Autorius, remdamasis istorine patirtimi, akcentuoja, jog postmodernistai kvestionuoja ne vien tik religines klasifikacijas ar pozicijas, tačiau tuo pat metu ir žmogaus modernybėje įsitvirtinusius tiesos ir teisingumo, objektyvumo sąvokas, mąstymo būdus, kuriuos kaip patvirtino istorija, galima panaudoti kaip instrumentą, siekiant sunaikinti, ar pavergti ištisas tautas, įtvirtinti totalitarinius režimus. Todėl net ir tai ką mes laikėme racionali, teisingu, neginčijamu yra būtina įvertinti iš naujo.

Nagrinėjant vokiškosios minties nihilizmo kritiką, sutinkami ir tam tikro pobūdžio metafiziniai argumentai, kurie sėkmingai gali būti implementuojami modernybėje ar net postmodernybėje.

Nepaisant to, kad modernybė gali būti post religinė, ji nebūtinai yra post metafizinė todėl būtų galima paminėti neteologinius metafizinius pagrindus žmogiškajai veiklai (...) Pavyzdžiui postuluoju transcendentinę priežastį, respublikinių liberalių ir egalitarinių vertybių paskelbimą, žmogaus teisių kodifikaciją, tikėjimą žmogaus laime ir jos išmatuojamumu, socialiniu teisingumu, revoliucine meile, ar net pozityvaus išnykimo vizija. (Critchley, p. 9). Remiantis tuo, galime teigti, jog Dievo mirtis, taip kaip ją matė Nietzsche, apriori neimplikuoja ir visų kitų metafizinių kategorijų mirtį. Šio autoriaus kritika yra sufokusuota į krikščionybę ir su krikščioniškojo Dievo, kaip moralės kategorijų, prasmės ontologiniu šaltiniu, tačiau akivaizdu, jog egzistuoja tam tikri filosofiniai, socialiniai konstruktai kurie ir be konkretaus Dievo apibrėžimo ar egzistencijos, gali įgauti metafizinę, transcendentinę statusą ir tapti alternatyva nihilistiniam mąstymui.

Nihilizmas, taip pat kritikuojamas dėl to, jog jis neigia bet kokius ontologinius absoliutus, tačiau pats iš esmės pretenduoja į meta – pozicijos statusą. Kitais žodžiais tariant, nihilizmas nesustoja ties nihilizmo teorija, bet stengiasi pats tapti universalia pozicija, nors siekiant kritikuoti bet kokia metafizinę poziciją, yra būtina, jog jog kritikos elementai patys būtų kažkur ontologiškai nepajudinamai įtvirtinti. Kadangi jie tokie nėra, tada ši kritinė pozicija, taip pat, yra tik dar viena interpretacija (Vattimo et al., 2010, p. 7-8).

Kita kritinė alternatyva išryškėja nagrinėjant rytų, filosofinę mintį. Po Dievo mirties, Nietzsche kaip natūralią gyvenimo formą, esamos būklės įveikimui, pasiūlo egoistinį imperatyvą – valia siekti galios, tačiau rytų, japonų filosofijoje sutinkama ir šios versijos antagonistė, akcentuojanti jog po didžiosios mirties yra būtina valia atgaivinti neegoistinę laisvę ir užuojautą kitiems (Davis et al., 2011). Šiuo atžvilgiu prasmė kyla būtent iš orientacijos į kitus individus, tobulinant empatiją, tokiu būdu siekiant harmonijos su savimi pačiu ir supančiu pasauliu. Tai galėtume sugretinti ir su austrų psichologo Victor Frankl (2010) požiūriu, pateikiant savitranscendencijos galimybę, idėją jog valia siekti galios, gali būti papildyti valia siekti prasmės, individui susitelkiant į kažką daugiau nei jis pats, peržengiant asmenines ribas, tokiu būdu įprasminant savo egzistenciją neegoistiniais motyvais bei įveikiant nihilizmo minties pesimizmą ir apatiją.

Analizuojant nihilizmo kritiką, būtina paminėti ir epistemologinę dimensiją. Pasak S. Benso ir B. Schroeder (2010) epistemologine prasme galima išskirti visišką ir nevisišką nihilizmą. Nietzches požiūriu pirmenybė turėtų būti teikiama visiškai jos versijai. Galima teigti, jog nėra jokios tiesos ir tai yra tiesa, arba galima teigti, jog nėra jokios tiesos ir net tai nėra tiesa. Remiantis tuo akivaizdu, jog pati nihilistinė mintis, epistemologinėje srityje, sukuria argumentą prieš save pačią, kitaip tariant nihilizmas epistemologijoje yra nesutaikomas su savimi pačiu.

Apibendrinant galime teigti, jog autorių iškristalizuoti aspektai atskleidžia teorines sąsajas su postmodernistine logika, kategorijų, sąvokų ir vertybių objektyvumo atžvilgiu, tačiau tuo pat metu išryškėja ir esminiai skirtumai. Nihilistams, atsisakius transcendencijos, atraminėmis struktūromis

tampa žmogus, jo protas ir subjektyvus tikslai. Nors ir moralė nebėra objektyvi, nereiškia, jog individai patys negali įvertinti savo veikslių moralinėje dimensijoje, nors ir nėra objektyvaus gyvenimo tikslo, tai neimplikuoja, jog egzistencijos negalima įprasinti subjektyviai. Nihilistinėje mintyje indikuojant individo netobulumą, vienišumą vis dar tikima tam tikra progreso forma ir galimais pokyčiais ateityje. Tuo tarpu postmodernistai, abejoja ir transcendencija, tačiau tuo pat metu, ir žmogaus proto sukurtomis struktūromis ir klasifikacijomis ir kriterijais. Akivaizdu, jog individas yra neatsiejamas nuo savo ego ir galios poreikio, kuris gali sąlygoti savos valios objektyvizaciją kitiems, bei žmogiškųjų moralinių kategorijų kaip geras ar blogas, įtvirtinimą sau palankia veikla bei visišką moralinės dimensijos deformaciją. Todėl siekiant išvengti modernybėje įvykusių istorinių tragedijų, yra būtina dekonstruoti tas sąvokas, siekiant epistemologinio grynumo.

1.3 Reliatyvizmas

Iškristalizavus nihilizmo esminius akcentus, derėtų atskleisti kitą postmodernizmo diskurse vyraujančią filosofinę poziciją- reliatyvizmą. Pasak O'Grady (2002), „visuotinis dabartinės postmodernios eros bruožas siejamas su itin spekuliatyvia, kontinentine filosofijos sritimi, kuri atrandama šių dienų žiniasklaidoje, televizijoje ir menuose. Vienas iš labiausiai plintančių postmodernizmo bruožų yra reliatyvizmo pripažinimas, reiškiantis, jog daugiau nebėra jokių absoliutų, ir objektyvių, ontologinių šaltinių. Dabartinių intelektualų pareiga yra atsakyti į klausimą kaip reaguoti į šiuos pasikeitimus.“ (p. x).

Taigi, pirmiausiai yra būtina išryškinti reliatyvizmo sąvokos turinį ir jo santykį su ankstesnėje dalyje pristatytu nihilizmu bei atskleisti jo svarbą postmodernizmo paradigmai. Pasak P. Collins (2008) reliatyvizmo terminas kildinamas iš lotyniško žodžio relativus, reiškiančio santykinumą. *Santykis tarp nihilizmo ir reliatyvizmo yra toks : reliatyvizmo pozicija akcentuoja, jog nėra jokio amžino, pastovaus pateisinimo absoliučiam standartui, taip pat, jog tie standartai kuriuos galime atrasti, yra paremti kriterijais, kurie šiuo metu yra aktualūs konkrečiai sričiai. Tai implikuoja, galimybę, jog visi kriterijai gali pasikeisti. O nihilizmas tiesiog laikosi pozicijos jog nėra pateisinimo tikėti jokių absoliučiu standartu. Iš to galime teigti, kad reliatyvizmas implikuoja nihilizmą, bet ne atvirkščiai. (Sorgner, 2007, p. 103).* Sutinkant su autoriumi, tampa akivaizdu, jog reliatyvizmas atskleidžia kriterijų bei vertinimo standartų, ar paprasčiausiai, epistemologinės dimensijos priklausomybę nuo geografinio, istorinio, sociokultūrinio lauko, nuo subjektyvių, individualių pozicijų. Akivaizdu, jog reliatyvizmas tampa iššūkiu metodologine prasme siekiant atrasti tiesą, ar bent jau nustatyti objektyvius kriterijus tiesos paieškomis. Pabrėžtina, jog reliatyvizmą, galime taip pat sugretinti ir su kita epistemologine filosofine laikysena,- metodologiniu solipsizmu, kitaip tariant,

pozicija, jog objektyvi tikrovė neegzistuoja, ji tėra mūsų sąmonės projekcija ir kiekvienas iš mūsų sukonstruoja savąją jos versiją (Kukla, 2000).

Reliatyvizmo logika, taip pat sukelia tam tikrų abejonių ir dėl individų mąstymo konstruktu, paties mokslinio naratyvo santykio su aprašomąją tikrove. Ši problema indikuojama ir akademiniam diskurse, siejant ją net su helenistinės minties tradicija, išskiriant dvejopą realistų ir reliatyvistų minties dichotomiją.

Nuo senovės graikų iki šių dienų svarbiausių filosofų, klausimas kaip mūsų įsitikinimai ir teorijos susiję su tikrove, buvo daugybės aistringų debatų priežastis. Realistai teigia, jog tikrovė yra nepriklausoma nuo mūsų mąstymo, net jeigu tai kaip apie ją galvojame priklausys nuo mūsų. Reliatyvistai, nesutinka ir laikosi pozicijos, jog tai kas egzistuoja bei kas apie tai yra tiesa, priklauso nuo mūsų požiūrio. Kas yra teisūs? Ar apskritai yra toks dalykas kaip nepriklausoma tiesa? Ar mes galime ją pasiekti per mąstymą ir kalbą? (Kirk, 1999 p. i.). Iš to galime teigti, jog reliatyvizmas atspindi esminius postmodernizmo bruožus. Reliatyvistai tiesą bando redukuoti iki kalbinių ekspresijų, minties išraiškos formų. Atsisakius pamatinių struktūrų, absoliutų, ar startinių nepajudinamų teorinių prielaidų, pliuralizmas tiesos atžvilgiu persismelkia į įvairaus spektro sferas. Kiekvienai sudėtingai problemai, ar skaudžiam istoriniam įvykiui paliekama vietos jį interpretuoti savaip. Ši problematika itin aktuali ir viešojo valdymo kontekstui. Atsisakius objektyvių standartų, tikrovė tampa grindžiama ne objektyvių socialinių faktų pažinimu, o interpretaciniais karkasais.

Pasak U. Zilioli (2009), “yra daugybė reliatyvizmo formų: epistemologinis, etinis, estetinis, percepcinis (...)“ (p. 8). Pritariant autoriui, natūralu, jog nei viena sritis neturi imuniteto reliatyvizmo atžvilgiu. Kiekvienas teiginys siekiantis tiesos statuso reliatyvizmo kontekste gali jį pasiekti, visgi, akcentuotina, kaip aptarta ankstesnėje dalyje, galime daryti prielaidą, jog pavojingiausia reliatyvizmo forma yra greičiausiai etinėje, moralinėje dimensijoje. Kaip pastebi Parker (2003) naudojant reliatyvistinę logiką, jeigu viskas priklauso tik nuo perspektyvos, tampa neįmanoma įvertinti net tokių kraupių istorinių įvykiu kaip holokaustas.

Nepaisant to, kiti autoriai reliatyvizmą traktuoja kaip netikrą problemą, ypatingai tai atsiskleidžia pozityvizmo kontekste. Pozityvizmo filosofija, paremta gamtos mokslų metodais, verifikacijos principu, duomenų rinkimu ir tikrinimu, tampa atkirčiu reliatyvizmo idėjoms (Rajek, 1995). Tačiau atsisakius pozityvizmo, kas yra itin aktualu, postmodernioje epochoje išivyrėja visiška tikrovės rekonstrukcija ir restruktūrizacija. Ši problema išsamiai aiškinama viešojo administravimo diskurse.

Kuomet mes pripažinome, jog nėra gryno patyrimo, mes panaikinome pozityvistinę prieigą tikėjimų ir pozicijų interpretacijai. Gryno patyrimo atsisakymas, implikuoja tai, jog mes negalime savo požiūrių ir prasmų redukuoti iki išmatuojamų ir įvertinamų objektyvių dydžių. Kuomet mes teigiame, jog socialinių paslaugų departamento vadovas turi teisėtų ambicijų padidinti institucijos biudžetą,

siekiant pasamdyti daugiau socialinių darbuotojų, mes naudojame konkrečia teoriją siekiant identifikuoti jo motyvus būtent iš jo pozicijos. Kažkas su kita teoretine pozicija ar jų visuma, šį veiksma galėtų interpretuoti taip, jog departamento vadovas yra lojalus politikams ir jis vykdo jų nurodymus siekiant efektyvesnio ir greitesnio viešosios politikos įgyvendinimo. (...) Siekiant paaiškinti žmonių veiksmus, mes tiesiogiai ar netiesiogiai bandome išaiškinti jų motyvus ir troškimus. Kai mes atsisakome pozityvizmo, tuomet mes nebegalime identifikuoti šių prasmų, remiantis objektyviais socialiniais faktais apie juos. Būna tikrai gilintis į šių žmonių motyvus ir prasmes tuo būdu, kuriuo jie konstruoja savo tikrovę, suprasdami savo padėtį, normas kurios veikia ir jų interesus (Bevir et al., 2003, p. 4).

Kita vertus, egzistuoja tam tikri patyrimai, kurie yra nepriklausomi nuo mūsų interpretacijos ir gali būti objektyviai ir visuotinai patyriami.

Kaip tai aiškina S. D. Hales (2006), „kas norėtų skristi su reliatyvistu pilotu, kuris mano, jog aerodinamikos dėsniai yra radikalai subjektyvūs, ar būti operuojamam reliatyvisto chirurgo, kuris mano jog moderniosios medicinos žinios, tiesos atžvilgiu yra lygiavertės teorijai, jog žmogaus kūną užpildo vandens, ugnies, žemės ir oro elementai“. (p. 1). Iš to galime teigti, jog autorius atskleidžia, kad egzistuoja tam tikri dėsniai, ar objektyvūs faktai, kurie yra nepriklausomi nuo individų nuomonės apie juos. Gravitacijos dėsnis vienodai veiks tiek realistą, tiek reliatyvistą, neatsižvelgiant į tai, kad pastarasis laikys, jog jo veikimo interpretacija yra reliatyvi.

Analizuojant kritinės minties tendencijas, galime atrasti dar paprastesnę argumentą prieš reliatyvizmą, naudojant pačios reliatyvizmo filosofijos logiką. Anot Mosteller (2006), „reliatyvistai teigia, reliatyvizmo teiginys negali būti absoliutus. Tačiau jei reliatyvizmo teiginys nėra absoliutus, tada jis privalo būti reliatyvus. Visgi jei reliatyvizmo teiginys pats tėra reliatyvi pozicija, tada ji yra tiesa tikrai tam individui, ar kultūrai kuri jį sukūrė“. (p. 121). Tai puikiai iliustruoja ir kiti autoriai, reliatyvizmą prilygindami dvasiai, abstrakčiai idėjai neturinčiai ekvivalento realybėje.

Reliatyvizmo dvasia egzistuoja tik kaip bekūnė, abstrakti mintis. Ji pati yra reliatyvi, net absoliuti – kiekvienas profesionalus intelektualas, linkęs tai pamiršti, besirūpindamas grynomis idėjomis ir pažinimo kalba. Kaip žmonės, mes visada esame priklausomi nuo istorinio konteksto ir tradicijų, dėl kurių, mes linkę neabejoti tam tikrais įsitikinimais bei atmesti kitus. (Strathausen, Connolly, 2009, p. 23.) Autoriai atkreipia dėmesį į tai, jog tam tikros paradigmos atstovai, susikoncentruodami į idėjas, atsiriboja nuo savojo konteksto, tapdami genialiais įvykiu interpretatoriais, tarsi priklausydami kitai dimensijai, iš kurios viską gali nagrinėti objektyviai, nesuvokdami, jog patys yra interpretuojamojo konteksto dalis.

Apibendrinant, galime teigti, jog reliatyvizmas akcentuoja daugybės kriterijų ir vertinimo pozicijų determinuotą istorinio, kultūrinio ar geografinio lauko idėją. Nėra vienos objektyvios tiesos, ar objektyvių kriterijų. Reliatyvizme, aprašomoji tikrovė priklauso nuo mūsų interpretacijų, o ne

objektyvių faktų pažinimo. Atsisakius absoliutų, pamatinių objektyvių struktūrų, visi vertinimo kriterijai tampa reliatyvus ir gali būti interpretuojami įvairiai, iš skirtingų perspektyvų. Kita vertus, akivaizdu, jog tam tikros filosofinės srovės kaip pozityvizmas, tampa atsaku į reliatyvizmą. Naudojant mokslinį instrumentarijų, siekiama atrasti objektyvius faktus ir dėsningumus, kurie būtų nepriklausomi nuo interpretacijų, juos verifikuojant, siekiant jog tyriamoji sritis įgautų mokslinio fakto statusą.

1.4 Vartotojiškumas

Nagrinėjant postmodernizmo erai būdingus aspektus, kultūrinės tendencijas bei mąstymo ir gyvenimo formas yra būtina atkreipti dėmesį į vartotojiškos kultūros fenomeną. Pirmiausiai yra būtina išdiferencijuoti vartojimo ir vartotojiškumo sąvokų turinius, nors kai kurie autoriai ir naudoja šiuos terminus nagrinėdami vartojimo kultūras sinonimiškai, tačiau akivaizdu, jog egzistuoja tam tikri principiniai skirtumai. Darbe taip pat siekiama atskleisti su kokiais procesais siejama vartojimo ir vartotojiškumo geneze bei jų įsigalėjimas ir kokie yra esminiai šio fenomeno bruožai ir implikacijos postmodernizmo paradigmos fone.

Pirmoji sąvoka,- vartojimas indikuoja normalią individo būklę, siekiant patenkinti biologiškai, psichologiškai determinuotus poreikius. Pasak Dunn (2008), “paprastas vartojimo apibrėžimas galėtų būti – ekonominių resursų naudojimas, siekiant patenkinti žmogiškuosius poreikius, įsigyjant ir naudojant gerybes ir paslaugas“. (p. 22). Vadinasi, galime teigti, jog vartojimas yra organiška veikla, kurią, taip pat, būtų galima puikiai iliustruoti kaip instrumentą pasitelkiant Abrahamo Maslowo (1943) žmogaus poreikių piramidės logiką. Vartojimas tampa būtina sąlyga išgyventi, ad hoc individas nukreipia finansinius išteklius siekdamas patenkinti pirminius fiziologinius ir saugumo poreikius.

Kalbant apie vartojimo genezę, akademiniam diskurse sutinkamos įvairios perspektyvos. *Iš pirmosios perspektyvos vartojimo kultūra gali būti sietina su kapitalizmo plėtra, pirmiausiai prekine gamyba, kuri davė pradžią milžiniškai materealizmo kultūrai, vartojamų prekių gausos ir jų įsigyjimo vietų atžvilgiu. Antroji yra grynai sociologinis požiūris, jog pasitenkinimas gaunamas iš prekių siejasi su socialiniais žaidimais, kuriuose pasitenkinimas ir statusas priklausys nuo sugebėjimo infliacijos sąlygomis pademonstruoti ir išlaikyti savo esminius skirtumus. Trečioji perspektyva yra klausimas susijęs su emociniu vartotojiškumo pasitenkinimo aspektu. Svajonės ir troškimai kurie tampa sveikintini vartotojiškoje kultūroje, yra skatinami vaizdų ir konkrečių vartojimo vietų kurios įvairiai sukelia tiesioginį fizišką jaudulį ir estetinį malonumą. (Featherstone, 2007, p. 42). Remiantis tuo, galime teigti, jog autorius atskleidžia tris galimus požiūrius, siekiant suprasti dabartinės vartojimo kultūras, iškristalizuojant ekonomine perspektyvą susijusią su kapitalizmo raida ir masinė gamyba,*

sociologinį požiūrį, susijusį su įsigijamų prekių išskirtinumo bei statuso indikacija bei siekiamų prekių, ar paslaugų sukeliama malonumo aspektą.

Tačiau darbe labiau koncentruosimės ties antrąją sąvoką vartotojišku, taip pabrėžiant postmodernioje sąmonėje įvykstančią tranziciją nuo vartojimo siekiant patenkinti esminius poreikius, prie vartotojiškumo, neribotos vartojimo infliacijos kuri persismelkia į visas žmogiškąsias sritis, bendravimo formas, determinuoja socialinius ryšius, tampa žmogaus sėkmės, prasmingumo bei naudingumo indikatoriais ir pati individą paverčia preke.

Anot Z. Baumano (2011), „vartotojiškumas yra socialinės sanklodos tipas, susiklostantis perdirbant kasdienius, nuolatinis ir, taip sakant, nuo režimo nepriklausomus norus, troškimus ir geismus į pagrindinę visuomenės varomąją jėgą, kuri koordinuoja sistemos reprodukciją, socialinę integraciją, socialinę stratifikaciją ir žmogiškųjų individų formavimąsi“. (p. 56). Remiantis tuo galime teigti, tarpžmogiškų santykių pagrindu tampa individo sugebėjimas įrodyti, jog jis yra geras vartotojas, pasižymintis vartotojiškom galiomis, įsigyti tam tikrus ženklus, kurie reprezentuotų jo statusą, kitų visuomenės narių atžvilgiu. Tam tikri ženklai, vartotojiškos kultūros simboliai, įkūnija žmogaus socialinę sėkmę bei tampa indikatoriumi valstybei, verslo struktūroms ir kitiems individams apie šio žmogaus socialinį vertingumą ir naudingumą. Šie akcentai išryškinami ir kitų autorių darbuose.

Sutinkant su A. A. Berger (2011), „vartojimo kultūrose, žaidimas kurį žmonės žaidžia yra gauti kiek įmanoma daugiau. Sėkmingumas apibrėžiamas pagal tai, kas turi daugiausiai daiktų. Tai lemia neribotą troškimą vartoti produktus ir juos demonstruoti, nes tas kuris juos turi yra sėkmingas ir gerbtinas.“ (p. 56).

Anot M. Payne ir G. A. Askeland (2008), „vartotojiškumo idėja, yra klausytis ir prisitaikyti prie žmonių poreikių. Vis dėlto rezultatas gali būti toks, jog pirkėjo balsas bus išgirstas, tačiau pats pirkėjas, taps preke“. (p. 101).

Anot S. Boden (2003), „prasmės implementacija į prekes skatina tam tikra dialogo formą remiantis meterealiais objektais, leidžiant jiems egzistuoti kaip kūrybiškiems įrankiams, kurie padeda išreikšti sąvąją identitetą.“ (p. 6). Iš to galime teigti, jog reprezentuojami ženklai, tarp individų atlieka integracinę ir stratifikacinę funkcijas, tampa nuorodomis ir orientacijomis siekiant atpažinti savus ir pastebėti svetimus, pasižyminčius mažesnėmis vartotojiškomis galimybėmis. Ši logika gali būti sietina ir su pirmosiomis jos apraiškomis Romantizmo kultūroje.

Pasak J. Mansvelt (2005), „vartotojiškumo minties pradžia gali būti sietina su Romantizmu, tam tikra jo idėjų ir vertybių visuma, paremta individualizmu, emocijom, estetika, morale ir fiziniu grožiu, kaip tam tikros individualybės esmės išraiškos forma“. (p. 35). Remiantis tuo galime teigti, jog materealizmas, individualizmo, fizinio grožio akcentavimas bei jo sukومercinimas turi gilinas kultūrinės šaknis.

Galima būtų pastebėti, jog ankstesnis modernios visuomenės eskizas akcentavo konfliktą tarp ekonomikos ir etoso, o postmodernios visuomenės eskizas pabrėžia labai dailų prisiderinimą tarp šių dviejų veiksmų. Gali atrodyti, jog suderinamumas tarp ekonomikos ir visuomenės visada yra tema išryškinanti vėlavimą, susvetimėjimą, prieštaravimus, tačiau ištikrųjų jis tampa vis geresnis. Postmoderni visuomenė yra kapitalizmo baigtis. Jeigu tai tiesa, tai nėra rezultatas vien tik pertekliaus, ar aistringų postmodernybės teoretikų įžvalgų, tai galėtų būti sąlygota būdų kaip ekonomika ir kultūra pasikeitė postmodernybėje. (Palmer, 2003, p. 182). Sutinkant su autoriumi, galime teigti, jog kultūrinė, postmodernioji transformacija darė stiprią įtaką ir ekonominei visuomenei bendraja prasme. Modernybėje, ikivartotojiškoje stadijoje, pagrindinė ekonominė išraiškos forma buvo reali, popieriniai pinigai, dažniausiai padengti auksu. Kiekvienas banknotas turėjo realią vertę. Valstybėms susiduriant su sunkumais, pvz, karų laikotarpiu, jos buvo priverstos spausdinti juos milžiniškais kiekiais, siekiant padengti skolas ir kylantį infliacijos lygį. Postmodernioje visuomenėje, nepriklausomai ar tai būtų Europos Centrinis Bankas, ar Pasaulio Bankas Jungtinėse Amerikos Valstijose, pinigai yra virtualūs, ekonominėje sferoje įsivyravo simuliacinis, technologinis aspektas (Hart, 2006). Remiantis autoriumi, galime teigti, jog ekonomika tapo padengta ne realiais kokybiniais, gamybos ar racionalaus valdymo aspektais, o psichologinėmis, technologinėmis, vartotojiškumo manipuliacijos formomis, kuriomis stengiamasi sukurti pasitikėjimą ir kuo ilgiau jį išlaikyti. Į atrodytų racionalią, logišką, modernybės sferą persikėlė emocinė, puantilistinio laiko, akimirkos išgyvenimo ir pajautimo mąstymo kryptis.

Prioritetu tapo laikinas patyrimas, o ne ilgalaikės pasekmės. *Patyrimo dimensija, kartu su dizainu yra vis svarbesnė kai mes analizuojame produktų ar paslaugos kokybę. Mes neperkame drabužių, mašinų, namų, ar knygų ar diskų dėl jų techninių galimybių ar funkcijų. Mes perkame juos, nes esame jų sugundomi, mums jie patinka, mes juos mylime, tai tampa didžiausia svarba. Sąvoka kokybė, tradiciškai, ekonominiame diskurse buvo suprantama ne kaip patyrimo kokybė, bet greičiau kokybė pagal patvarumą, ar pagal techninius rodiklius. Postmodernioje eroje, šie atrodytų paprasti santykiai buvo kvestionuojami ir apleisti. Buvo pristatyta patyrimo koncepcija, tai kas eina toliau nei tradicinė kokybės dimensija, patyrimas nugalėjo santykį su kaina ir kokybe. (Hjorth, Kostera, 2007, p. 117).* Vadinas, galime teigti, jog postmodernizme, keičiasi ne vien pagrindiniai ekonominiai įrankiai, bet net esminės sampratos apie produkcijos parametrus. Logiką ir racionalumą, patvarumą ir kokybę keičia estetika ir patyrimas.

Kaip toliau aiškina Hjorth ir Kostera (2007, p. 117) postmodernus dizainas reiškia ribų sulaužymą tarp daikto funkcionalumo ir galimybės su juo įgyti tam tikrą patyrimą, žaidžiant su jo formomis, minimizuojant poreikį atsižvelgti į jo paskirtį. Pridedant prie šio aspekto sąvoka „ekonomika“, tai reikštų jog postmoderni vertė generuojama iš postmodernaus dizaino, išlaisvinančio patyrimo, kuris tampa esmine biznio sąlyga.

Taigi tampa akivaizdu, jog postmodernizmo eroje, vartotojiškumas, tampa neriboto vartojimo, pastoviai kintančių tendencijų ir manipuliacijų individo sąmone simboliu. Šią veiklą bandoma legimuoti ir racionalizuot skleidžiant idėjas apie individo unikalumo ir tapatybės kūrimą, pabrėžiant jog šis procesas niekada nesibaigs, bei išryškinant jog žmogus gali kurti savo patrauklų identitetą tiktai atsidavęs vartotojiškumo imperatyvui. Tačiau nederėtų tuo stebėtis, juk akivaizdu, kad esminis postmodernizmo kultūrinės paradigmos bruožas yra nepasitikėjimas senaisiais identitetais, akcentuojant iš to kylanti netikrumo jausmą bei identiteto krizę. Būtent šia nišą ir užpildo vartotojiškos kultūros fenomenas, padedantis kurti tobulesnį, patrauklesnį ir sėkmingesnį individą, tam tikra prasme dekonstruojant senąsias mąstymo ir gyvenimo formas (Maclaran et al., 2003). Taip pat, pabrėžtina, jog vartotojiškumas ne tik užpildo šią nišą, tačiau prisideda ir prie senųjų žmogiškųjų socialinių sistemų, hierarchijų ardymo pasitelkiant šiuolaikines technologijas kaip postmodernų instrumentarijų.

Eklektinis ir prisitaikantis vartotojiškumas susilpnino klasinius identitetus ir ištikimybės formas, kas buvo naudinga greit praeinančiom identifikacijom susijusiom su kolektyviniais laisvalaikio vaizdiniais, malonumais ir garsenybėmis (...). Komercinė media suintensyvino šias kryptis sustiprindama vartojimo santykius įvairiomis technologinėmis strategijomis, palengvinančiomis kultūriniu vaizdinių panaudojimą. Kaip prekinė forma, masinė media prisidėjo prie simuliacijos, kurios logika yra destabilizuoti paveldimas socialines ir kultūrinės hierarchijas. (Dunn, 1998, 12).

Taigi, akcentuojant galime teigti, jog žmogaus pažeidžiamumas kyla iš postmodernistinės netikrumo epochos, kurioje senosios vertybinės orientacijos praradusios savo vertę, taip sukurdamos vieta naujoms, ekonominę išraišką turinčioms destruktivesnėms gyvenimo formoms, akcentuojančioms abejingumą, susvetimėjimą ir nejautrumą tarp visuomenės narių bei paties žmogaus pavertima preke. Šie akcentai sutinkami ir akademiniam diskurse. *Masine visuomene mes laikome reliatyviai patogią, užsitikrinusia gerovę, kurioje populiacija auga pasyviai, abejingai ir atomizuotai, kurioje tradicinės ištikimybės ryšiai ir bendravimas tampa formaliais arba visiškai išnyksta. Šioje visuomenėje tarpusavio susietumas paremtas aiškiai apibrėžtais interesais ir nuomonėmis pamažu nyksta, žmogus joje virsta vartotojiškumo objektu, jis pats yra masiškai gaminamas kaip ir visi kiti produktai (...). (Bertens, 1994, p. 30).*

Šios pozicijos laikosi ir kiti autoriai kaip pavyzdžiui R. H. Brown (2005, p. 277 – 278), postmodernioje eroje, viskas paklūsta vartotojiškumo imperatyvumui, yra sukomercinamas net menas bei vertybės, nors ir kaip kūrėjai stengiasi nebūti redukuojami iki prekės statuso, momentinis vartotojiškumas yra žymiai stipresnis impulsas.

Nemažiau svarbu akcentuoti ir tai, jog žlugus daugeliui universalių modernizmo idėjų, ekonominiu požiūriu, vartotojiškumo kontekste, transformavosi ir valstybės vaidmuo viešajame gyvenime. Vis daugiau funkcijų, kaip biudžeto reguliavimas, įvairių ekonominių normatyvų atitikimas

perleidžiamas virš valstybinėms institucijoms. Kaip aiškina S, Bestas ir D Kellneris (2001, p. 102) šiuolaikinėje politikoje, ekonominiu požiūriu yra būtina atsakyti ar net atsiskaityti naujoms galingoms, transnacionalinėms korporacijoms, kaip Pasaulio Bankas, Tarptautinis Valiutos Fondas, Pasaulio Prekybos Organizacija, ar formacijoms kaip Europos Sąjunga ar Šiaurės Amerikos Laisvos Prekybos Aliansas. Globalizuota ekonomika ir valstybinė santvarka turi prisitaikyti prie naujų struktūrų ir aliancų, kurie daugeliu atveju pranoksta valstybės galias, kaip pagrindinės modernizmo kultūros tvarkos garanto. Vadinasi, vartotojiškumas ne tik persismelkia į šiuolaikinės visuomenės kolektyvinę sąmonę, bet ir modifikuoja jos tradicines struktūras, keičian funkcinis ryšius.

Todėl apibendrinant, galime teigti, jog vartotojiškumo kultūra pasižymi destruktvyiom implikacijoms žmogiskiesiems ryšiams bei senosioms socialinėms struktūroms. Vartotojiškumas iškreipia ir deformuoja žmogiškųjų vertybių dimensija išryškindamas meterealumo aspektą. Jis taip pat išryškina ekonominę diferenciaciją, visuomenės narių susvetimėjimą, žmogiškųjų ryšių formalizavimą, socialinio statuso išraiškų akcentavimą, amžiną malonumo ir pramogų siekį, fizinio grožio kultą, identiteto krizę, netikrumo epochos pojūtį, siekiant ji kompensuoti daiktais bei paties žmogaus redukciją iki prekės statuso. Vartotojiškumas, kaip esminis postmodernizmo komponentas taip pat, reintegruoja tam tikras senąsias mąstymo visumas kaip Romantizmas, pritaikant bei dekonstruojant jo pamatines idėjas, šių dienų logikai.

1.5 Gentinis marketingas - vartotojiškos bendruomenės susiformavimas

Šiame skyriuje bus stengiamasi pademonstruoti, jog postmodernizmo paradigmos aspektai, juos laiku suvokiant ir neignoruoiant, gali būti panaudoti itin konstruktyviai. Šiuo atveju bus koncentruojamasi ties privataus sektoriaus praktika susijusių su marketingo instrumentais, kurie sukurti atsižvelgiant į šiuolaikinės postmodernios epochos bruožus.

Būtina sutikti su su B. Cova ir V. Cova (2002, p. 596), kurie aiškindami šiuolaikinės visuomenės būklę, ją charakterizuoja išryškindami individualizmą, atsiribojimą nuo tradicijų, fragmentaciją, kuri neatsiejama nuo šiuolaikinių technologijų plėtros, kaip internetas, televizija, virtualios hiperrealybės. Šie aspektai, skatina individų izoliaciją ir mažina socialinę interakciją. Tačiau kita vertus, taip pat pastebimi, tam tikri bandymai tai rekonstruoti ir demontuoti, pritaikant šiuolaikines naujoves prie tradicinių konstruktų kaip bendruomenės, kurių raiškos erdvė tampa informacinių technologijų laukas.

Kaip teigia M. Patterson (1998, p. 71) šios tendencijos pastebimos todėl, jog šiuolaikiniai postmodernūs vartotojiški individai stengiasi išreikšti savąjį identitetą. Todėl šios naujos, postmodernios bendruomenės, tampa socialiniais „klijais“, kurie pakeičia tradicinius visuomeninius konstruktus, kurie ankščiau jungdavo žmones kaip šeima, ar religija.

Tam linkę pritarti ir J. O'Shaughnessy ir N. J. O'Shaughnessy (2002, p. 524) teigdami, jog būtent šios postmodernios bendruomenės geriausiai atspindi šiuolaikinę vakarų visuomenės dvasią, paremta vartotojiškumo ir materializmo kultu. Šis vartotojiškumas, tampa būdu atrasti gyvenime prasmę, o hedonizmo maksimizavimas ir materialistinės išraiškos yra tinkamos motyvacinės priemonės jo siekti.

Be to, tampa akivaizdu, kad postmodernizmo esminė pozicija yra ta, jog visa socialinė patirtis yra pasakojimas, naratyvas, kuris yra sukonstruotas socialinių grupių, apie gyvenimą, jo sąlygas ir būtinus reikalavimus, kuriais bendruomenės tiki, ir veikia pagal juos ir kuriais privalo tikėti. Negali būti jokio privelegijuoto metanaratyvo (vienijančio pasakojimo) (Fuat et al., 1997, p. 188).

Kaip aiškina J. W. Murphy, kadangi negalima pasitikėti jokių vienijančiu metanaratyvu, negali būti atrastos universalios tiesos, vadinasi, postmoderni vartotojiška bendruomenė, arba „gentis“ individams, netikrumo epochoje gali padėti atrasti „vietinę“ tiesą, kuri būtų prieinama čia ir dabar (cit. pgl: Gómez Arias Laurentino, Acebrón 2001, p. 14).

Atsižvelgiant į šias kultūrinės mąstymo formas, privatus sektorius vartotojus pradėjo suvokti ne kaip atskirus individus, bet kaip jų grupes, kaip bendruomenes, kurios burtųsi apie jų tiekiamą produkciją. Tokiu būdu, jų vartotojiškumą, lojalumą konkrečiai prekei ar paslaugai būtų galima sustiprinti (siekiant maksimizuoti pelną) skatinant individų tarpusavio ryšius, emocinius ir hedonistinius santykius, išnaudojant evoliucinį pagrindą turinčią grupės – bendruomenės koncepciją, taikant gentinio marketingo strategiją (Goulding et al., 2013, p. 813 – 814).

Kita vertus, būtina paminėti ir tai, jog šis procesas gali būti ir atvirkštinis, iškristalizuojant tai, jog marketingas taip pat nukreipiamas ir į jau egzistuojančios „genties“ stiprinimą, susibūrios ne dėl organizacijos tiekiančios produkcija, bet dėl konkrečios sferos, pavyzdžiui sporto komandos. Tokiu atveju, organizacija suinteresuota skatinti šios bendruomenės vartotojiškumą, orientuodamasi į jų emocinį ryšį su palaikoma komanda, prekiaudama įvairiausia simbolika (per kurią stiprinami vidiniai bendruomenės ryšiai), bei skatinant jų išorinį unikalumą (taip stengiantis pritraukti naujų vartotojų), (Meir, Scott, 2007, p. 331 – 333).

Taigi, vartotojiškoje kultūroje, individai ne tik stengiasi išsiskirti plačiojoje visuomenėje, tačiau jie taip pat stengiasi pasižymėti skirtingais atributais „savoje“ gentyje, kurie sporto komandos atveju, taptų jų emocinio prisirišimo komandos atžvilgiu ir vidinio statuso, hierarchijos išraiškos elementais gentyje. Tuo tikslu, būtina paminėti K. Hunt klasifikaciją, kaip laikini fanai, vietiniai fanai, pasiaukojantys fanai, fanai fanatikai ir disfunkciniai fanai (Garry, 2008, et al., p. 961). O skirtinga fanų klasifikacija, implikuoja tai, jog jie privalo pasižymėti tam tikra, unikalia simbolika, kuri pabrėžtų jų statusą, tiek tarp vidinių genties narių, tiek tarp išorinių, opozicinių genčių. Taigi šios simbolikos gamyba, tampa verslo organizacijų pajamų generavimo šaltiniu.

Verslo kompanijos taikydamos gentinį marketingą iš esmės skatina individus užmegzti ryšius, paremtus tuo, jog tokie procesai kaip saviidentifikacija su grupe, būtų paremti ritualais kaip tam tikrų prekių ar paslaugų (simbolių) įsigijimas bei vartojimas, konkrečios internetinės paskyros turėjimas, ar dalyvavimas vienokioje mokamojo veikloje. Identiteto paieškos sukuria tai, jog žmogus stengiasi susitapatinti su žinoma, populiaria grupe, tokiu būdu stiprindamas (ar sukūrdamas) ir savąjį identitetą bei didindamas pasitikėjimą savimi (Pedro, Leal, 2008, p. 20 – 21).

Šios psichologinės priežastys, tuo pat metu ne tik didina organizacijų pelną, bet užtikrina ir tai, jog firmos, kurios skatina vartotojiškų bendruomenių kūrimąsi, užsitikrina ilgalaikį šių grupių lojalumą, kuris neatsiejamas nuo organizacijų teikiamos produkcijos ir iš jos vartotojiškos bendruomenės gaunamų emocijų, bendro kolektyvinio patyrimo (Cleo, Imrie, 2011, p. 40 – 41).

Svarbu paminėti ir tai, jog remiantis daugelio autorių analize atlikta G. Simmons (2008, p. 303 – 304), gentinis marketingas ne tik užtikrina vartotojų lojalumą, tačiau taip pat padeda pagerinti teikiamų paslaugų ar parduodamos produkcijos kokybę, atsižvelgiant į nuolatinį grįžtamąjį ryšį ir postmodernių bendruomenių realią patirtį jas naudojant. Kita vertus, svarbu ir tai, jog organizacijos privalo sukurti itin įvairiapusiška produkcija, tam, kad vartotojai galėtų išreikšti save skirtingais simboliais ir formomis, taip atspindint šiuolaikinės epochos dvasią.

Taigi akcentuotina, jog gentinio marketingo kontekste, vartotojas yra ne vien produkcijos naudotojas, bet, taip pat, tiesioginis veiksnys, kuris yra integruojamas į produkcijos sistemą. Todėl gamyba remiasi plataus masto dalyvavimo teikiamais rezultatais, abipusiu dialogu tarp postmodernių vartotojiškų bendruomenių (kurios gerina paslaugų kokybę ir skatina inovacijas) ir paslaugas ar produkciją teikiančių organizacijų (Canniford, 2011, p. 592).

Kita vertus, bendruomenės nariai, taip pat gauna ne vien produkciją, ar kitų narių solidarumą, tačiau ir galimybę sutapatinti save su populiariais, ar tam tikrais atvejais prestižiniais ženklais, kurie turi tam tikrą emocinį „svorį“ visuomenės akyse. Pastebėtina ir tai, jog suskaidytoje visuomenėje, postmoderniai vartotojiškai bendruomenei priklausantys asmenys remiantis ženklais „brendais“ turi galimybę kitus diferencijuoti į savus ir svetimus, taip kovodami su savo pačių netikrumo jausmu (Harwood, Garry, 2009, p. 69).

Gentinio marketingo patrauklumas atsiskleidžia nagrinėjant jo taikymo pavyzdžius, todėl būtina paminėti, jog gentinis marketingas, aktualus ne tik sportinėje veikloje, bet ir virtualiose bendruomenėse, kaip „facebook“, ar „twitter“, (nuolatinis privataus gyvenimo demonstravimas, klasifikacija į opozicines bendruomenes, „savų ir svetimų logika“ kolektyvinės emocijos ir aistrą gaunama iš komentarų, vertinimų, bendri ritualai ir tikėjimų visuma), (Garry et al., 2008, p. 961-963).

Kaip šios strategijos sėkmingą taikymo pavyzdį taip pat galime paminėti ir Ducati motociklų gamintojus.

Ducati vadybos modelis, nulemė ypatinga kompanijos sėkmę. Šiandien Ducati yra ne vien mylimiausias Europos motociklų industrijos gamintojas bet ir kultinis prekės ženklas su nuolatos augančia pasekėjų bendruomene, kurie vadinami „Ducatistais“. Šiame modelyje, tiek darbuotojai, tiek vartotojai turi ta pati statusą susijusį su prekinio ženklo bendruomene, kitaip tariant, jie yra neatskiriami, tol kol priklauso šiai bendruomenei. (...) Ducati ir Ducatistai reprezentuoja klasikinį pavyzdį, kaip prekės ženklo jungiamos bendruomenės sukuria vartotojų ir gamintojų ryšį, jas paverčiant tikrais kompanijos partneriais (Cova, Saucet, 2014, p. 14).

Aptarus daugelį svarbiausių gentinio marketingo bruožų ir pavyzdžių, būtina juos konkretizuoti. Todėl organizacijoms, norinčioms sukurti vartotojišką bendruomenę, būtina atkreipti dėmesį ir įvykdyti šiuos penkis reikalavimus:

1) **Netikėtats atsiradimas.** *Būtina ideologija, kuri prieštarauja vyraujančiom normom, kuri įkūnija bekompromisinį idealizmą ir užtikrintumą, kuri išreiškia su romantine aistra ir šalta logika.*

2) **Tikėjimu visuma.** *Mitologija apie tai, kaip pasaulis veikia ir kaip bendruomenės nariai galėtų maksimizuoti ir išreikšti save, santykiyje su pasauliu.*

3) **Ritualai.** *Būtina sukurti stilizuotus, glaustus, rutinizuotus elgesio modelius, kurie atspindėtų „genties“ ideologiją ir tikėjimų sistemą. Tai padeda sukurti institucijos atmintį ir jausmą, jog tu jai priklausai, dar prieš tau tampant jos nariu.*

4) **Savita simbolika.** *Yra būtina tam, kad amblemos, ženklai, gali padėti išreikšti narystę.*

5) **Priklausymo ir nepriklausymo grupei akcentavimas.** *Tai tam tikra strategija siekiant pabrėžti savus ir svetimus, kitaip tariant sukurti motyvaciją, tapti postmodernios bendruomenės nariu, o ši narystė suteikia galimybę įgyti galios, save realizuoti, pasitelkiant vartotojiškus instrumentus (Deutsch, 2011, p. 4).*

Apibendrinant būtina pastebėti, jog gentinis marketingas, yra aiškus ir praktiškas pavyzdys, kaip postmodernizmo kultūrinę paradigmą galima išnaudoti konstruktyviai. Privatus sektorius atsižvelgdamas į vartotojiškas tendencijas, virtualius tinklus, visuomenės fragmentaciją, nepasitikėjimą, netikrumą ir hedonizmą, sukuria marketingo strategiją orientuotą į bendruomenės sukūrimą, apie jų tiekiamą produkciją ar paslaugą. Paminėtina ir tai, jog galimas atvejis, kuomet produkcija orientuojama į jau egzistuojančią bendruomenę, kaip pavyzdžiui sporto srityje. Tokiu atveju, belieka išnaudoti esamas struktūras ir jos narių psichologinius netikrumus, identiteto paieškas, poreikį pabrėžti savo išskirtinį statusą tarp narių, ar emocinį prisirišimą prie komandos. Naudojant gentinį marketingą ir sukuriant postmodernią bendruomenę, organizacijos užsitikrina lojalių vartotojų ratą, kurie įtraukiami ne vien į produkcijos realizavimą, bet ir į jos vertinimo, grįžtamojo ryšio procesus. Taip pat sukuriamą jų ženklą reprezentuojanti gentis, kuri taip pat skatina naujus individus įsitraukti į vartojimo ciklą, atlikdama reklamos funkciją. Postmodernios vartotojiškos bendruomenės

pasižymi savitu tikėjimu visuma, ideologija, ritualais ir stipriu grupės priklausymo poreikiu. Atsižvelgiant į tai, jog privatus sektorius sugeba šias postmodernistines kultūrinės srovės išnaudoti konstruktyviai, tai galėtų tapti argumentu, kodėl bendruomenė turėtų tapti prioritetu ir diegiant naująjį viešąjį valdymą.

1.6 Simuliacija ir simuliakrai

Norint atskleisti postmodernizmo bruožus yra būtina panagrinėti ir kitą esminį jo komponentą turintį tiesioginį santykį su ankstesnėse dalyse aptartomis vartotojiška kultūra ir postmoderniomis bendruomenėmis. Kaip jau minėta, siekiant sužadinti vartotojiškumą, pasitelkiamos įvairios manipuliacinės strategijos, netikrų įvaizdžių ir įspūdžių kūrimas visuomenei televizijos, interneto ar spaudos pagalba, pateikiant estetinius normatyvūs, aiškias kvotas, kurias yra būtina patenkinti. Taip pat naudojami ir ženkliniai instrumentariai. Tam tikram ženklui, ar simboliui yra suteikiama socialinė vertė. Remiantis tuo galime teigti, jog postmodernizme įsivyrąja įvairios simuliacijos, arba simuliakrai, tam tikri atspindžiai arba gyvenimo formos neturinčios ekvivalento realiame gyvenime. „Simuliacija yra reprezentacijos mirtis šiuolaikinėje kultūros būsenoje. Simuliacija atsiranda tada, kada reprezentacijos modelis pralenkia tikrąjį reprezentuojamąjį. Simuliacija tampa tikrovės modeliu, o ne tikru realybės atspindžiu. „ (Woodward, 2009, p. 95).

Taigi, siekiant geriau suvokti simuliakrų ir simuliacijų genezę būtina atkreipti dėmesį į prancūzų filosofo Jeano Boudrillardo idėjas. *Jeanas Boudrillardas yra artimai susijęs su simuliakrų koncepcija. Jis atskleidžia sąsajas tarp amžinų debatų dėl universalių suprantamų tiesų ir ginčų tarp ikonoklastų ir ikonolatrų Bizantijoje. Jis ginčijasi, jog įniršis sunaikinti atvaizdus atsirado grynai dėl to, jog jie pajuto simuliakro visagalybę. Laisvė kurie ją jautė ištrindami Dievą iš žmonių sąmonės ir ta destruktivi tiesa kurie ją pasiūlė, buvo ta, jog niekada nebuvo jokio Dievo, egzistavo tiktai simuliakras. (...) Postmodernizmas neigia metanaratyvų egzistenciją ne todėl, kad jie negali būti didingai pristatyti, bet paprasčiausiai todėl, kad jie neegzistuoja. (cit. pgl: Kefala, 2006, p. 46).*

Anot Abinnett (2003), „tuojau atvaizdas ateina į pagalbą žodžiui, įstatymui ir pačiam Dievui. Jo transcendencija yra prarandama dėka begalinio atvaizdų pasikeitimo. Ikonografija iškelia naujus fundamentalius klausimus, siekiant suvokti atvaizdo statusą ir jo santykį su tikrove. Šis kvestionavimas remiantis Boudrillardu įgauna neigiamą pobūdį.“. (p. 36). Iš to galime teigti, jog pirmiausiai esminė atvaizdo esmė buvo reprezentuoti tikrovę, atvaizduoti ją tokią, kokia ji yra, tačiau šie atvaizdai įgavo kitą reikšmę, tapo reprezentaciniu simboliu to, kas apkritai neegzistuoja, realybės užmaskavimo ir manipuliavimo įrankiu. Kaip pastebi Toffoletti (2010), „ženklui suteikiama reikšmė ir prasmė pasikeitė, nuo realybės atspindžio į realybės nebuvimo, užmaskavimo, atskleidžiant jog neegzistuoja

joks jo santykis su realybe.“ (p. 17). Paminėtina, jog ypatingai ši logika atsiskleidė, jog pateikiant įvairaus pobūdžio, tos pačios reikšmės atvaizdus ir ženklus, jų masinė reprodukcija sukėlė neigiamą efektą, nes tai įtakojo atvaizdų ir reprezentuojamų ženklų kaitą. Jeigu tai kas yra šventa ir neliečiama ir aiškiai apibrėžta gali pasikeisti, galbūt, tai ir tebuvo žmogaus sąmonės projekcija, fikcija, o ne realybės refleksija.

Akcentuotina, jog simuliacijos ir simuliakrai aktualūs kalbant ne vien tik apie metafizinę, religinę dimensiją. *Egzistuoja dvi prasmės kuriomis galima suprasti Boudrillardo darbą: jog tikra yra tai, kas yra gaunama iš sistemos ir tikra yra tai, kas yra absoliutus sistemos limitas. Todėl Boudrillardo idėjos gali būti suprantamos ne vien tik kaip simuliacijos aukštinimas ir tikrovės pabaiga, kaip dauguma skelbė, bet greičiau jis akcentuoja problemą kaip mąstyti apie tai kas tikra, kai viskas yra simuliacija, kaip naudoti tikrą prieš įvairias racionalumo sistemas, kurios bando jį pateisinti. (Butler, 1999, p. 26).* Remiantis tuo galime teigti, jog Boudrillardas atskleidžia esmines postmodernizmo problemas susijusias su reprezentacijos krize, epistemologiniu netikrumu. Įsivyravus simuliacijoms ir simuliuojamoms realybėms, pradedama abejoti net paties mąstymo struktūromis. Jeigu individas ir jo mentaliniai gebėjimai, racionalumas yra simuliuojamos sistemos dalis, kyla problema, siekiant atrasti būdą pažinti tikrovei, nes pačios pažinimo sistemos gali remtis simuliacija. Taip pat akivaizdu, jog įsivyravus technologijų palaikomoms simuliacijoms, televizijai, informaciniam socialiniam tinklams, internetui, individas praranda tikrovės pojūtį ir tampa vis sunkiau atskirti ir identifikuoti propaguojamų ir demonstruojamų elgsenų, ženklų, mąstymo būdų santykį su realybe.

Pasak Allmendinger (2000), „ištikrųjų, hiperrealybės yra tikresnės nei tikrovė. Tai įkvėpimas, svajonė, atvaizdas. Simuliakrų ženklai dabar yra tikrovė. Nebėra jokio atspirties taško su kuriuo galėtumei jas supriešinti ar palyginti.“ (p. 44). Remiantis tuo, galime teigti, jog simuliakrine logika persismelkia į daugelį sričių. Simuliacijos tampa manipuliaciniu įrankiu, ir net jų prasmės gali būti apgaulingai suprantamos.

„Boudrillardas atlieka palyginimą su kalėjimais, akcentuodamas, jog būtent kalėjimai slepią faktą kad mes gyvename įkalintoje visuomenėje. Kitaip tariant mes tikime savo laisve būtent dėl to, nes mes užrakiname nusikaltėlius ir regėjimo lauke prarandame struktūrinius panašumus tarp šių dviejų socialinių sričių.“ (cit. pgl: Lane, 2000, p. 100). Iš to galime teigti, jog simuliakrai turi įtakos net mūsų laisvės sampratai. Sukuriant kontrastą, suteikiama galimybė palyginti esamą situaciją su kitos patirties tipu, tačiau tai neimplikuoja, jog esama situacija nėra dar viena lyginamojo modelio atmaina.

Apibendrinant, galime teigti, jog įvairios simuliacijos formos, tapo neatsiejama postmodernios kultūros dalimi. Hiperrealybės, socialiniai simuliakrai, virtualūs tinklai, tapo tikrovės dalimi, kartais net ją pralenkdami. Simuliakrai tapo aktualiu instrumentarijumi, manipuliaciniu įrankiu įvairiuose gyvenimo srityse, pradedant politika šiuo metu vykstančiame kariniame konflikte Ukrainoje,

ar elementarios ideologijos formavimu versle, naudojant juos kaip marketingo strategiją. Didelę įtaką tam turėjo technologinio aspekto vystymasis bei vartotojiškumo kultūra. Ženkilai ir įvairios jų formos, pradėjo pranokti atvaizduojamus objektus, sukuriant tam tikrą naują postmodernią transcendencinę tikrovę.

1.7 Postmodernaus laiko koncepcija

Analizuojant postmodernizmo paradigmą, yra taip pat svarbu panagrinėti postmodernaus laiko koncepciją, įvykusias transformacijas išskiriant esminius ir unikalius jos aspektus. Kultūrinis požiūris į laiką, neatsiejamas nuo pasikeitimų nagrinėjant valstybines strategijas, politines kryptis, nacionalines programas ir įvairius institucinius projektus, valstybės tarnybą (perėjimas nuo ilgalaikės karjeros sistemos, prie kontraktinės postų sistemos), todėl postmodernistinis laikas, taip pat, indikuojamas kaip galimas iššūkis naujam viešajam valdymui.

Siekiant suprasti laiko sampratos transformacijas modernizmo ir postmodernizmo epochose, pirmiausiai svarbu suvokti, jog pati laiko koncepcija gali būti analizuojama iš įvairių perspektyvų. Kaip aiškina P. Smethurstas (2000, p. 174) galima išskirti ekologinį, istorinį ir kosmologinį laiką. Ekologinis laikas suprantamas kaip ciklinis ir nenutrūkstamas, atitinkantis natūralius gamtos ciklus ir dėsniumus. Istorinis laikas, paremtas chronologija, jau įvykusia praeitimi, ir pastoviai atnaujinamais duomenimis. Kosmologinis laikas, sukurtas besiplečiančios visatos, tačiau nuolatos kintantis ir reliatyvus kosminėje erdvėje. Todėl atsižvelgiant į tai, jog laiko sampratos analizė neatsiejama nuo tarpdisciplininės prieigos, straipsnyje siekiama identifikuoti laiko koncepcijos raidą, koncentruojantis ties teorinėmis laiko koncepcijos transformacijomis, filosofiniu – sociologiniu aspektais, išskiriant laiko santykį su individu, organizacijų ir valstybės valdymu.

Moksliniame diskurse teigiama, jog laikas yra svarbus socialinio ir organizacinio gyvenimo bruožas. Jis mūsų pirminis organizavimo įrankis. Žmonės naudoja laiką tam, kad sukurtų, suteiktų tam tikrą pavidalą ir tvarką savo gyvenimams. (Whipp, et al., 2002, p. 1). Nagrinėjant istorinę mintį, pastebėtina, jog galima išskirti tris esminius lūžius kuomet kardinaliai pasikeitė kolektyvinis supratimas laiko atžvilgiu. Paprasčiausiai šiuos pokyčius būtų galima įforminti ir aptarti atliekant kultūrinį pjūvį, išskiriant trichotomine iki modernizmo, modernizmo ir postmodernizmo epochų klasifikaciją (King, 2005).

Pirmiausiai, svarbu pabrėžti, jog iki moderni būklė pasižymėjo tuo, jog individų gyvenimo būdas ir jo organizavimas laiko atžvilgiu priklausė nuo transcendentinio šaltinio. Teologiniai aiškinimai visuomenėms formavo požiūrį, jog laikas yra Dievo nuosavybė, laiko tėkmė yra determinuota, vadinasi, vienintelė natūrali individo laikysena laiko panaudojimo atžvilgiu tapo

fatalistinės nuostatos arba Dievo valios interpretacinių institucijų (bažnyčios) ir jos tarnų nurodymų laikymasis (Cohen, Rutsky, 2005, p. 44).

Antrasis etapas sietinas su tuom, jog modernizmo kultūroje, laikas tapo orientuotas į žmogaus, visuomenės ir valstybės progresą. Mokslinis pasaulio supratimas ir technologinė pažanga tapo emancipaciniais įrankiais nuo metafizinės priklausomybės. Nepaisant egzistavusių iššūkių, kolektyvinė sąmonė adaptavo nuostata jog einama geresnio gyvenimo, progreso link, o technologiniai, moksliniai pasiekimai taps instrumentais šiam tikslui pasiekti (Grbich, 1998). Patirtis, naujos žinios ir atradimai, stiprino kultūrinį jausmą, jog laikas yra linijinis, t.y. einama viena optimistine kryptimi. Šis požiūris įgavo metapasakojimo statusą. Modernizmo kultūroje ne vien laiko schema, bet ir pati istorija tapo priklausoma nuo žmogaus valios ir kryptingo darbo. Kiekvienas veiksmas įgavo testinumą, buvo tikima valdymo sistemų vien tobulėjimu ir progresu, todėl tapo svarbu planuoti, numatyti ir rasti optimaliausius laiko panaudojimo metodus (Palmer, 2003). Pavyzdžiui vadybiniame diskurse, kaip aiškina Hasard (2002, p. 885), modernistinėse organizacijose laikas kaip ir individas tapo produkcijos gaminimo proceso įrankiu. Lemiamu aspektu tapo tai, jog gamybos paspartinimas ir žmogaus vertė galėjo būti išdėstyta laike. Ši koncepcija įformino itin svarbų faktorių, jog laiko atžvilgiu išmatavus kiekvieno darbuotojo veiklą, buvo nustatyti optimaliausi standartai, nuo kurių priklausė organizacijos efektyvumas ir darbininko atlyginimas. Vadinasi, galime teigti, jog valdymas tapo racionalizuota veikla, kurioje laiką, buvo stengiamasi išnaudoti kaip įmanoma konstruktyviau ir maksimaliau siekiant bendro organizacijos našumo.

Pereinant prie postmodernios epochos laiko analizės svarbu suprasti, jog jam būdingi visiškai opoziciniai parametrai nei modernizmo kultūroje. Atsižvelgiant į tai, jog postmodernus laikas, sukuria visiškai naujas psichologines prielaidas ir visuomenines mąstymo ir patirties formas, todėl yra būtina jas įvertinti ir iškristalizuoti.

Muglletonas (2000) lygindamas modernizmo ir postmodernizmo laiko koncepcijas teigia, jog jei modernizmo epochos esminis bruožas buvo tikėjimas pažangia, optimistine, į progresą orientuota ateitimi, pagrįsta linijiniu laiku, istorija kuri vedė į racionalią, šviesesnę ateitį, postmoderniajam mąstyme, tai išsikreipė, laikas tapo momentinis, o ateities buvo norima čia ir dabar. Postmodernistinio laiko refleksijos aptinkamos ir kitų sociologų darbuose, ypatingos reikšmės yra Z. Baumano laiko koncepcija. Pasak Baumano (2011, p. 63) *šiuolaikinis visuomenės laikas yra puantilistinis. Puantilistiniam laikui būdingesnis nesuderinamumas ir sąsajų stygius nei tolydumas bei nuoseklumas. Šioje laiko formoje bet koks nuoseklumas ar priežastinė logika, jungianti vieną po kito einančius taškus laikomi esančiais (arba įkurdinami) toliausiame retrospektyvių pamąstomumo ir tvarkos paieškų pakraštyje, pastebimai laikant juos taisyklėmis, nepatenkančiomis į rinkinį motyvų, skatinančių veikėjo judėjimą iš vieno taško į kitą. Puantilistinis laikas yra suskaldytas ar net sumaltas į „amžinų akimirku“ miltus – įvykius, incidentus, atvejus, nutikimus, epizodus – uždaras monadas,*

atskirus gabaliukus, kur kiekvienas gabalėlis redukuotas į tašką vis artimesnį savo geometriniam bematiškumo idealui.

Tam linkusi pritarti ir J. Francese (1997, p. 3) teigdama jog dar viena esminė postmodernios būklės charakteristika yra trumpėjanti laiko percepcija. Ilgoji mūsų protėvių praeities ir ateitis žlugo. Patirties įtaka (tradicijos svoris) ir ateities lūkesčiai (dėl elektroninio greičio kuriuo itin prasmingi sprendimai privalo būti priimti) susilpnėjo. Šiuolaikinis individas yra priverstas pajusti savo laikinumą ir gyventi vis intensyviau dabartyje: dabartis – yra viskas ka jis turi.

Kai kurios šiuolaikinės mokslo disciplinos taip pat formuoja utopinio pobūdžio teorijas laiko atžvilgiu, kurios taip pat gali turėti įtakos puantilizmo formavimuisi. Pasak D. E. Olkowskio (2012), „neperseniausiai pasirodžiusi teorija fizikoje, siūlo požiūrį, jog geometrinis laikas, kosmoso laikas, atsiranda iš mikroskopinio fundamentinio kvantinės gravitacijos laiko, nuo didžiųjų energijos kiekių iki ankstyvosios visatos neegzistuoja geometrinis lokalumas.“ (p. 24). Iš to galime teigti, jog mūsų dabartinis supratimas apie fizikinius reiškinius ir realų laiką yra ribotas, naujais atradimais, nagrinėjant mažiausias dalelės kvantiniam lygmenyje, gali daryti įtaką ir makro koncepcijom.

Tačiau kyla natūralus klausimas, kokios yra požiūrio į laiką ir jo panaudojimo priežastys? Jeigu perėjimą iš iki modernios į modernią būklę galima buvo paaiškinti mokslinio metodo, racionalumo progresu, naujais atradimais, kas sąlygojo postmodernaus laiko susiformavimą? Kokie argumentai yra patys svariausi? Dažniausiai akademiniame diskurse kritikuojamas modernistinis instrumentalumas, technologiškumas, individų nuasmeninimas ir visuotinis nejautrumas, adioforizacija, šiuos aspektus pagrindžiant galios poreikio suabsoliutinimu sąlygojusių įvairias etines deformacijas XX amžiaus pradžioje. S. Gomel (2010, p. 15) teigia, jog *vyrauja bendras sutarimas, jog universali švietimo epochos istorija ir didžiosios modernizmo schemos žlugo. Kai progreso svajonė yra užkasama vis giliau ir giliau tarp antrojo pasaulinio karo, holokausto, komunizmo žlugimo ir 9/11 nuolaužų, laikas tampa priešū. Galbūt mes pagaliau turėtume išsivaduoti iš chronologinės tironijos, kuri dažnai identifikuojama su represiniu ir etnocentrinu švietimo epochos projektu. Kitaip tariant laiko nugalėjimas ne tik sąlygoja išsilaisvinimą iš rūpesčių, bet ir tampa išsilaisvinimu iš bet kokio kito jausmo, nes objektas nebesugeba organizuoti savo praeities ir ateities į susietus patyrimus, jie yra redukuojami iki intensyvių sulipimų, krūvos dvasiniu fragmentu, be jokios erdvės atstovavimui ir pasirinkimui.*

Taip pat, yra būtina įvertinti ryšį tarp technologinių pokyčių greičio ir pokyčių žmogaus psichologijoje. Globalizacijos, visuotinės komunikacijos, socialinių tinklų, hiperrealybių fone, technologinis greitis, kuriuo paženklinamas paprasto žmogaus gyvenimas, nulemia ir jo psichikos transformacijas. Individas nebėra pajėgus optimaliai adaptuotis prie itin intensyvaus gyvenimo greičio, postmodernių gyvenimo formų diktuojamų sąlygų, todėl modernistinė ateities perspektyva, daugelio momentų susiejimas, orientaciją į ilgalaikiškumą, nebetenka prasmės. Tam nebeužtenka nei dvasiniu,

nei fiziniu resursų, telieka tik dabarties momentas. Kadangi vienintelis laikas kurį postmodernios visuomenės dalyvis patiria yra dabartis, tai implikuoja tendencija, jog šis išgyvenimas privalo būti intensyvus, o intensyvumo poreikis dažnai neatsiejamas nuo įvairių socialinių problemų kaip nusikalstamumo didėjimas, socialinės rizikos šeimų augimas, azartinių lošimų, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas, kurios tampa iššūkiu viešosioms institucijoms.

Verta atkreipti dėmesį ir į tai, jog postmodernistinis laikas nebūtinai turėtų būti traktuojamas kaip *a priori* destruktivi ar negatyvi tendencija, tačiau jis taip pat gali būti suprantamas kaip potenciali dar neišnaudota galimybė. Akivaizdu, jog problemos kyla laike, tačiau esminis faktorius yra būtent jo panaudojimas, vien nuo laiko panaudojimo priklausys rezultatai. Kaip pavyzdžiui, aiškina Cohenas ir Rutsky (2005, p. 44), mes postmodernistai patyriame laiką kaip begalinį lygiaverčių intervalų susikaupimą. Negrįžtamas laikas tapo abstrakčiu: kiekvienas segmentas privalo pademonstruoti laikrodžio atžvilgiu savo grynai kiekybinę kokybę. Šis laikas visiškai nuvertino savojo laiko priešingybę, kaip žmonių vystymosi sferą, tačiau tuo pat metu suteikė galimybę dabarties momentą išnaudoti maksimaliai. Tačiau šioje vietoje, taip pat, derėtų kelti klausimą ar tikrai postmodernistinis laikas yra bendras patyrimas? Ar uždarų puantilizmo sistemų suvienijimas sėkmingai visuomenės egzistencijai tikrai yra būtina sąlyga? Egzistuoja argumentas, jog žmonės jį patiria labai įvairiai, teigiama, jog postmodernistinis laikas egzistuoja tik tam tikruose kontekstuose. Derėtų apsvarstyti įvairius atvejus pavyzdžiui apie moterį kuri penkias valandas stengiasi pasisemti vandens Sahelyje, ar pensininką šaltame daugiabutyje Londone, ar jaunuolį kuriam patinka muzika ir futbolas, gyvenantį skurde Brazilijos faveloje? Yra daugybė žmonių, kurie vienodai nepatiria postmodernistinio laiko spaudimo (Sarup, Raja: 1998, p. 102). Vadinasi, autorių pateikta įžvalga sukelia deramas abejones. Ar nėra taip, jog nepasitikėdami modernizmo meta - pasakojimais, panaudodami dekostrukcijos logika postmodernios eros intelektualai suformuoja savąjį meta - pasakojimą, postmodernaus laiko koncepciją?

Nemažesnio kritinio dėmesio reikalauja ir akademiniam diskurse dažnai sutinkama postmodernios istorijos pabaigos idėja. Jeigu postmodernizmą traktuotume kaip galutinį tobulėjimo tašką, epochą, kurioje ateina utopinio mąstymo pabaigą, devalvuojamos senosios vertybės ir įsitikinimai, matytume ją kaip aukščiausią civilizacijos raidos pakopą, tai reikštų jog mūsų praeitis ir istorija nebetenka prasmės. Tariamasis dabartinių gyvenimo ir mąstymo formų funkcionalumas ir dvasingumas panaikintų bet kokį poreikį atsigręžti atgal į praeities vertybes ar iš naujo įvertinti tradicijų svarbą. Tačiau kaip įspėja J. O. Gassetas (2013, p. 103), istorijos mokslas yra pirma ir pagrindinė civilizacijos palaikymo ir pratęsimo sąlyga. Ne, ne todėl, kad ji pakeistų pozityvius naujo gyvenimo konfliktų sprendimus, - gyvenimas juk nesikartoja, - bet kad apsaugotų mus nuo praeities klaidų.

Kitas svarbus aspektas yra tai, jog impulsas išsaugoti praeitį yra dalis impulso išsaugoti ir save patį. Nežinant kur buvai, tampa vis sunkiau žinoti kur link eini. Akivaizdu, jog mūsų praeitis yra individualaus ir kolektyvinio identiteto pamatas (Sarup, Raja: 1998, p. 97). Tai paaiškintų, kodėl postmodernioje epochoje, atsisakius praeities sukuriamos naujos terpės kitoms dirbtinėms, manipuliacinėms postmodernioms tendencijoms įsigalėti kaip vartotojiškumui ar technologinėms simuliacijoms. Nykstant identitetui, taip pat atsiranda ir nauji, provokuojantys socialiniai judėjimai, metantys iššūkį tradicinėms visuomenės normoms ir vertybėms, reikalaujantys išskirtinio valstybės dėmesio, siekdami tapti prioritetu viešosios politikos formavime. Vadinasi, šiuolaikinė postmodernistinė politika, dažnai galime laikyti kova dėl identitetų.

Kita vertus anot Mari (2005, p. 16), postmoderni istorijos pabaiga pirmiausiai ir geriausiai atveju yra tam tikrų neabejotinų įsitikinimų, tikėjimų, ar greičiau progreso mito pabaiga, bendrai kalbant, tai pabaiga, kiekvienos ryškios galimybės pavaizduoti ateitį. Iš esmės tai filosofinis paneigimas bet kokios ateities galimybės ir jos reprezentacijos. Tačiau ši pozicija visiškai neturėtų implikuoti visuotinio nihilizmo ir nusivylimo. Akivaizdu, jog tam tikrų ideologinių nuostatų ir laikysenų transformacijas galima traktuoti ir kaip naują būdą, tą ateitį kurios pabaigą skelbiama kurti, nors ir esminiai akcentai padėti ties dabarties momentu.

Anot Elias (2001, p. 151-152) *postmodernizmas iš naujo įžengia į istoriją savo paties kaina, naujas įžengimas į istoriją privers Vakarų sąmonę pasipriešinti jo paties dalyvavimui, o ne vien tik būti persekiojamai trauminių istorinių įvykių. Postmodernistai atkakliai stengiasi, kad įėjimas į istoriją, būtų daugiau nei vien paprastas sugrįžimas į modernizmo egzistencializmą. Postmoderni vaizduotė stengiasi ieškoti naujų būtų kaip įsijungti į istoriją, kuri atspindi savo pačios laiką ir kultūrinę laiko dvasią, naujos istorijos ir prasmės paieškas.* Remiantis autoriais, galime teigti, jog istorijos pabaigos idėja neatsiejama nuo interpretacinio diskurso, dvilypės savo prigimties. Viena vertus, ji skelbia galutinį momentą, senųjų mąstymo formų ir nuostatų pabaigą, nepasiūlydama jokios ateities krypties, kita vertus, postmoderni istorijos pabaiga gali būti suprantama kaip naujas būdas įžengti į istoriją, kvestionuojant senąsias tiesas ir kritiškai jas įvertinant bei pritaikant šių laikų aktualijoms.

Apibendrinant, būtina pastebėti, jog postmodernus laikas, pasižymi skirtingais parametrais nei modernizmo laiko koncepcija. Postmodernizme, nebėra tikima ir pasitikima, senosiomis, į progresą orientuotomis modernistinėmis laiko schemomis, nebėra žinoma, kur link einama, atsisakoma ateities schemų arba į jas žiūrima vien tik formaliai. Paradoksalu, tačiau pati postmodernaus laiko koncepcija pretenduoja į universalų metapasakojimo statusą, nors vienas iš esminių šios epochos bruožų yra nepasitikėjimas jais, šias transformacijas siejant su įvairiausiom istorinėm, visuomenės sutraumavusiomis patirtimis. Pastebėtina ir tai, jog postmodernus laikas suabsoliutina dabartines akimirkas, išryškina atskirų, nesusietų laiko momentų faktorius, skelbdamas visuotinės istorijos

pabaigą. Postmoderni istorijos pabaiga pasižymi dvilype prigimtimi. Viena vertus, ji gali būti interpretuojama kaip nauja galimybė senųjų kanonų perkainojimui, kita vertus, kaip galutinė netikrumo epochos stadija, neturinti jokios aiškios ateities krypties.

4. lentelė. Modernizmo ir postmodernizmo laiko koncepcijos bruožai

Modernizmas	Postmodernizmas
Linijinis laikas (praetis, tradicija ir ateitis svarbi)	Puantilistinis (momentinis laikas, svarbios tik dabarties akimirkos, atskiros ir uždaros monados)
Pozityvi istorinė schema (progreso link)	Istorijos pabaigos idėja

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Bauman 2011, Mari 2005, Gomel 2010.

1.8 Modernios ir postmodernios organizacijos dichotomija

Modernizmo ir postmodernizmo mąstymo formų ir vertybių transformacija, taip pat, atsiskleidžia nagrinėjant ir organizacinį diskursą. Kaita valdymo struktūrose, prioritetuose, funkcijose, ir apskritai organizacinėje elgsenoje yra akivaizdi nepasitikėjimo modernizmo vertybėmis ir perėjimo į postmodernią stadiją atspindys. Visgi, būtina suvokti, jog šie aspektai gali būti nagrinėjami iš dviejų perspektyvų. Sutinkant su Hassard, „debatai dėl postmodernizmo ir organizacijų bendrai gali būti suskaidomi į dvi dalis, postmodernizmą traktuojant kaip istorinį periodą ar labiau kaip teoretinę poziciją.“ (cit. pgl: Lennie, 1999, p. 19).

Kita vertus, organizacinės struktūros, tiek viešajame, tiek privačiajame sektoriuje, kurios modernizme atrodė kaip vienintelis, unikalus įrankis organizaciniams tikslams pasiekti, kaip progreso ir sėkmės garantas, postmodernioje epochoje tampa vis mažiau aktualios. Tiek praktiniame, tiek teoriniame lygmenyje jos traktuojamos kaip atgyvena ir valdymo artefaktai, nesugebantys tinkamai reaguoti į nuolat vykstančius pokyčius tiek politiniame, sociokultūriniame, ar ekonominiame lauke, arba yra taikomos tik labai siauros specifikos organizacijose kaip valstybinės jėgos struktūros. Tuo tikslu siekiama iškristalizuoti tiek modernizme, tiek postmodernizme susiformavusių organizacijų bruožus, atskleidžiant jų skirtumus, ar panašumus.

Kaip tai aiškina M. Albrow (1997, p. 154) mes turėtume priprasti galvoti apie senasias modernistines organizacijas, kai kalbame apie laikus, kada organizacijos priklausė nuo racionalių principų, kada jos dydis atspindėjo racionalumo galią ir buvo tikimasi, jog viena organizacijos forma dominuos pasaulyje. Šio tikėjimo išraiška, buvo monopolinio kapitalo dominavimas, universali modernizacija ar biurokratizacija.

Šiai minčiai linkę pritarti ir kiti akademikai, akcentuodami vidinius organizacijos struktūros aspektus.

Esminiais modernizmo organizacijų bruožais tapo darbo standartizavimas, darbo centralizavimas, susikoncentravimas į procedūras, individų nuasmeninimas, instrumentinis darbuotojų traktavimas, juos suvokiant kaip mechanizmus, kuriems gali būti pritaikyti tokie patys parametrai (Taylor, 1911). Šie bruožai įsivyravo tiek verslo sektoriuje, tiek valstybinėse institucijose.

Pritariant S. Clegg (1990), „modernizmo organizacijos gali būti suprantamos pasitelkiant Weberio biurokratijos terminą, akcentuojant mechanizuotas kontrolės struktūras, kurios buvo sumontuotas grynai racionalumo pagrindu, remiantis darbo pasiskirstymu ir nuasmenintu darbu“ (p. 177). Akademiniam diskurse sutinkama ir daugiau panašaus pobūdžio akcentų.

Taip pat, sutinkant su P. Leonard (1997), „tvarka, o ne netvarka ir painiava, progresas ir inovacijos, o ne stagnacija paremta tradicijomis, taip pat aukščiau visko esantis racionalumas, o ne iracionalumas ir prietarumas, tai buvo modernizmo diskurso skiriamasis ženklas, kuris nugrimzdo į konkrečias praktikos formas kaip modernioji biurokratija“ (p. 104).

Taip pat svarbu akcentuoti ir Nobelio premijos laurėto H. A. Simono sprendimų priėmimų analizę, kurioje pamatinė vertybė yra būtent žmogaus racionalumas, taip įforminant modernizmo kultūros faktorius (Simon, 1947).

Kita vertus akivaizdu, kad modernizmo organizacijos bruožai sutinkami ir privataus sektoriaus klasikinėje, organizacinėje mintyje, o ne vien viešojo sektoriaus, Weberio, tradicinio modelio struktūroje.

Kaip teisingai akcentuoja K. J. Gergen (2001), „taylorizmas pateikė esminį modernizmo organizacijos gyvenimo modelį. Jame paprastas darbuotojas buvo traktuojamas kaip racionalus vykdytojas, kuris reaguoja į įvairias komandas, kaip įsakymai, paskatas ir į kitus sisteminius būdais“ (p. 151). Vadinasi galima teigti, jog būtent Taylorizmo metodai privačiame sektoriuje ir Weberizmo metodikos viešajame tapo modernizmo organizacijų reprezentaciniais ženklais.

Nagrinėjant postmodernių organizacijų dimensiją, svarbu pabrėžti jog kultūriniai pasikeitimai, filosofinių koncepcijų transformacijos sąlygojo ir organizacijų modelių kaitą, tiesiogiai sąveikavo su organizacijomis ir jų formomis. Tai galime pastebėti, postmoderniose organizacijose, išryškinę nykstančias takoskyras tarp privataus ir viešojo sektorių, taip pat tarp saugių ir tradicinių, vienalyčių valdymo struktūrų. Tai atsiskleidžia, išryškinant postmodernių organizacijų parametrus.

Didžiosios korporacijos dabar yra itin diversifikuotos, dažniausiai laisvai susietos verslų grandinės, kurios susivienija dėl asmeninių, išskirtinių verslininkų interesų. Jų normali būseną yra nuolatiniai pokyčiai ir restruktūrizacija. Panašiai susiliejo skiriančios ribos, tarp viešojo ir privataus kapitalo, idėja, sumenko idėja jog egzistuoja viena, tinkama viešojo sektoriaus organizacijos forma. (...) Iš viešojo sektoriaus institucijų, dabar tikimasi, jog jos veiks pagal rinkos principus, kuomet daugelis ligi šiol valstybės funkcijų buvo patikėta į pelną orientuotom privačiom kompanijom. (...) Privatizacija sąlygojo ir organizacijų tipų hibridizaciją, o ne vien tik nuosavybės perleidimą. Daugiau

nebėra standartinės didelės organizacijos formos, kaip ir nėra mažo biznio, standartinės šeimos ar karjeros (Albrow, 1997, p. 157). Remiantis autoriumi, galima teigti, jog jo laikysena postmodernizmo atžvilgiu yra ryškiai antagonistinė, vykstantys pokyčiai traktuojami kaip neigiami reiškiniai, destabilizuojantis esamas struktūras, pasiūlant jas hibridizuoti.

Paminėtina ir tai, jog postmodernioje būklėje, organizacijų diskurse ekspertinėms žinioms, profesionalumui yra nuolatos metamas iššūkis, silpsta bendroji autoriteto sąvoka. Ši autoriteto erozija, taip pat papildoma ir naujų tipų ekspertais, kurie savo žinias organizacijoms perteikia sudarant atskirus, pavienius kontraktus (Leonard, p. 116).

Kita vertus, analizuojant kitų mokslininkų darbus, sutinkamos ir kitokios pozicijos. Kaip pastebi S. Linstead (2003), „postmodernios organizacijos diskursas yra produktyvi priemonė atsisakyti priimti praeities taisyklės ir jos reprezentacijos, nepaisant to, jog jos suteikė komfortą, saugumą ir stabilumą“ (p. 6-7). Tad kyla klausimas, ar postmodernios organizacijos diagnozė yra labiau noras atsiriboti nuo to kas yra tikra ir patikima, siekiant pritaikyti esamą sistemą atsižvelgiant į asmeninius interesus, pragmatinius motyvus, ar realus, kultūrinės paradigmos atspindys praktikoje? O galbūt ši kritinė retorika, neturi realaus pagrindo ir postmodernios organizacijos perspektyva, gali būti konstruktyvi būklė?

Sutinkat su Vibert (2004), „postmoderni perspektyva siūlo, jog korporacijos ar didelės apimties institucijos kurios parems daugialypį vystymąsi neišvengiamai klestės. (...) Multireliginės, multietinės organizacijos su kompleksine ir pastoviai besikeičiančia aplinka, kurios stengsis šokti į gausų žinių baseiną, atrandamą jų globalaus spektro darbuotojuose, bus būtent tos, kurios įgys konkurencinį pranašumą.“ (p. 166).

Paminėtina ir tai, jog postmodernizmo fragmentacijos logika persismelkia ir į darbo organizavimą sferą. Pasak H. Bertens (1994), „vadybinės struktūros, yra mažiau centralizuotos ir kontroliuojamas, jos tampa daug lankstesnėmis. Pagrindiniai produkcijos procesai yra suskaldomi į mažus atskirus segmentus, skirtingose geografinėse zonose priešingai nei Fordo perspektyvoje“ (p. 225). Tai implikuoja, jog postmodernioje epochoje įsivyrėja decentralizacijos tendencijos, kapitalas koncentruojamas ne viename politiniame – ekonominiame lauke, o skirtingose geografinėse vietose atsižvelgiant į pigesnės darbo jėgos galimybes.

Kaip alternatyvą, modernizmo organizacijos sferų racionalizacijai, postmodernioje visuomenėje yra būtina įvertinti kūrybiškumą, kuris modernybėje vyravo tikrai estetinėje dimensijoje. Postmoderni perspektyva akcentuoja atvaizdų ir vaizduotės svarbą, kūrybiškumas organizacijose gali tapti nauju instrumentu postmodernioje epochoje, konstruojant nauja tikrovę. Kūrybiniai sprendimai ir valdymo būdai yra ateities perspektyva. (Farmer, 1995).

Kita vertus, būtina suvokti, jog postmodernioje kultūroje, atsisakius didžiųjų vienijančių modernizmo schemų, egzistuoja ir antroji, neigiama pusė. Organizacijose daugelyje sričių įsivyrąja netikrumas ir konfliktai, o senesniaisiais jų sprendimo būdais nebėra pasitikima.

Svarbus ir dėmesio reikalaujantis aspektas, postmodernių organizacijų kontekste yra konfliktai. *Konfliktai ir prieštaravimai yra centriniai elementai postmodernių organizacijų sampratoje. Postmoderni perspektyva pažymi, jog organizacijų gyvenimas yra fragmentuotas, bendros prasmės yra susilpnėjusios, taip pat, daugeliui organizacijų narių trūksta aiškaus tikslo. Šiomis sąlygomis, konfliktai yra neišvengiami. Visgi, racionalūs būdai konfliktams spręsti, gali būti nebetinkami, suvokiant jog kalba ir prasmės yra pastoviai kintančios. Net tokių sąvokų kaip kompromisas, bendradarbiavimas ar konkurencija prasmės nuolatos kinta (Bess et al., 2012, p. 98).*

Dingusi prasmė, aktuali ir kitam nemažiau svarbiam organizacijų aspektui, personalo motyvacijai. „Darbo motyvacija tapo problema vadybos ir organizacijų teoretikams tik tada, kai prasmė arba išnyko, arba buvo prarasta darbe. Prasmės išnykimas iškart buvo susietas su tuo, koks anksčiau darbas buvo, ir kaip jis buvo organizuojamas.“ (Grey, Willimott, 2005, p. 77).

Taip pat nemažiau yra svarbu įvertinti ir kitus aspektus sutinkamus akademiniam diskurse. Perėjimas nuo modernistinių, hierarchizuotų, centralizuotų organizacijų, prie lankstesnių, ne visada galima būti pasiekiamas uždavinys, tuomet, kada tai kertasi su personalo narių vidinėmis savybėmis. *Taip pat paminėtina ir tai, kaip pastebi Dale ir Burrell, postmodernių organizacijų praktikoje susidaro įspūdis, jog yra stengiamasi sureikšminti jų nestabilumą, o ne orientuotis į struktūriškumą. (...) Kol mokymo programos ir procesų stebėjimas gali būti naudojamas sulydyti darbuotojų autonomiją su bendromis taisyklėmis, ar feminizuoti valdymą, padarant jį mažiau hierarchiniu ir lankstesniu, taip pat, egzistuoja nuolatinė atitrūkimo ir pasipriešinimo galimybė, kuomet darbuotojai patiria bendrus reikalavimus peržengiančius jų pačių identitetą ar įtvirtintus, įaugusius troškimus (cit. pgl: Hassard et al., 2000, p. 19).*

Postmodernizme apskritai, į aiškias organizacines struktūras ir vadybinius modelius yra žiūrima su nepasitikėjimu. Anot Alvesson ir Berg (2011), „organizacijos traktuojamos kaip atskirų, atsitiktinių, atvaizdų ir simbolių bei vidinių įtampų ir patirčių poros. Todėl organizacijų diskursas ir vadybos praktikos turėtų būti matomas kaip materialinė jėga kuri išskiria žmogaus pasaulio fragmentus į koncepcijas, kategorijas ir divizijas. (p. 220).

Paminėtinas ir postmodernus augantis organizacijų refleksyvumo poreikis. Pastoviai besikeičianti išorės aplinka, sąlygoja tai, kad organizacijos norėdamos išlikti, turi lanksčiai prisitaikyti prie pokyčių. Anot Garrick ir Rhodes (2000), „organizacijos tampa refleksyviomis, įvardydamos save kaip besimokančios organizacijos. Gebėjimas reflektuoti ir mokytis iš savo praktikos tampant labiau lanksčiomis, efektyviomis ir pelningesnėmis, tampa pagrindiniu organizacijų bruožu“. (p. 51).

Postmodernios organizacijos taip pat pasižymi mažesnės kontrolės mechanizmais, nei modernizme. Patys darbuotojai, orientuojami į savo paties priežiūrą. Postmoderniose organizacijose, taip pat, nėra technologinio determinizmo, jis pagrįstos pačių organizacijų pasirinkimais. Taip pat, darbuotojai pasižymi ne viena, ar keliomis, o multifunkcijomis (Clegg, 1990).

Apibendrinant, galima teigti, jog esminiais modernizmo epochoje susiformavusiems organizacijų bruožais ir principais tapo darbo standartizavimas, individų nuasmeninimas, technologinis požiūris į darbuotojus, racionalumo hiperbolizavimas, mokslinių principų adaptacija. Ypatingi kontrolės mechanizmai, pasiskirstymas reglamentuotomis funkcijomis, griežtas hierarchinis valdymas, centralizacija, įvairių taisyklių ir įstatymų svarba. Būtent šiuos bruožus įkūnijo F. Taylora mokslinis valdymas ir M. Vėberio biurokratinė organizacija. Išnagrinėjus postmodernių organizacijų aspektus, galima teigti, jog postmodernizme apskritai nebėra vienos teisingos organizacijos formos. Tam turi įtakos nykstančios ribos tarp viešojo ir privataus sektorių, įvairiausių valdymo modelių hibridizacija. Darbuotojai turi pasižymėti ne viena, ar keliomis funkcijomis, o privalo sugebėti būti universalių funkcijų vykdytojai. Modernistinį racionalumą, postmoderniame diskurse keičia kūrybiškumo aspektas, racionalumo kaip organizacijų teorinio instrumento vaidmuo sumenko, tiek sprendimų priėmimo atžvilgiu, tiek konfliktų sprendimo metoduose. Postmodernistinės organizacijos yra ženkliai veikiamos globalizacijos tendencijų, personalo tarnybas sudaro multietniniai ir multireliginiai darbuotojai, todėl organizacijų sėkmingas funkcionavimas neatsiejamas nuo jų sugebėjimo pilnai išnaudoti savo vidinius resursus. Paminėtina ir tai, jog atsižvelgiant į pastoviai besikeičiančią išorės aplinką, postmodernioje epochoje atsiranda nuolat besimokančios organizacijos koncepcija, išryškėja vidinio refleksyvumo faktorius. Valdymo požiūriu, svarbu paminėti ir įsivyrąjančias decentralizacijos tendencijas, darbuotojai nebėra taip kontroliuojami kaip modernizme, skatinama jų asmeninė iniciatyva, suteikiama didesnė autonomija. Kita vertus, dėl postmodernistinės epochos netikrumo, organizacijos kenčia nuo demotyvuotų darbuotojų, o tai sąlygoja ne vien dingusi prasmė darbe, bet dingusi prasmė egzistencine prasme. Postmodernizmo epochoje nebelieka jokios aiškios krypties nei istorijos, nei progreso atžvilgiu.

5. lentelė. Modernizmo ir postmodernizmo organizacijų charakteristikos

Modernistinės organizacijos aspektai	Postmodernistinės organizacijos aspektai
Pamatinė vertybė - racionalumas	Alternatyvi vertybė - kūrybiškumas
Centralizacija	Decentralizacija
Aiškios, reglamentuotos funkcijos	Multifunkcijos
Santykių nuasmeninimas (technologizacija)	Žmogiškųjų išteklių mokyklos (savirealizacija)
Koncentracija ties viena veikla	Veiklos diversifikacija

Kontrolės suabsoliutinimas, koncentracija ties procedūromis	Didesnė automija, veiklos susiejimas su rezultatais
Viena, tinkama organizacijos forma	Nuolatiniai pokyčiai, restruktūrizacija, hibridizacija
Ryškus autoriteto aspektas	Autoriteto erozija
Konkretūs, aiškūs tikslai	Fragmentuoti tikslai, bendros prasmės susilpnėjęsios
Stabilumas	Lankstumas
Statinė organizacija	Refleksyvumas, nuolatos besimokanti organizacija

Šaltinis: sudaryta pagal Garrick, Rhodes (2000), Albrow (1997), Clegg (1990), Linstead (2003).

2 MODERNIZMO IR POSTMODERNIZMO IDĖJŲ ĮTAKA VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO MODELIAMS

Šiame skyriuje atskleidžiama, kaip modernizmo ir postmodernizmo komponentai sąveikauja su viešojo administravimo modeliais. Pirmiausiai susiejami (sintezės būdu) esminiai modernizmo kultūros bruožai su tradicinio viešojo administravimo struktūra, pagrindiniais šio modelio akcentais bei vertybėmis. Antruoju atveju pademonstruojamas vartotojiškos kultūros tęstinumas naujosios viešosios vadybos modelyje, pagrindžiant vartotojiškumo įforminimą modelio struktūroje bei atliekamas lyginimas su tradicinio viešojo administravimo modernistine koncepcija. Trečiojoje viešojo administravimo modelių evoliucijos stadijoje, apibrėžiamas besiformuojantis naujasis viešasis valdymas, šio modelio teoriniai principai. Skyriuje bendruomenė kaip naujojo viešojo valdymo vertybė, pasiūloma aktyvios ir dalyvaujančios bendruomenės komponentą iškelti iki vertybinio, prioritetinio statuso, siekiant neutralizuoti galimas neigiamas postmodernizmo įtakas viešajam valdymui.

2.1 Tradicinis, hierarchinis viešasis administravimas kaip modernizmo projektas

Kaip aiškina Bestas ir Kellneris (2001, p. 104), bendrai modernizmo politikos projektas buvo paremtas universalių tikslų kaip laisvė, lygiateisiškumas ir teisingumas suformavimu ir jų įgyvendinimu, transformuojant iki modernias institucijas, jų struktūras. Modernizmo politika kilo iš švietimo epochos projekto, vykdamas jo vertybių tęstinumą valdyme, kvestionuojant senąsias valdymo ir galios normas visose egzistuojančiose institucijose. Modernioji politika, suponavo demokratinę viešąją erdvę, kurioje individai ir socialinės grupės galėtų diskutuoti apie ilgalaikes politines problemas ir tam tikrus jų sprendimo būdus, suteikiant visuomenės nariams galimybę įsijungti į šiuos procesus. Todėl, modernizmo politika būtų galima laikyti normatyvine politika. Joje buvo keliami klausimai apie fundamentines vertybes, buvo ieškoma galimybių jas pasiekti. Šiai politikai įgyvendinti, buvo pasitelkiamas racionalus, mechanizmas, tradicinis viešasis administravimas.

Tradicinis viešasis administravimas dažniausiai suprantamas kaip racionalusis, hierarchinis, centralizuotas, formalizuotas, administracine teise paremtas valdymo būdas, valstybės tarnautojui suteikiantis patikimas, saugias ir stabilias karjeros galimybes. Tradicinė paradigma orientuota į beasmeniu santykiu, kontrolės ir plataus masto organizacinėmis struktūromis apipintą profesionalų viešosios politikos įgyvendinimą (Weber, 1978). Todėl siekiant atskleisti tradicinio viešojo administravimo ir modernizmo idėjų santykį pravartu pasinaudoti jau minėto K. J. Gergeno (Gergen, 1991, p. 266– 275) modernizmo imperatyvais: 1) švietimo epochos pozicijų atgimimu, tikėjimu

racionalumu ir stebėjimu; 2) fundamentalių, svarbiausių principų paieškomis, 3) tikėjimu progresu ir universaliais projektais ir 4) pasinėrimu į technologiskumą. Tačiau šie aspektai taip pat reikalauja detalesnės analizės.

Pirmoji išskirtina pozicija susijusi su švietimo epochos pozicijų reintegracija modernizmo kontekste. E. Vittenbergas (1989) taikliai pastebi, jog atsižvelgiant į Vėberio indelį į tradicinės biurokratijos modelį, jį galima būtų laikyti „švietimo epochos vaiku, kuris gimė per vėlai“. Todėl sutinkant su autoriumi, yra pravartu iškristalizuoti ir apibrėžti švietimo epochos tradiciją ir jos esmines, intelektualines ir moralines laikysenas. Taip pat, atsakyti į klausimą, ar modernizmo epochoje tikrai atgimsta pirminiai švietėjų idealai, ar tik daliniai jų principai, priklausomai nuo interpretacinio diskurso, kuomet pasirenkama kuriais elementais remtis, o kuriuos paprasčiausiai užmiršti bei ignoruoti, taip iškraipant švietimo ir pačios modernybės projektą. Švietimo epochą galima traktuoti kaip istorinį idėjinį judėjimą, sietiną su revoliucijomis moralėje, kultūroje, politikoje, ženkliai transformavusį tuometinės visuomenės gyvenimą, pakeitusį socialines struktūras ir sukėlusį abejones dėl tradicinių mąstymo formų (Israel, 2006, p. 3 – 11).

Šią mintį linkę papildyti ir kiti mokslininkai, teigdami, jog švietimo epochos utopiniai užmojai taip pat turėjo savo antagonistus, išskiriant tradiciją, iracionalumą, paveldimą galią ir autoriteto aspektus (Grey ir Wilimott, 2005, p. 65). Taip pat nemažiau svarbu identifikuoti ir detalizuoti švietimo epochos vertybes, kurios akademiniam diskurse dažniausiai įvardijamos kaip pamatiniai modernizmo kultūros elementai. P. Allmendinger (2000) juos apibendrina teigdamas, jog „esminiais švietimo epochos komponentais tapo racionalumas, empirizmas, mokslas, universalizmas, progresas, individualizmas, tolerancija, laisvė, žmogiškosios prigimties vienodumas ir sekuliarizmas.“ (p. 12). Vadinasi, galima teigti, jog modernizmo esminiais instrumentariais tapo racionalumas ir mokslinis metodas, turėjęs išlaisvinti žmoniją nuo prietarų ir tradicinės religinės pasaulio sampratos neaiškumų, sukuriant užtikrinto saugumo viziją. Buvo tikimasi, jog išsivadavus ir transcendencijos poreikio ir fatalistinių nuostatų, bus žengiama tolerantiškesnių ir tobulesnio gyvenimo formų link. Juk būtent religijos ikišvietėjiškoje būsenoje dažniausiai tapdavo neapykantos formų, karinių konfliktų ir socialines diferenciacijos priežastimi.

Saugumo ir racionalumo poreikis tampa akivaizdus, nagrinėjant ir valstybės valdymo sritį. Modernizmo ir švietėjiškų vertybių kontekste svarbu išskirti poreikį atsiriboti nuo tradicinių, monarchinių valdymo formų, viliantis jog tokiu būdu bus užtikrintos žmogiškosios teisės, demokratinės valdžios principai ir profesionali valdymo struktūra, orientuota į visuomenės interesus. Todėl būtina paminėti, jog būtent monarchijos problemų analizė, favoritizmo, nepotizmo, korupcijos klausimai, Vėberio dėka, tapo pamatinėmis tradicinės viešojo administravimo paradigmos atraminėmis struktūromis (Lane, 2000, p. 51 – 52). Tradicinė paradigma, pasižyminti biurokratų profesionalumu, santykiu nuasmeninimu ir teisiniais metodais, turėjo tapti opozicine jėga paveldimai ir

susikompromitavusiai valdžiai. Švietimo epochos vertybių išgalėjimą, akcentuojant proto ir racionalumo svarbą valstybiniame valdyme, taip pat, galima sintezuoti su profesionalumo imperatyvu. Esminiu faktoriumi tapo individų sugebėjimai ir jų savybių tinkamumas eiti konkrečias pareigas, o ne paveldimi ryšiai ar asmeninis autoritetas.

Vis dėlto, koncentruojantis ties švietimo epochos tradicija, nėra aišku, ar bėgant laikui neatsirado gili praraja, lyginant normatyvines švietimo epochos vertybių teorines konstrukcijas ir deskriptyvines modernizmo gaires. Modernistinėje praktikoje ties švietimo epochos vertybėmis buvo susikoncentruota tik dalinai, pabrėžiant moksliskumo, racionalumo, procedūriškumo individualizmo ir sekuliarizmo aspektus, vis labiau atsiribojant nuo dvasinių vertybių, kaip tolerancija, moralė, žmogiškoji laisvė ar individų prigimties vienodumas.

Kitas nemažiau svarbus imperatyvas fiksuoja tai, kad modernizmo visuomenėms buvo nubrėžtos orientacinės kryptys tobulėjimo ir geresnio gyvenimo link, tai turėjo užtikrinti pažanga, pagrįsta žmogaus proto laimėjimais. Optimistinius pažadus stiprino tikėjimas istorinių įvykių progresu, pabrėžiant, kad istorinė laiko tėkmė tampa orientuota į žmogų, o ne į Dievą, traktuojant ją kaip linijinę kryptį, ir taip atskleidžiant švietimo epochos mąstymo būdą (Driscoll, 2010). Ši mąstymo pozicija galėjo sužadinti žmogiškojo egocentrizmo jausenas, transcendentines orientacijas keičiant humanistinėmis. Šiuos jūtimus stiprino ir tai, kad pradėtos kurti universalios teorijos, kurios galėjo tapti bendraisiais modernistinės civilizacijos progreso įrankiais. Ne paslaptis, kad šios teorijos modernizmo kultūroje traktuotos kaip metanaratyvai, didieji pasakojimai, turėję susieti pavienes žinias, pateikdami universaliai pritaikomus principus ir objektyvios tiesos kriterijus tiek epistemologiniame, tiek ontologiniame lygmenyje. Kaip pastebi R. B. Denhardtas (2001, p. 238), šių teorijų lauke išskirtini dialektinis materializmas, loginis pozityvizmas, hierarchinė biurokratija, psichoanalizės slopinimo teorija ir daugelis kitų. Tai implikuoja, kad objektyvumo ir tiesos ambicijos lėmė racionalizmo sklaidą, kuri apima įvairias žmonijos gyvenimo sritis, pradedant mokslo filosofija ir metodologija bei organizacijų valdymu, baigiant mechaniniu požiūriu į individo psichikos struktūras.

Technologiniai laimėjimai, daugelio individų gyvenimo sričių palengvinimas, gamtos mokslų pasiekimai, sustiprino jausmą, jog galima absoliuti tiek natūralių, tiek socialinių reiškinių racionalizacija ir jų pritaikymas individų labui. Visgi, problema išryškėja tuomet, kai šios nuostatos yra perkeliamos ir į „žmogiškąją sferą“. Analizuojant tradicinį viešojo administravimo modelį, tampa akivaizdu, jog valstybės tarnautojas taip pat traktuojamas kaip mechanizmas, turintis pasižymėti teisiškai reglamentuotomis funkcijomis. Norint užtikrinti šių mechanizmų stabilų funkcionavimą ir progresą, institucijose yra būtina pasitelkti įvairius kontrolės mechanizmus, apribojančius žmogiškąją kūrybinę potenciją, spontaniškumą ir laisvę. Tuo tikslu, kaip įrankis, pasitelkiamas hierarchizuotas valdymas, atspindintis tai, jog kiekvieną technologiją yra būtina kontroliuoti iš aukščiau, o mažesnieji valdymo aparato elementai privalo besąlygiškai paklusti aukštesniųjų sluoksnių nurodymams.

Apibendrinant galima teigti, jog švietimo epocha suformavo tradicinės viešojo administravimo valdymo paradigmos vertybes. Kaip opozicines dichotomijas ikimodernioje ir modernioje stadijose valdymo aspektu galima išskirti paveldimą galią ir biurokratinį valdymą, autoritetą, paremtą tradicija, ir profesionalumą grįstą teisiniu reglamentavimu, racionalumą bei iracionalumą. Taip pat - mąstymo formų, kaip fakto ir vertybės bei dvasingumo ir racionalumo dichotimizacijos. Nemažiau svarbūs ir technologinių, mokslinių nuostatų, turėjusių sukurti garantuotą saugumą, stabilumą ir aiškumą valstybės valdyme suabsoliutinimas. Būtent technologinės laikysenos atspindi valstybės tarnautojų nuasmeninimą ir racionalius darbo funkcijų pasidalijimo ir procedūriškumo veiksnius.

2.2 Naujoji viešoji vadyba - kaip postmodernios kultūros produktas

Kaip jau minėta anksčiau, naujoji viešoji vadyba yra viešojo administravimo normatyvinis modelis paremtas privataus sektoriaus strategijomis, siekiant viešajame sektoriuje sukurti tarp institucinę konkurenciją, decentralizaciją, skatinti privatizaciją, dalį viešųjų paslaugų teikimo perleidžiant verslo sektoriui bei orientuotis į efektyvumą, remiantis ekonominėmis prielaidomis (Denhardt ir Denhardt, 2007). Naujoji viešoji vadyba, dažnai traktuotina ir kaip viešojo valdymo modernizavimo etapas, tačiau, paradoksas išryškėja tame, kad net pats modernizavimo procesas implikuoja tam tikrus vartotojiškumo elementus. Kaip tai aiškina Baumanas (2011, p. 257), modernizacija, užuot buvusi vienkartinė operacija, virto nuolatine socialinių ir politinių institucijų būseną, vis labiau naikinančia trukmės bei ilgalaikio apdairumo vertę ir stiprinančia netikrumo, laikinumo ir nuolatinės parengties atmosferą, taip būdingą prekių rinkoms.

Pirmasis argumentas dėl naujosios viešosios vadybos, kaip vartotojiškumo produkto, susijęs su geografiniu lauku. Istoriniame kontekste, atsižvelgiant į tradicinio, biurokratinio modelio problematiką, šios koncepcijos pradžia sietina su politinės naujosios dešinės reformomis ir anglosaksiškais kraštais, išskiriant Margaret Thatcher, Didžiojoje Britanijoje bei Reigano reformas JAV, bei sėkmingą šių metodų taikymą Naujojoje Zelandijoje (Barzelay, 2001). Naujosios viešosios vadybos reformų pradžia, geografiškai mums svarbi dėl to, jog ne paslaptis, jog ekonominė kapitalizmo sistema taip pat sietina su anglosaksų šalimis. Vartotojiškumą traktuojant kaip vieną iš kapitalizmo pasekmių galima daryti prielaidą, jog neatsitiktinumas, kad ir naujosios viešosios vadybos reformų genezė susijusi būtent su šiomis geografinėmis zonomis. Vadinasi, nederėtų stebėtis, jog kultūrose, kuriose istoriškai susiklostė stiprūs individualistiniai, antagonistiniai, konkurencija pagrįsti santykiai, ekonominės gerovės ir jos kiekybine išraiška gausinimo imperatyvai bei materializmo, kaip vertybės kultas, tik laiko klausimas, kada šios vartotojiškos logikos atraminės struktūros anksčiau ar vėliau stichiškai, be didesnių pastangų persismelks ir į valstybės valdymą. Todėl natūralu, jog

nagrinėjant „sėkmingus“ naujosios viešosios vadybos, kaip ekonominio efektyvumo valdymo modelio implementacijos atvejus, akademiniame diskurse dažniausiai išskiriami būtent anglosaksiški kraštai. Jeigu šios prielaidos teisingos, galima teigti, jog būtent šios kultūros neatsiejamos nuo kapitalistinių ekonominių santykių susiformavimo, todėl ir naujosios viešosios vadybos modelio metodikos, buvo organiškai bei natūraliai įdiegtos.

Antrojo argumento pamatinė ašis susijusi su tuo, jog valstybė, naujosios viešosios vadybos kontekste, atsidavė postmodernistiniam vartotojiškumui, ją redukuojant iki kapitalistinio produkto, kaip analogiją pasitelkiant prekybos centrą, atliekantį viešąsias funkcijas. Prekybos centro efektyvumo kriterijai orientuoti į parduodamos produkcijos kiekį. Kuo daugiau prekių ar paslaugų parduota, tuo jo savininkams generuojamas didesnis pelnas, todėl prekybos centre prioritetu yra kiekybiniai rodikliai, visiškai neapsprendžiantys kokybės. Šią logiką, naujosios viešosios vadybos fone pritaikius valstybei, išryškėja akivaizdi problema, suvokiant, jog vien tai, kad viešojo sektoriaus institucijos per tam tikrą laiką suteiks didelį kiekį paslaugų, tai visiškai neimplikuos, jog „klientai“ bus patenkinti. Itin svarbu suvokti, jog kiekis dar nelemia rezultato. Ypatingai tai tampa aktualu analizuojant tokias viešąsias sritis, kaip, švietimas, sveikatos apsauga, socialinė sfera, kuriose vartotojiškumas, galėtų turėti itin destruktivių padarinių visuomenės nariams. Kita argumento pusė yra ta, jog skatinant privatizaciją, ir anksčiau paminėtinas sritis perleidžiant vien tik privačiajam sektoriui, neišvengiamai kils įtampas tarp pamatinių viešojo administravimo tikslų ir naujosios viešosios vadybos reikalavimų. Nors finansines sąnaudas valstybės lygmeniu sumažinti įmanoma, tačiau labai svarbu atsakyti į klausimą, kokia visa to kaina? Ar įgyvendinant privatizaciją ir suabsoliutinant kiekybinius rodiklius nebus paminamos viešojo administravimo vertybės, viešųjų gerybių teikimo atžvilgiu. Juk akivaizdu, kad tai gali sąlygoti vartotojišką laikyseną iš verslo struktūrų, paprastų piliečių atžvilgiu, kuomet žmogus bus įvertinimas tik pagal savo vartotojišką potenciją, statusą, ar reprezentacinius ženklus, taip užkertant kelią tinkamai gauti viešąsias paslaugas. Traktuojant valstybę, kaip prekybos centrą, verslo kompaniją, išryškėja ir tarp institucinės konkurencijos aspektas, tiek finansine prasme, tiek viešosios politikos, projektų įgyvendinimo atžvilgiu (Osborne, 1992). Diegiant naujosios viešosios vadybos metodus, buvo tikimasi, jog konkurencija turėtų pagerinti viešųjų paslaugų kokybę, tačiau postmodernistiniame vartotojiškumo kontekste, konkurencinė aplinka viešajame sektoriuje, priešingai, gali sukelti konfliktines situacijas, o ne tobulinti tarp institucinę kooperaciją, kuri yra būtinas komponentas darniam ir optimaliam valdymui. Todėl Noordhoekas ir Saneris (2005) teisingai pastebi, jog valstybės redukcija iki verslo kompanijos statuso yra neigiamas reiškinys viešajam administravimui. Pritariant autoriams, būtina suvokti, jog valstybės ir verslo misija manichėjiškai skiriasi, taip pat galima teigti, jog valstybės pavertinimas verslo kompaniją tai ne tik neigiamas reiškinys, bet ir ryški vartotojiškumo apraiška.

Trečiasis argumentas orientuotas į požiūrio į patį valstybės tarnautoją kaitą, viešojo administravimo modelių transformacijos kontekste. Tradiciniame, biurokratiniame modelyje, jo struktūroje buvo įtvirtinami principai, siekiant valstybės tarnautojui užtikrinti daugybę garantijų ir privilegijų, kaip ilgalaikės darbo perspektyvas, galimybę kilti karjeros laiptais, atlyginimą nepriklausanti nuo rezultatų, aiškiai apibrėžtas veiklos sritis (Weber, 1978). Naujoji viešoji vadyba, autorių nuomone, kaip vartotojiškas produktas, siekdama pakeisti „neefektyvią“ valdymo aparato būklę, įveda savo principus, pirmiausiai išbalansuodama iki tol nusistovėjusią biurokratinio modelio struktūrą. Naujosios viešosios vadybos kontekste, valstybės tarnautojai pradedami traktuoti kaip žmogiškieji ištekliai (Ritz, 2004). Pats žodis ištekliai, pirmiausiai implikuoja tai, jog sukuriamas įspūdis, jog valstybės tarnautojas kaip ir visi kiti objektai vartotojiškumo kontekste yra prekė, kuria galima disponuoti, vykdant kitus vartotojiškumo ciklo imperatyvus, kaip įvertinti, įsigyti ir išmesti, valdymo kontekste naudojant subtilesnę retoriką, kaip atranka, kontraktų sistema, ar nekonkurencingumas (Peters, Waterman, 1982). Valstybės tarnautojas, kaip ir visos prekės prekybos centre yra įvertinamos pagal specifinius kriterijus, siekiama atskleisti jo savybių atitikimą nustatytiems normatyvams. Kita vertus, šiame kontekste išryškėja ir dar viena naujosios viešosios vadybos dviprasmybė. Viena vertus, sukuriant kontraktų sistemą, nustatant ekonominius efektyvumo kriterijus valstybės tarnautojams, taip minimizuojant Weberinės struktūros privilegijas, išbalansuojama nusistovėjusi struktūra, tačiau kita vertus, kartu su naująją viešąją vadybą stengiamasis integruoti privačiame sektoriuje išpopuliarėjusias, įvairiausias, humanistines, psichologines motyvacijos teorijas, kurios naujosios viešosios vadybos kontekste, tarsi turėtų patenkinti žmogiškuosius poreikius, kurie ir taip jau buvo reflektuojami tradicinio viešojo administravimo modelio struktūroje. Šis reabilitacinis bandymas, išryškina naujosios viešosios vadybos paradoksą, reformuojant tradicinę struktūrą ir vėl yra stengiamasi sugrįžti prie jos logikos pasitelkiant kitus, vadybinius, psichologinius instrumentus. Tai suprantant, yra būtina kelti klausimą, jog galbūt tradicinis, biurokratinis modelis buvo pernelyg intencionaliai demonizuotas, stengiantis viešojo sektoriaus problematikas sufokusuoti į egzistuojančios sistemos kritiką, kaltę suverčiant ne taikymo praktikai, realiam šio modelio įgyvendinimui, o teoriniams normatyvams (Tumėnas, 2008). Tačiau kita vertus, taip pat šį bandymą galima pabandyti paaikškinti pasitelkiant ir postmodernizmo filosofo J. Derridos dekonstrukcijos logiką. Išardant esamą struktūrą ir vėl stengiamasi sukurti panašią, tik kitomis priemonėmis. Postmodernizmo kultūrinės paradigmos fone, viską yra būtina dekonstruoti ir įvertinti iš naujo (Derrida, 1967).

Apibendrinant, galima teigti, jog iškristalizavus vartotojiškumo apraiškas naujosios viešosios vadybos kontekste, išryškėjo jog tiek kapitalizmo, kaip vieno iš vartotojiškumo priežasčių, tiek naujosios viešosios vadybos genezė sietina su anglosaksiškais kraštais. Geografinės sąsajos, užtikrino sėkmingą naujosios viešosios vadybos implementaciją ir vartotojiškumo logikos integraciją. Išanalizavus šios koncepcijos struktūrą, taip pat paaikškėjo, jog esminės orientacijos, naujosios

viešosios vadybos reformose tampa požiūris į pilietį kaip į klientą, ekonomizaciniai bei kiekybiniai rodikliai, kapitalistinė konkurencija tarp institucijų, taip pagrindžiant vartotojiškumo logiką. Paminėtina ir tai, jog kartu su naująją viešąją vadyba, išbalansuojant nusistovėjusio tradicinio, biurokratinio modelio struktūrą, integruojamas požiūris paremtas žmogiškaisiais ištekliais. Naudojant šią retoriką, individas, tiesiogiai redukuojamas iki prekės statuso valstybės ir organizacijų atžvilgiu, taip patvirtinant vartotojiškumo kaip postmodernios visuomenės bruožo persismelkimą į valstybės valdymo sferą. Todėl siekiant tobulinti valdymo metodikas, būtina suvokti, jog vartotojiškumo bruožai viešajam administravimui, viešųjų paslaugų teikimo atžvilgiu, visuomenei bei trečiojo sektoriaus organizacijoms gali turėti destruktivių padarinių. Ad hoc valstybė turėtų iš naujo įvertinti, kas yra pamatinis prioritetas ir ar visos viešosios sritys ir procesai gali būti redukuojami iki ekonominių išraiškų, vartotojiškos logikos kontekste apsprendžiančių jų efektyvumą, tada būtų galima atrasti atsakymą, ar postmodernistiniame viešajame administravime, valstybė turėtų sekti naujosios viešosios vadybos diktuojama logika?

6. lentelė. Vartotojiškumo ir naujosios viešosios vadybos santykį pagrindžiantys aspektai

Naujoji viešoji vadyba	Vartotojiškumas
Valstybės tarnautojai kaip žmogiškieji ištekliai – prekės, kuriomis galima disponuoti vykdant vartotojiškumo imperatyvus : įvertinti, įsigyti ar išmesti (kontraktų sistema)	Individo redukcija iki prekės statuso
Modelio genezė sietina su anglosaksiškais kraštais	Ekonominė kapitalizmo sistema sietina su anglosaksų šalimis. Vartotojiškumas kaip viena iš kapitalizmo pasėkmių
Kiekybinių efektyvumo rodiklių suabsoliutinimas	Vartotojiškumas kaip infliacinė, kiekybinė, vartojimo transformacija
Valstybė kaip prekybos centras, orientacija į klientą	Daugelio gyvenimo sričių ekonomizacija
Socialinės, sveikatos, švietimo sferų privatizacija	Maksimali finansinė nauda
Naujoji viešoji vadyba – kaip nuolatinė modernizacija	Modernizacija, užuot buvusi vienkartinė operacija, virto nuolatine socialinių ir politinių institucijų būseną, vis labiau naikinančia trukmės bei ilgalaikio apdairumo vertę ir stiprinančia netikrumo, laikinumo ir nuolatinės parengties atmosferą, taip būdingą prekių rinkoms.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Baumaną (2011), Ritz (2004), Noordhoek, Saner (2005), Osborne (1992).

2.3 Besiformuojantis naujasis viešasis valdymas

Atskleidus ir įrodžius, jog tradicinis hierarchinis viešasis valdymas pasižymi esminiais modernizmo kultūros elementais (racionalumas, pozityvizmas, švietimo epochos vertybės, technologiškumas, mechaniniai kauzalistiniai ryšiai) kurie šiuolaikinėje postmodernioje epochoje tampa vis mažiau aktualūs, o postmodernistinė naujoji viešoji vadyba nors ir pretendavo į panacėjos statusą, tiesiogiai adaptavo vartotojiškumo logiką (kiekybinių rodiklių suabsoliutinimas, orientaciją į klientą, valstybė kaip verslo organizacija) ir neišvengė disfunkcijų (socialinės, švietimo, sveikatos sričių ekonomizacija), valdymo diskurse formuojasi nauja paradigma vadinama naujuoju viešuoju valdymu. Ankstesniuose skyriuose iškristalizavus šių dviejų viešojo valdymo modelių charakteristikas yra būtina apibrėžti (kiek tai įmanoma) besiformuojančio naujojo viešojo valdymo sampratą ir esminius jo komponentus.

Naujasis viešasis valdymas, pasižymi svarstymo ir bendradarbiavimo demokratija, konsensusų paieškomis, sukuriant kontrastą tradiciniams demokratiniams procesams, kuriuose aklas balsavimas, nulemdavo daugelį svarbiausių aspektų ir rezultatų. Naujasis viešasis valdymas skatina bendradarbiavimo didinimą tarp valstybės institucijų, verslo, nevyriausybinų organizacijų, bendruomenių (kartu ir piliečių). Naujajame viešajame valdyme taip pat stiprinamas demokratinis sprendimų priėmimas, kurių priėmimą prižiūri dalyvaujantis piliečiai (pasitelkiamos bendruomenės kaip instrumentas), skatinamas viešas dialogas, debatai, siekiant pagerinti šių sprendimų kokybę (Bingham et al., 2005, p. 54).

Akademiniam diskurse, sutinkami ir kiti panašaus pobūdžio akcentai. S. Osborne (2006, p. 380 – 384), teigia, kad formuojasi nauja, holistinė valdymo paradigma, kuri žengia toliau ir praplėčia tradicinę administravimo (teisinių metodų) ir vadybos dichotomiją. (...) Naujasis viešasis valdymas, iš esmės remiasi organizacine sociologija ir tinklaveikos teorijomis, atsižvelgiant į itin fragmentuotą ir neužtikrintą šiuolaikinę viešojo administravimo situaciją. Jame pripažįstamas, viešosios politikos formavimo ir įgyvendinimo artimumas bei augantis pliuralizmo poreikis.

Naujasis viešasis valdymas, išryškina „lengvo valstybinio reguliavimo formas“, bendradarbiavimą su privačiu sektoriumi ir pilietinę visuomenę. Jame taip pat akcentuojamas tinklaveikos vaidmuo, kurios papildo tradicinį, hierarchinį valdymo supratimą. (...) Taip pat, pabrėžiama savanoriški, ar derybų metu pasiekti susitarimai, viešojo ir privataus sektorių partnerystė (Steurer, 2011, p. 271).

Šiame modelyje, taip pat, figūruoja sąvokos kaip socialinis teisingumas, viešosios nuomonės svarba, valstybės institucijų prisitaikymo ir reakcijos aspektai, sugebėjimas patenkinti piliečių interesus, vadovautis bendromis vertybėmis,- kaip ekologija, etika, diskriminacijos mažinimas, į valdymą įtraukiant kuo daugiau suinteresuotų pusių (Roman, et al., 2012, p. 118).

Kaip aiškina J. Sarra (2011, p. 577) naujajame viešajame valdyje siekiant optimaliai ir demokratiškai įgyvendinti viešąjį interesą. Itin svarbu tampa peržengti asmeninius interesus, užtikrinti atsakomybę ir atskaitomybę ne vien formaliomis normomis, bet ir sukuriant galios bei įtakos balansą, įtraukiant daugybę visuomenės elementų į valdymą (bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas net ir vyresnius valstybės tarnautojus).

Remdamasis daugelio autorių analize, M. Rahim (2012, p. 344 – 345) išskiria šiuos naujojo viešojo valdymo bruožus, jog jame akcentuojamos piliečiams draugiškas, verslo ir valstybinių principų suderinamumas, o ne taip kaip NVV atveju rinkos logikos hiperbolizavimas. Jame, taip pat, pabrėžiama socialinės atsakomybės ir skaidrumo svarba, tačiau kartu stengiantis išlaikyti institucijų lankstumą ir ekonominę kontrolę, įtraukiant daugelį suinteresuotų visuomenės pusių, taip užtikrinant viešųjų institucijų veiklos monitoringą.

Taigi, tampa akivaizdu, jog naujasis viešasis valdymas pasižymi skirtingais aspektais nei tradicinis viešasis administravimas, ar naujoji viešoji vadyba. Daugelis autorių mini, jog jo esminiai komponentai yra pliuralizmas ir dalyvavimo demokratija, pagrįsta daugybės suinteresuotų pusių įtraukimą į valdymo procesus. Vienu iš dominuojančių naujojo viešojo valdymo bruožu tampa tai, jog viešojoje politikoje pradeda dominuoti tinklaveika (įvairi tarpusavyje susijusių institucijų, organizacijų, individų visuma) (Peters, Pierre, 1998, p. 225). Todėl būtina detaliau aptarti šį postmodernistinį, požiūrį, atsižvelgiant į tai, jog jis atskleidžia, jog tam tikri postmodernistiniai aspektai gali būti išnaudoti konstruktyviai ir naujajame viešajame valdyje, ne visi šiuolaikinės visuomenės aspektai privalo būti apriori negatyvūs, ar keliantys grėsmę.

Naujasis viešasis valdymas yra pagrįstas naujomis tinklaveikos struktūromis, kaip opicija tradiciniams, hierarchiniams sprendimų priėmimui. Šie tinklai, remiasi viešojo ir privataus sektoriaus bei nevyriausybinių organizacijomis, jų sąveikos, kompleksiniais ryšiais ir socialinėmis struktūromis, kurios nėra susijusios tiesioginiais pavaldumo ryšiais (Blomgren et al., 2005, p. 547).

Lietuvos tyrėjai A. Raipa ir V. Giedraitytė (2013, p. 30) socialinę tinklaveiką apibrėžia kaip didelių grupių, kolektyvinių socialinių judėjimų veiklos sisteminį pobūdį.

Tačiau kyla klausimas, kodėl tinklaveika naujajame viešajame valdyje yra praktiška bei svarbi?

Kaip aiškina L. J. O'Toole (2010, p. 8) *dėką į išorę orientuots tinklaveikos, viešojo sektoriaus darbuotojas gali atlikti daugybę funkcijų; kaip paramos gavimas, derybos su įvairiomis suinteresuotomis pusėmis tinklų sistemoje, informacijos gavimas, geriausių progų ir galimybių išnaudojimas, organizacijos grėsmių prevencijos vykdymas, padėjimas kitai tinklui priklausančiai organizacijai pasiekti tikslus. Būtina pripažinti, jog tinklaveika, nepakeičia tradicinės biurokratinės organizacijos, tačiau išplėčia jų struktūras ir kompleksiskumą „nematomais ryšiais“.*

Išaiškinus esminius naujojo viešojo valdymo bruožus bei iškristalizavus tinklaveikos kaip atraminės naujojo viešojo valdymo struktūros reikšmę, yra būtina sukonzentruoti dėmesį į galimai prioritetinį naujojo viešojo valdymo komponentą, - valdyme dalyvaujančią bendruomenę, kuri galėtų tapti postmodernistinių iššūkiu neutralizavimo faktoriumi bei šio modelio vertybe.

Apibendrinant, būtina pastebėti, jog naujajame viešajame valdyme būdingi bendradarbiavimo ir konsensuso aspektai, priešingai nei tradiciniame viešajame administravime kuris yra pagrįstas hierarchiniu sprendimu priėmimu. Itin svarbus tampa ir tinklaveikos aspektas, įvairių suinteresuotu pusių įtraukimas į valdymą, kaip privatus sektorius, ar nevyriausybinės organizacijos bei bendruomenės, viešieji debatai ir viešoji nuomonė apie valstybės sprendimus. Šiame modelyje, taip pat akcentuojami etiniai, ekologiniai aspektai, išryškunami, socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo, skaidrumo faktoriai, orientacija į pilietį ir jo interesų užtikrinimą. Naujasis viešasis valdymas, tai pliuralistinė, demokratinėmis vertybėmis ir tarnavimu paremta paradigma, normatyvinis modelis kurio susiformavimo ir įgyvendinimo yra būtina siekti. Tačiau jo susiformavimui ir optimaliam įgyvendinimui, tam tikri postmodernizmo epochos bruožai gali tapti iššūkiais, todėl yra būtina išskirti tam tikrus šio modelio komponentus kaip vertybius, tai yra padaryti juos prioritetais, siekiant neutralizuoti darbe išanalizuotus neigiamus postmodernizmo aspektus ir konstruktyviai panaudoti teigiamus.

2.4 Bendruomenė kaip naujojo viešojo valdymo vertybė

Viena iš galimų vertybinių alternatyvų, kaip prioritetinė sritis, diegiant naująjį viešąjį valdymą postmodernizmo netikrumo ir redukcionizmo epochoje (su jos vartotojiškumo ir simuliacijos logika ir kitais jai būdingais atributais), galėtų tapti bendruomenės, kurių savybės padėtų atsakyti į postmodernizmo keliamas grėsmes šiuolaikiniam valdymui ir darniam visuomenės funkcionavimui.

Bendruomenės svarba postmodernizmo paradigmos kontekste, suteikiant ir pagrindžiant jos vertybinį statusą, sietina su jos mokslinę sampratą, tiek nagrinėjant apie ją istorines mintis, tiek ir išskiriant žmogaus ir bendruomenės santykį valdymo aspektu. Pilietinis, politinis aktyvumas, įsitraukimas į valstybės reikalus, kaip tam tikroje teritorijoje gyvenančių žmonių bendruomenių veikla, turi galias istorines šaknis. Nagrinėjant helenistinę mintį, sutinkama idėja, jog žmogus yra politinis gyvūnas. Netapatinant savęs su koku nors poliū, mes gyvename ne iki galo žmogišką, menkavertį gyvenimą. (Aristotle, 1996), Masolas (2000, p. 14) teigia, kad individas gali klestėti kaip moralinė būtybė ir epistemologinis bei politinis veikėjas tik bendruomenės kontekste. Tayloras, (1995, p. 187) plačiau apibūdina šį santykį ir teigia, jog kiekviena politinė visuomenė reikalauja tam tikros pasiaukojimo formos ir prievolių iš savo piliečių: jie turi mokėti mokesčius, dalyvauti militaristinėje veikloje bei laikytis tam tikrų normų. Despotizmo laikais, dauguma piliečių yra vieno asmens ar klickos

objektai, o prievarta yra įrankis jų paklusnumui išgauti. Siekiant laisvos visuomenės šis prievartos principas pakeičiamas noru tapatinti save su poliū, valstybe, ugdant jausmą, jog teritorinės bendruomenės politinės institucijos yra jų pačių išraiška. Taigi individo tapatinimasis su savo aplinka, pirmiausiai bendruomene, vėliau poliū, valstybe, yra istoriškai determinuotas. Valstybės demokratinio valdymo logika skatina bendruomenių įsitraukimą į valdymą, kuris išsivysčiusioje šiuolaikinėje valstybėje dažniausiai būna įteisintas, o ši teisė yra neatsiejama nuo pagrindinių žmogaus pilietinių laisvių ir teisių. Kaip pastebi Dagger (1997, p. 30), doras pilietis, privalo būti laisvas, bet laisvas ne ta prasme, jog jis laisvas eiti savo keliu, bet ta prasme, kad pilietis yra laisvas dalyvauti savo bendruomenės valdyme. Taigi indikavus piliečio svarbą bei vaidmenį valstybės valdymo atžvilgiu ir išanalizavus politinio aktyvumo reikšmę, atsiskleidžia bendruomenės samprata ir kaip instrumento demokratinų procesų tobulinimo atžvilgiu, ir naujojo viešojo valdymo vertybės, kaip atsako į postmodernizmo keliamas grėsmes. Selznickis (1996, p. 15) teigia, jog bendruomenė yra vienetų vienybė, tam tikra prasme federacinė vienybė, kuri išlaiko dalių vientisumą, akcentuodama individualią moralinę autonomiją, taip pat, moralinį, mandagumo ryšį, kuris pasižymi tarpusavio priklausomybe ir tarpusavio sąveika. Ši akivaizdi sąveika gali būti papildyta ir kitais komponentais.

Analizuojant bendruomenę kaip naujojo viešojo valdymo vertybę, verta pabrėžti, jog pasižyminčios aktyvumu ir dalyvavimu bendruomenės yra potenciali alternatyva, išvengiant reliatyvistinės logikos įtakos politinių sprendimų priėmimo atžvilgiu, arba, siekiant socialinio teisingumo bei objektyvumo. Bendruomenių esminis požymis valdymo požiūriu yra valdininkų priartinimas prie piliečių interesų. Bendruomenės galėtų tapti instrumentu pasiekiant tai, ką Foxas ir Milleris (2007) postmoderniame valdyme vadina *autentišku diskursu*, kitaip tariant, tikruosius piliečių interesus, kurie turėtų vyrauti pasirenkant viešosios politikos kryptis. Todėl manoma, jog būtent bendruomenės galėtų tapti tokių kategorijų kaip socialinis teisingumas ar viešasis interesas vertybiniais indikatoriais, kaip kolektyvinių interesų visuma, nes bendruomenė realiausiai bei tiksliausiai reflektuoja paprastų piliečių aktualijas, problemas ir jų mastą.

Be to, bendruomenės gali atlikti opozicinės jėgos vaidmenį interesų grupių ir jų remiamų politinių partijų tandemui. Tačiau kita vertus, akivaizdu, kad, atsižvelgiant į demokratinio valdymo normatyvinį kontekstą, ši logika reikalauja abipusio ryšio ir visapusiškos sąveikos. Sprendžiant viešojo gyvenimo sudėtingus klausimus, jau pastebimas noras bendradarbiauti ne tik iš bendruomenių, bet ir iš valdininkų pusės. Jau suprantama, jog yra naudingiau neignoruoti viešųjų poreikių, o dirbti kartu, tokiu būdu pasiekiant sutarimo dėl priimamų sprendimų ir išvengiant galimos konfrontacijos tarp valdžios ir visuomenės. Tai patvirtina ir J. V. Denhardt ir R. B. Denhardt (2007, p. 3) teigdami, jog administratoriai dabar jau supranta, jog būtų daug naudingiau įsiklausyti į viešuosius poreikius, o ne patiems dėl jų nuspręsti, taip pat, būtų prasmingiau tarnauti, o ne valdyti. Piliečiai ir viešojo sektoriaus

tarnautojai dirbdami kartu, galėtų atsakyti adresuoti dažnai pasitaikančias problemas, bendradarbiaujant, abipusiškai naudingu būdu

Bendruomenių įtraukimas į valdymo procesą sudaro daugiau galimybių sukurti demokratiškesnę bei skaidresnę priimamų valdymo sprendimų aplinką. Tokioje aplinkoje daugiau atsakomybės už priimamo sprendimo kokybę deleguojama bendruomenės nariams, o tai suponuoja visos bendruomenės pažangą, stiprina bendruomeniškumą, o, taip pat, daro įtaką demokratinės atskaitomybės mechanizmo tobulinimui. Taigi aktyvios ir dalyvaujančios bei atsakomybės iš valdininkų reikalaujančios bendruomenės iškėlimas iki naujojo viešojo valdymo vertybės statuso politikos ir valdymo subjektų atžvilgiu, ne tik galėtų prisidėti prie sprendimų priėmimo, kontrolės procesų tobulinimo, bet darytų įtaką valstybės prioritetams šiose valdymo srityse. Kaip teigia Denhardtas (2001, p. 241), požiūriai gali būti prieštaringi, o idėjos kirstis viena su kita, tačiau forumai, sukurti laikantis įtraukimo į veiklą, dėmesingumo ir supratimo principų, suteikia galimybę dar kartą įtvirtinti demokratijos normas.

Postmodernizmo sukeltos visuomenės narių atomizacijos, individualizmo, fragmentacijos, vartotojiškumo, simuliacijų apraiškos lemia bendruomenių charakteristikas. Žiūrint iš istorinės perspektyvos, bendruomenė, bendruomeniškas elgesys turi galias šaknis kolektyvinės sąmonės struktūrose. Pasak Robinsono (2007), istoriškai bendruomenė, gali būti išskiriama kaip itin svarbus veiksnys individo identiteto formavimuisi. Postmodernizmo epochoje, bendruomenė, jos socialinės praktikos sukuria netikrumui atsvarą, tam tikras orientacijas, į kurias individas gali atsiremti, sutapatinti save ne vien su geografine vieta, istoriniu laiku, ekonomine ar politine teritorija ir kitomis aplinkybėmis, bet ir su konkrečiais gyvais žmonėmis, jų grupėmis. Jis įgauna galimybes puoselėti ir atkurti artimus ryšius, tradicijas, patenkinant socialinį ir priklausymo poreikį. Crittendenas (1992, p. 130) pažymi, jog, būtent bendruomenės pasižymi bendradarbiavimu, gyvenamosios vietos artimumu, bendromis vertybėmis, tikslais, troškimais ir tikėjimais. Būtent šie gyvenimo bendri aspektai ir suteikia individams prasmę ir identitetą. Ypatingai tai tampa aktualu postmodernistiniame vartotojiškumo kontekste, kuomet pasitelkiant technologinius ir psichologinius instrumentus, manipuliacines taktikas ir strategijas, stengiamasi transformuoti mąstymą tokia linkme, kad asmuo neturėtų identiteto, jis būtų priverstas paklusti vartotojiškam imperatyvui ir padėtų jį toliau kurti. Išskaidžius bendruomenes, o tai reiškia ir panaikinus identiteto ribas, socialinės inžinerijos pagalba diegiant individualizmą, pragmatizmą kaip vienintelę gyvenimo formą, daug lengviau manipuliuoti kolektyvine sąmone, fragmentuoti visuomenę tiek ekonominiu, tiek politiniu lygmeniu. Fragmentuota, susiskaldžiusi visuomenė gi yra indiferentiška, ji pasyviai reaguoja į įvykius politiniame lauke, toleruoja amoralią, destruktivią valdininkų elgseną, abejingai reaguoja į sprendimus naudingus tik jų priėmėjams, nepasižymi aktyvumu, nedalyvauja nei rinkimuose, nei referendumuose.

Analizuojant postmodernistinę technologijų simuliacijų aspektą bendruomenės kontekste, matome dvi galimos laikysenos kryptys. Viena vertus, pasinėrus į hiperrealybės atitolstama nuo tikrųjų bendražmogiškųjų vertybių, realaus gyvenimo, gyvo socialinio kontakto, pereinama prie individualistinės gyvensenos ir elgsenos, atsiribojama nuo politinio aktyvumo ir dalyvavimo formų. Antra vertus, integruotas į bendruomenės bei valdymo kontekstą technologiškumas supaprastina ir palengvina bendravimą ir susisiekimą tarp bendruomenės narių, kontaktą tarp bendruomenės ir valstybės institucijų, taip pat, supaprastina biurokratinės procedūras, pasinaudojant komunikacinių technologijų galimybėmis (pvz., elektroninis paštas, elektroninio parašo sistema, nuotolinis dokumentų, formų, prašymų pildymas ir kt.).

Nors postmodernioje būklėje nyksta ir transformuojasi senieji atspirties taškai, atraminės struktūros (religija, kultūra, šeima, tradicijos, teritorinis priklausomumas ir kt.), kurios prisidėdavo prie bendruomenių vystymosi ir susiformavimo, bendruomenės ir toliau išlieka aktualus ir reikšmingas demokratijos komponentas. Siekiant išvengti postmodernizme įsivyraujančios moralinės indiferencijos socialinio teisingumo atžvilgiu įtakos, viešajame valdyme verta atsigręžti į aktyvias, dalyvaujančias ir valdininkų atsakomybės reikalaujančias bendruomenes ir išskirti jas kaip prioritetą, tiek finansavimo, tiek politikų ar viešojo sektoriaus institucijų vadovų dėmesio joms prasme, kad būtų galima pradėti spręsti šiuolaikinės postmodernios visuomenės problemas ten, kur jos kyla. Ugdant bendruomenes visapusiškai, įskaitant jų bendruomeniškumą, aktyvumą, intelektą, bendrąją ir ypač politinę kultūrą, ir taip įtakojant kolektyvinę sąmonę, rastūsi prielaidos keistis valdymo logikai, o tai užtikrintu sėkmingą naujojo viešojo valdymo implementaciją.

IŠVADOS

1. Iš sociologinio – filosofinio diskurso analizės paaiškėjo, jog postmodernizmas pasižymi nepasitikėjimu metanaratyvais, nihilizmu, reliatyvizmu, vartotojiškumu, simuliacijomis, puantilistiniu laiku, visuomenės fragmentacija bei demontavimu, kurie gali tapti iššūkiais naujojo viešojo valdymo universaliam metanaratyviniam statusui, socialiniam teisingumui, moralinei valstybės tarnautojų ir politikų dimensijai, atsakomybei bei atskaitomybei, veiklos skaidrumui ir aktyvumui, bendradarbiavimui ir dalyvavimui.
2. Esminiais modernizmo organizacijų koncepcijų bruožais, tapo darbo standartizavimas, individų nuasmeninimas, technologinis požiūris į darbuotojus, mokslinių principų adaptacija, ypatingi kontrolės mechanizmai, hierarchinis valdymas, reglamentuotos funkcijos, centralizacija.
3. Išnagrinėjus postmodernių organizacijų aspektus, galima teigti, jog postmodernizme apskritai nebėra vienos teisingos organizacijos formos. Tam turi įtakos nykstančios ribos tarp viešojo ir privataus sektorių, todėl darbuotojai turi būti universalių funkcijų vykdytojai, o modernistinį racionalumą, kaip organizacinę nuostatą keičią kūrybiškumas (sprendimų priėmimo, ar konfliktų sprendimo kontekstas).
4. Postmodernistinės organizacijos taip pat yra ženkliai veikiamos globalizacijos tendencijų, personalo tarnybas sudaro multietniniai ir multireliginiai darbuotojai. Atsižvelgiant į pastoviai besikeičiančią išorės aplinką, postmodernioje epochoje atsiranda nuolat besimokančios organizacijos koncepcija, išryškėja vidinio refleksyvumo faktorius, decentralizacijos, iniciatyvos skatinimo ir savirealizacijos tendencijos.
5. Tradicinio vėberinio viešojo administravimo modelio principai neatsiejami nuo švietimo epochos vertybių integracijos. Pamatinėmis modernizmo laikotarpiu susiformavusios tradicinės valdymo paradigmos vertybėmis tapo švietimo epochos principai: racionalumas, instrumentalumas, pastovumas, technologiškumas, moksliskumas bei ilgalaikiškumas, galimybė apeliuoti į objektyvių, socialinių faktų tikrovę (iš pozityvizmo perspektyvos).
6. Viešojo valdymo reformos, pasižymi postmodernistine demontavimo logika, iki tol nusistovėjusių tradicinio modelio struktūrų išbalansuotumu (hibridizacija).
7. Įvertinus naujosios viešosios vadybos reformų bruožus, paaiškėjo, jog valstybės transformacija į verslo kompaniją, taikant orientacija į pilietį kaip į klientą, taip pat, suabsoliutinant kiekybinius rodiklius, valstybės tarnautojus traktuojant kaip žmogiškuosius išteklius bei pačios naujosios viešosios vadybos reformų pradžios ir sėkmingų atveju geografinė priklausomybė nuo kapitalistinių sistemų patvirtino vartotojiškumo, sąveika su naujosios viešosios vadybos koncepcija.
8. Naujajame viešajame valdyme, konstruktyviai integruojamas postmodernistinis tinklaveikos aspektas, turintis tapti atsvara hierarchinėm valdymo formom. Atsižvelgiant į postmodernistinę teoriją, gentinį

marketingą, privataus sektoriaus kontekste sukuriant vartotojišką bendruomenę (konstruktyviai išnaudojant neigiamas postmodernizmo įtakas), siūloma dalyvaujančią ir politikų atsakomybę reikalaujančią bendruomenę naujajame viešajame valdyje iškelti iki vertybinio statuso.

9. Aktyvios ir dalyvavimu pasižyminčios bendruomenės potenciali alternatyva, postmodernistiniam reliatyvizmo aspektui politinių sprendimų priėmimo atžvilgiu, siekiant daugiau socialinio teisingumo, objektyvumo, viešojo intereso patenkinimo ir grynai vartotojiškos logikos valstybės valdyje neutralizavimo (*autentiškas diskursas*).
10. Bendruomenių įtraukimas į valdymo procesą sudaro daugiau galimybių sukurti demokratiškesnę bei skaidresnę priimamų valdymo sprendimų aplinką, išvengti moralinės indifirencijos, teisinio nihilizmo bei politinių simuliacijų, atsižvelgiant į tai, jog bendruomenės galėtų ne tik prisidėti prie sprendimų priėmimo, kontrolės procesų tobulinimo, bet darytų įtaką valstybės prioritetams daugelyje valdymo sričių.
11. Bendruomenės, socialinės praktikos sukuria atsvarą postmodernistiniam netikrumui ir visuomenės fragmentacijai, postmodernistiniam laiko trumpalaikiškumui, identiteto problemoms, suteikiant galimybę individui, sutapatinti save ne vien su geografine vieta, bet ir su konkrečiais gyvais žmonėmis, jų grupėmis, įgaunant galimybę puoselėti ir atkurti artimus ryšius, tradicijas, patenkinti priklausymo grupei poreikį.
12. Į simuliacines realybes pasinėrusi visuomenė yra indiferentiška, pasyviai reaguojanti į įvykius politiniame lauke, toleruojanti amoralią, destruktivią valdininkų elgseną, abejingai reaguojanti į sprendimus naudingus tik jų priėmėjams, nepasižyminti aktyvumu. Todėl realios politinės savimonės, pilietiškumo vystymas bendruomenėje, galėtų padėti šių aspektų išvengti, o šiems procesams skatinti yra reikalinga politinė valia.

PASIŪLYMAI

Akademikams, propaguojantiems naujojo viešojo valdymo įdiegimą, politikams ketinantiems diegti naująjį viešąjį valdymą ir viešojo sektoriaus institucijų vadovams :

1. Įvertinus postmodernizmo bruožų tęstinumą administracinėje srityje, politikoje, demontavimo logiką, reliatyvizmą, teisinį nihilizmą bei neigiamą pliuralizmą, kuomet atsakius objektyvių standartų ir kriterijų, nebesitikint moksliniu metodu, kiekvieną sprendimo priėmimą galima priderinti ir pateisinti prie jį propaguojančio socialinio sluoksnio ar atskirų individų interesų, diegiant naująjį viešąjį valdymą, būtina ypatingą dėmesį skirti teisinės bazės stiprinimui, siekiant išvengti disfunkcinių teisės aktų, sąvokų neapibrėžtumo ir manipuliavimo jomis. Šie faktoriai reliatyvizmo kontekste gali būti panaudoti kaip instrumentas visuomenei negatyviems sprendimams pateisinti, todėl siekiant sąvokų turinio kontrolės užtikrinimo, bendrų etinių vertybių ir įsipareigojimų viešajam interesui palaikymo ir kontrolės garanto, turėtų būti sukurti teisiniai mechanizmai numatantys bendruomenių įsitraukimui į įstatymines, projektines grupes (teisės aktų ruošimą) bei bendruomenių, kaip šių sąvokų kontrolės mechanizmo užtikrinimą (jau indikavus disfunkcinį aktą).
2. Atsižvelgiant į postmodernistinės epochos medijos, įvairių simbolių, simuliacijų, technologijų reikšmę visuomenei, diegiant naujojo viešojo valdymo modelį, siūloma pasitelkti socialinę reklamą, įvairias viešųjų ryšių strategijas, siekiant motyvuoti piliečius įsitraukti į valdymą, kelti jų savimonę, supažindinti su viešaisiais uždaviniais, ar neigiamais reiškiniiais, su kuriais susiduria viešojo administravimo sistema.
3. Postmodernioje būklėje, nyksta bei transformuojasi senieji atspirties taškai, kaip religija, šeima, tradicijos, kurie prisidėdavo prie bendruomenių vystymosi ir susiformavimo, o kartu ir jų pilietiškumo ugdymo, jie pakeičiami šiuolaikiniais substitutais kaip vartotojiškumas. Todėl atsižvelgiant į aktyvių ir dalyvaujančių bendruomenių privalumus viešajam valdymui, siekiant konstruktyviai spręsti šiuolaikinės postmodernios visuomenės problemas ten, kur jos kyla, diegiant naujojo viešojo valdymo modelį, būtina numatyti ir skirti finansinius išteklius kaip motyvacinę priemonę (bent jau pradinėje naujojo viešojo valdymo reformų stadijoje, siekiant suformuoti įsitraukimo tradicijas) šių bendruomenių veiklai bei jos vystymui.
4. Išanalizavus, jog tradicinė, modernizmo kultūra valstybės tarnyboje suformavo nuasmeninimo, instrumentalumo, formalumo, asmeninės iniciatyvos slopinimo ir indifirencijos bei procedūrų hiperbolizavimo kultūrą, kita vertus pasižymint orientacijomis į ilgalaikį progresą bei ateitį, o naujoji viešoji vadyba tiesiogiai adaptavo vartotojiškumo logiką, puantilistinio laiko logiką, orientuodamasi į kiekybinius, ekonominius rodiklius, individus traktuojant kaip klientus, valstybės tarnautojus kaip žmogiškuosius išteklius, o pačią valstybę, redukuojant iki verslo kompanijos statuso, naujajame

viešajama valdyme, siūloma formuoti savitranscendencinę, hibridinę, bendradarbiavimo kultūrą (orientuojantis į kitus, peržiangiant asmenines ribas), paremtą bendruomenių bei nevyriausybinių organizacijų bei valstybės tarnautojų dialogu (išnaudojant postmodernistinį, tinklaveikos instrumentarijų, bendruomenes traktuojant kaip veiksnį, realiausiai atspindintį visuomenines problemas).

5. Išaiškinus, jog postmodernizme nyksta objektyvūs kriterijai, diegiant naująjį viešąjį valdymą, siūloma skirti politinį dėmesį objektyvių kriterijų paieškai, normatyvinių konstrukcijų kūrimui, mokslo skatinimui ir jo metodų įtraukimui į valdymą. Atsisakius objektyvių kriterijų neįmanoma užtikrinti nei funkcionalios teisinės, nei vadybinės aplinkos.

LITERATŪRA

1. Abbinnett R., *Politics and Culture : Culture and Identity : Critical Theories*, London, GBR: Sage Publications, 2003. p 36.
2. Adam B., Allan S. *Theorizing Culture: An Interdisciplinary Critique after Postmodernism*, London, GBR: UCL Press, 1995.
3. Ahmed S., *Differences That Matter : Feminist Theory and Postmodernism*, Port Chester, NY, USA: Cambridge University Press, 1999. p 4.
4. Albrow M., *Do Organizations Have Feelings?*, London, GBR: Routledge, 1997. p 157.
5. Allmendinger P., *Planning in a Postmodern Age*, Florence, KY, USA: Routledge, 2000. p 12. – 44.
6. Alvesson M., Berg P., *de Gruyter Studies in Organization : Corporate Culture and Organizational Symbolism : An Overview*, Meuchen, DEU: Walter de Gruyter, 2011. p 220.
7. Aristotle., *The Politics and the Constitution of Athens*, Cambridge Texts in the History of Political Thought, Stephen Everson, Cambridge University Press, 1996.
8. Barzelay M., *New Public Management : Improving Research and Policy Dialogue*, Berkeley, CA, USA: University of California Press, 2001.
9. Baumanas Z., *Vartojamas Gyvenimas*, Vilnius : Apostrofa, 2011.
10. Benso S., Schroeder B., *SUNY Series in Contemporary Italian Philosophy : Between Nihilism and Politics : The Hermeneutics of Gianni Vattimo*, Albany, NY, USA: State University of New York Press, 2010.
11. Berger A. A., *Ads, Fads, and Consumer Culture : Advertising's Impact on American Character and Society*, Blue Ridge Summit, PA, USA: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2011. p 56.
12. Bertens H., *Idea of Postmodern : A History*, Florence, KY, USA: Routledge, 1994 p. 19, 30, 225.
13. Bess J L., Dee J. R., Johnstone D. B., *Understanding College and University Organization : Theories for Effective Policy and Practice : Volume 2 : The Dynamics of the System*. Sterling, VA, USA: Stylus Publishing, 2012. p 98.
14. Best S., Kellner D., *Dawns, Twilights, and Transitions: Postmodern Theories, Politics, and Challenges*. *Democracy & Nature: The International Journal Of Inclusive Democracy* March 2001;7(1):101-117.
15. Beville M., *Postmodern Studies, Volume 43 : Gothic-postmodernism : Voicing the Terrors of Postmodernity*, Amsterdam, NLD: Editions Rodopi, 2009.
16. Bevir M. M., Rhodes, R. W., Weller P. P., Traditions of governance: interpreting the changing role of the public sector, *Public Administration*, 81(1), 1-17. 2003.
17. Bileišis M., *Institucinis vyriausybės veiklos aspektas Lietuvos viešajame valdyme*, daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2012.
18. Bingham L. B., Nabatchi T., O'LearySource R., The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government, *Public Administration Review*, Vol. 65, No. 5 pp. 547-558, 2005.

19. Bingham L., Leary R., Nabatchi T., *Legal frameworks for the new governance: Processes for citizen participation in the work of government*. National Civiv Review. 94 (1). 54-61, 2005.
20. Blond L. P., *Continuum Studies in Continental Philosophy : Heidegger and Nietzsche : A New Orientation in Thinking*, London, GBR: Continuum International Publishing, 2010.
21. Boden, S. *Consumerism, Romance and the Wedding Experience*, Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan, 2003. p 6.
22. Boudrillard J., *Simuliacijos ir simuliakrai*, Vilnius : Baltos lankos, 2002.
23. Brooks N., Toth, J., *Postmodern Studies, Volume 40 : Mourning After : Attending the Wake of Postmodernism*. Amsterdam, NLD: Editions Rodopi, 2007. p 15.
24. Brown, R. H., *Culture, Capitalism, and Democracy in the New America*, New Haven, CT, USA: Yale University Press, 2005.
25. Burbach R., *Globalization and Postmodern Politics : From Zapatistas to High Tech Robber Barons*, London: Pluto Press, 2001.
26. Canniford R., How to manage consumer tribes. *Journal Of Strategic Marketing*, 19(7), 591-606, 2011.
27. Casey C., *Critical Analysis of Organizations: Theory, Practice, Revitalization*, London, GBR: SAGE Publications Ltd. (UK), 2002. p 115.
28. Cilliers P., *Complexity and Postmodernism : Understanding Complex Systems*, London, GBR: Routledge, 1998. P. 125.
29. Clegg S., *Modern Organizations : Organization Studies in the Postmodern World*, London, GBR: SAGE Publications Ltd. (UK), 1990. p 177.
30. Cleo M., B., Imrie C., Consumer tribes: membership, consumption and building loyalty, *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, Vol. 23 Iss 1 pp. 39 – 56, 2011.
31. Cobb J. B., *SUNY Series in Constructive Postmodern Thought : Postmodernism and Public Policy : Reframing Religion, Culture, Education, Sexuality, Class, Race, Politics, and the Economy*, Albany, NY, USA: SUNY Press, 2001. p 12.
32. Cohen S., Rutsky R. L., *Consumption in an Age of Information*, Oxford, GBR: Berg Publishers, 2005. p 44.
33. Collins P., *Believers : Does Australian Catholicism Have a Future?*, Sydney, NSW, AUS: UNSW Press, 2008.
34. Cova B., Cova V., Tribal marketing, *European Journal of Marketing*, Vol. 36 Iss 5/6 pp. 595 – 620, 2002.
35. Cova B., Saucet M., *Unconventional Marketing: From Guerrilla to Consumer Made. Chapter for: Routledge Companion on Future of Marketing Part III. Reconnecting with Consumers and Markets, Forthcoming*; San Diego Legal Studies Paper No. 14-165, 2014.
36. Craig W. L., *On Guard : Defending Your Faith with Reason and Precision*, Colorado Springs. 2010. p. 131.
37. Critchley S., *Very Little - Almost Nothing : Death, Philosophy, Literature*, London, GBR: Routledge, 1997. p 9.
38. Dagger R., *Civic Virtues : Rights, Citizenship, and Republican Liberalism*, Cary, NC, USA: Oxford University Press, 1997.

39. D'Agostini F., *Contemporary European Cultural Studies : Last Fumes of the Evaporating Reality : Nihilism and the Nature of Philosophical Concepts*, Aurora, CO, USA: The Davies Group, Publishers, 2010. p 1.
40. Davis B. W., Schroeder B., Wirth J. M. *Japanese and Continental Philosophy : Conversations with the Kyoto School*, Bloomington, IN, USA: Indiana University Press, 2011. p 7.
41. Delanty G., *Modernity and Postmodernity: Knowledge, Power and the Self*. London, GBR: Sage Publications, 2000, p. 67.
42. Denhardt J. V.; Denhardt R. B., *New Public Service*. Armonk, NY, USA: M.E. Sharpe, Inc., 2007. p. 3.
43. Denhardt R. B., *Viešųjų organizacijų teorijos*, Vilnius : Algarvė, 2001, p. 240.
44. Derrida. J. *De la grammatologie*, Paris: Les Éditions de Minuit, 1967.
45. Deutsch B., Social Tribes. *Sales & Service Excellence*, 11(4), 4, 2011.
46. Dionísio C. P., Leal L. M., Fandom affiliation and tribal behaviour: a sports marketing application, *Qualitative Market Research: An International Journal*, Vol. 11 Iss 1 pp. 17 – 39, 2008.
47. Driscoll C., *Modernist Cultural Studies*, Gainesville, FL, USA: University Press of Florida, 2010.
48. Dunn R. G., *Identifying Consumption : Subjects and Objects in Consumer Society*, Philadelphia, PA, USA: Temple University Press, 2008. p 22.
49. Dunn R. G., *Identity Crises : A Social Critique of Postmodernity*, Minneapolis, MN, USA: University of Minnesota Press, 1998. p 12.
50. Duvall J. N., Abadie, A. J. *Faulkner and Postmodernism*, Jackson, MS, USA: University Press of Mississippi, 2002.
51. Elias A J., *Sublime Desire : History and Post-1960s Fiction*, Baltimore, MD, USA: Johns Hopkins University Press, 2001. p 152 – 153.
52. Farmer D. J., *The language of public administration: Bureaucracy, Modernity, and Postmodernity*, University of Alabama Press, 1995.
53. Featherstone M., *Consumer Culture and Postmodernism*, London, GBR: SAGE Publications Inc. (US), 2007 p. 42.
54. Feldman, S. M., *American Legal Thought from Premodernism to Postmodernism : An Intellectual Voyage*, Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2000.
55. Fernandez-Balboa, J. M., *Critical Postmodernism in Human Movement, Physical Education, & Sport*, Albany, NY, USA: State University of New York Press, 1997.
56. Fink E., *Nietzsche's Philosophy*, London, GBR: Continuum International Publishing, 2003. p 141.
57. Francese J., *Narrating Postmodern Time and Space*. Albany State University of New York Press, 1997.
58. Frankl V. E., *Žmogus prasmės akivaizdoje*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010.
59. Fuat A. F., Clifford J. S., From segmentation to fragmentation, *European Journal of Marketing*, Vol. 31 Iss 3/4 pp. 183 – 207, 1997.
60. Gare A., *Postmodernism and the Environmental Crisis*, Florence, KY, USA: Routledge, 1995.
61. Garrick J., Rhodes C. C., *Research and Knowledge at Work : Perspectives, Case-Studies and Innovative Strategies*, London, GBR: Routledge, 2000. p 51.

62. Gasset J. O., *Masių sukilimas*. Vilnius: Vaga, 2013.
63. Gergen K. J., *Social Construction in Context*, London, GBR: SAGE Publications Ltd. (UK), 2001. p 151.
64. Gergen K. J., Organization Theory in the Postmodern Era. *In New Directions in Organization Theory and Analysis*, 266– 275. London: Sage, 1991.
65. Gibbins J. R., Reimer Bo., *Theory : Politics of Postmodernity : An Introduction to Contemporary Politics and Culture*, London, GBR: Sage Publications, 1999.
66. Glanz J., Horenstein B., Linda S. *Paradigm Debates in Curriculum & Supervision : Modern & Postmodern Perspectives*, Westport, CT, USA: Greenwood Press, 2000.
67. Gomel E., *Continuum Literary Studies : Postmodern Science Fiction and Temporal Imagination*, London, GBR: Continuum International Publishing, 2010. p 15.
68. Gómez Arias Laurentino T. J., Acebrón B., Postmodern approaches in business#to#business marketing and marketing research, *Journal of Business & Industrial Marketing*, Vol. 16 Iss 1 pp. 7 – 20, 2001.
69. Goulding Ch., Shankar A., Canniford R., Learning to be tribal: facilitating the formation of consumer tribes, *European Journal of Marketing*, Vol. 47 Iss 5/6 pp. 813 – 832, 2013.
70. Grbich C., *New Approaches in Social Research*, London, GBR: SAGE Publications Inc. (US), 1998. p 3.
71. Grey Ch., Willmott H., *Critical Management Studies : A Reader*, Oxford, GBR: Oxford University Press, UK, 2005. p 77.
72. Hales S. D., *Relativism and the Foundations of Philosophy*, Cambridge, MA, USA: MIT Press, 2006 p. 1.
73. Hardy T., Steers J., *Art Education in a Postmodern World : Collected Essays*, Bristol, GBR: Intellect Ltd., 2006.
74. Harris S., *Free Will*, New York: Free Press, 2012.
75. Hart K., *Postmodernism– A Beginner's Guide*, Oneworld Publications, 2006.
76. Harwood T., Garry T., Infiltrating an e-tribe: marketing within the Machinima community. *Journal Of Customer Behaviour*, 8(1), 67-83, 2009.
77. Hassan I., *The Postmodern Turn: Essays in Postmodern Theory and Culture*, Christchurch, New Zealand: Cybereditions Corporation, 2001. p 121.
78. Hassard J., *Essai : Organizational Time: Modern, Symbolic, and Postmodern Reflections*. *Organization Studies* (Walter De Gruyter GmbH & Co, KG.), 23(6), 885-892, 2002.
79. Hassard J., Holliday R., Willmott H., *Body and Organization*, London, GBR: SAGE Publications Ltd. (UK), 2000. p 19.
80. Hjorth D., Kostera M., *Entrepreneurship and the Experience Economy*, Frederiksberg, Copenhagen, DNK: Copenhagen Business School Press, 2007. p 116.

81. Israel J. I., *Enlightenment Contested: Philosophy, Modernity, and the Emancipation of Man 1670–1752*, Oxford, GBR: Oxford University Press, UK, 2006.
82. Young Lee J., *Studies on Themes and Motifs in Literature, Volume 86 : History and Utopian Disillusion : The Dialectical Politics in the Novels of John Dos Passos*, New York, NY, USA: Peter Lang, 2008.
83. Kefala E., *Peripheral (Post) Modernity : The Syncretist Aesthetics of Borges, Piglia, Kalokyris and Kyriakidis*, New York, NY, USA: Peter Lang Publishing, 2006. p 46.
84. Kelly J. E., *Rethinking Industrial Relations : Mobilisation, Collectivism, and Long Waves*. London, GBR: Routledge, 1998. p 109.
85. King C. S., Postmodern Public Administration: In The Shadow Of Postmodernism. *Administrative Theory & Praxis (Administrative Theory & Praxis)* 27.3 (2005): 517-532.
86. Kirk R., *Relativism and Reality : A Contemporary Education*, London, GBR: Routledge, 1999.
87. Kukla A., *Social Constructivism and the Philosophy of Science*, London, GBR: Routledge, 2000.
88. Lane J. E., *Public Sector: Concepts, Models and Approaches* (3rd edition). London: SAGE Publications, 2003.
89. Lane R. J., *Jean Baudrillard*, Florence, KY, USA: Routledge, 2000. p 100.
90. Laurence J., O'Toole Jr., The Ties That Bind? Networks, Public Administration, and Political Science, *Political Science and Politics*, Vol. 43, No. 1 pp. 7-14, 2010.
91. Lehan R., *Literary Modernism and Beyond : The Extended Vision and the Realms of the Text*, Baton Rouge, LA, USA: Louisiana State University Press (LSU Press), 2012.
92. Lennie I., *Beyond Management*, London, GBR: SAGE Publications Ltd. (UK), 1999. p 19.
93. Leonard P., *Postmodern Welfare : Reconstructing an Emancipatory Project*, London, GBR: SAGE Publications Ltd. (UK), 1997. p 104.
94. Levin D. M., *Opening of Vision : Nihilism and the Postmodern Situation*, Florence, KY, USA: Routledge, 1988. p 4.
95. Linstead S., *Organization Theory and Postmodern Thought*, London, GBR: SAGE Publications Inc. (US), 2003. p 6. –7.
96. Lyotard J.F., *Postmodernus būvis*, Vilnius: Baltos lankos, 1993, p. 6.
97. Luntley M., *Reason, Truth and Self : Getting to Know the Truth About Postmodernism*, London, GBR: Routledge, 1995. p 3.
98. Maclaran P., Catterall M., Stevens L., *Issues of representation and qualitative marketing research*, Bradford, GBR: Emerald Group Publishing Ltd, 2003.
99. Mansvelt J., *Geographies of Consumption*, London, GBR: SAGE Publications Inc. (US), 2005. p 35.
100. Mari G., *Postmodern, Democracy, History*, Aurora, CO, USA: The Davies Group, Publishers, 2006. p 16.

101. Martineau H., *The positive Philosophy of Auguste Comte, vol. 1. Kitchener, Ontario, CAN: Batoche Books, 2000. p. 29.*
102. Maslow A. H., A Theory of Human Motivation *Psychological Review*, 50(4), 370-96, 1943.
103. Masolo D.A., *Self and Community in a Changing World*, Bloomington, IN, USA: Indiana University Press, 2010.
104. McCall C., *Identity in Northern Ireland : Communities, Politics & Change*, New York, NY, USA: Palgrave Macmillan, 1999.
105. McGuigan J., *Modernity and Postmodern Culture (2nd Edition)*, Berkshire, GBR: McGraw-Hill Professional Publishing, 2006 p. 3.
106. Meir R., Scott D., Tribalism: definition, identification and relevance to the marketing of professional sports franchises. *International Journal Of Sports Marketing & Sponsorship*, 8(4), 330-346, 2007.
107. Miller H. T., Fox C. J., *Postmodern Public Administration*, Armonk, NY, USA: M.E. Sharpe, Inc., 2007.
108. Miller H. T., *SUNY Series in Public Policy : Postmodern Public Policy*, Albany, NY, USA: State University of New York Press, 2002.
109. Mosteller T., *Relativism in Contemporary American Philosophy*, London, GBR: Continuum International Publishing, 2006.
110. Muggleton D., *Inside Subculture : The Postmodern Meaning of Style*, Oxford, GBR: Berg Publishers, 2000.
111. Nietzsche F., *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, Vilnius: Alma littera, 2002.
112. Noordhoek P., Saner R., Beyond New Public Management: Answering the Claims of both Politics and Society. *Public Organization Review: A Global Journal*. 2005.
113. O'Shaughnessy J. N., JO'Shaughnessy J., Marketing, the consumer society and hedonism, *European Journal of Marketing*, Vol. 36 Iss 5/6 pp. 524 – 547, 2002.
114. O'Grady P., *Relativism*, Durham, GBR: Acumen, 2002.
115. Olkowski D. E., *Postmodern Philosophy and the Scientific Turn*, Bloomington, IN, USA: Indiana University Press, 2012. p 24.
116. Osborne D., Gaebler T., *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1992.
117. Osborne S., The New Public Governance? 1. *Public Management Review*. pp. 377-387, 2006.
118. Payne M., Askeland G. A., *Globalization and International Social Work : Postmodern Change and Challenge*, Abingdon, Oxon, GBR: Ashgate Publishing Group, 2008. p 101.

119. Palmer C., Philip K. D., *Exhilaration and Terror of the Postmodern*, Liverpool, GBR: Liverpool University Press, 2003. p 182.
120. Parker I., *Critical Discursive Psychology*, Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan, 2003. p 24.
121. Patterson M., Direct marketing in postmodernity: neo#tribes and direct communications, *Marketing Intelligence & Planning*, Vol. 16 Iss 1 pp. 68 – 74, 1998.
122. Peters G., Pierre J., Association Governance without Government? Rethinking Public Administration : *Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART*, Vol. 8, No. 2 pp. 223-243, 1998.
123. Peters T. J., Waterman R. H., *In Search of Excellence*. New York: Harper and Row, 1982.
124. Rahim M., The New Governance Approach to the Devolution of Corporate Governance. *Competition & Change*, 16(4), 343-352, 2012.
125. Raipa A., Giedraitytė V., Inovacijos viešajame valdyme: socialinė tinklaveika, *Public administration*, 4(40), 29-37. 2013.
126. Raipa A., Metodologiniai viešojo valdymo demokratizavimo aspektai, *Viešoji politika ir administravimas*, 2010, Nr. 32. p. 7. – 18.
127. Rasch W., Wolfe C., *Observing Complexity : Systems Theory and Postmodernity*, Minneapolis, MN, USA: University of Minnesota Press, 2000. p 24.
128. Reginster B., *Affirmation of Life : Nietzsche on Overcoming Nihilism*, Cambridge, MA, USA: Harvard University Press, 2006.
129. Robinson A. M., *Multiculturalism and the Foundations of Meaningful Life : Reconciling Autonomy, Identity, and Community*, Vancouver, BC, CAN: UBC Press, 2007.
130. Rojek C., *Decentring Leisure : Rethinking Leisure Theory*, London, GBR: SAGE Publications Ltd. (UK), 1995, p. 37.
131. Roman, C., Roman A., Boqhiu A., The New Governance and Globalization. *Theoretical & Applied Economics*, 19 (1), 113 – 126, 2012.
132. Rosenau P. M., *Post-Modernism and the Social Sciences : Insights, Inroads, and Intrusions*, Princeton, NJ, USA: Princeton University Press, 1991. p 13.
133. Sarra J., New Governance, Old Norms, and the Potential for Corporate Governance Reform. *Law & Policy*, 33(4), 576-602, 2011.
134. Sarup M., Raja T., *Identity, Culture, And The Postmodern World*. Athens, University of Georgia Press, 1998.
135. Selznick P., *Social Justice: A Communitarian Perspective*, in *The Responsive Community* 6.4 (Fall 1996).

136. Shanks A., *God and Modernity : New and Better Way to Do Theology*, London, GBR: Routledge, 1999.
137. Simmons G., Marketing to postmodern consumers: introducing the internet chameleon *European Journal of Marketing*, Vol. 42 Iss 3/4 pp. 299 – 310, 2008.
138. Simon, H. A., *Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organization*, 1947.
139. Smethurst P., *The Postmodern Chronotope*, Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 2000.
140. Sogner S. L., *Metaphysics Without Truth : On the Importance of Consistency Within Nietzsche's Philosophy*, Milwaukee, WI, USA: Marquette University Press, 2007. p 103.
141. Steurer R., Soft Instruments, Few Networks: How 'New Governance' Materializes in Public Policies on Corporate Social Responsibility Across Europe. *Environmental Policy & Governance*, 21(4), 270-290, 2011.
142. Strathausen C., Connolly W. E., *Leftist Ontology : Beyond Relativism and Identity Politics*, Minneapolis, MN, USA: University of Minnesota Press, 2009.
143. Taylor C., *Philosophical arguments*, Harvard University Press, 1995.
144. Taylor F. W., *The Principles of Scientific Management*, New York, NY, USA and London, UK: Harper & Brothers, 1911.
145. Thacker J., *Postmodernism and the Ethics of Theological Knowledge*, Abingdon, Oxon, GBR: Ashgate Publishing Group, 2008.
146. Thom N., Ritz A., *Viešojo vadyba. Inovaciniai viešojo sektoriaus valdymo metmenys: monografija*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
147. Toffoletti K., *Contemporary Thinkers Reframed : Baudrillard Reframed : Interpreting Key Thinkers for the Arts*, London, GBR: I.B. Tauris, 2010 p. 17.
148. Tumėnas A., Valstybinių organizacijų reformų ir pokyčių teorinė analizė, daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
149. Vattimo G., D'Agostini F., McCuaig W., *Responsibility of the Philosopher*, New York, NY, USA: Columbia University Press, 2010. p 7.
150. Vibert C., *Theories of Macro-Organizational Behavior : A Handbook of Ideas and Explanations*, Armonk, NY, USA: M.E. Sharpe, Inc., 2004. p 166.
151. Weber M., *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, Berkley, CA: U. California Press, 1978.
152. Welshon R., *Philosophy of Nietzsche*, Durham, GBR: Acumen, 2004. p 58.
153. Westerink H., *Figures of the Unconscious : Dark Trace : Sigmund Freud on the Sense of Guilt*. Leuven, BEL: Leuven University Press, 2009.

154. Whipp R., Adam B., Sabelis Ida., *Making Time : Time and Management in Modern Organization*, Oxford, GBR: Oxford University Press, 2002. p 1.
155. Wittenberg E., *The Crisis of Science in Germany in 1919*. In: P. Lassman, I. Velody, H. Martins (eds.). *Max Weber's "Science as a Vocation"*. London: Unwin Hyman, p. 112–121, 1989.
156. Woodward A., *Nihilism in Postmodernity : Lyotard, Baudrillard, Vattimo*, Aurora, CO, USA: The Davies Group, Publishers, 2009 p. 95.
157. Zilioli U., *Protagoras and the Challenge of Relativism : Plato's Subtlest Enemy*, Abingdon, Oxon, GBR: Ashgate Publishing Group, 2008 p. 8.
158. Zima, P. V., *Modern/Postmodern : Society, Philosophy, Literature*, London, GBR: Continuum International Publishing, 2010.

Interneto tinklalapiai:

159. <http://www.postmodernchina.org/cgi/index.php> [žiūrėta 2014 08 01].

Rakšnys A. V. Postmodernizmo paradigmos iššūkiai naujojo viešojo valdymo susiformavimui. / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas pro. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2014. – 106 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe teorinės analizės būdų išnagrinėti esminiai modernizmo ir postmodernizmo epochų bruožai. Atlikta šių kultūrinių faktorių lyginamoji analizė bei sintezė, susiejant juos su organizacijų valdymu. Išskystalizavus esminius šių organizacijų faktorius, antroje darbo dalyje atliekama modernizmo ir postmodernizmo faktorių sintezė su trimis viešojo administravimo modeliais, skirtingais viešojo valdymo reformų etapais. Pirmuoju atveju atskleidžiama, jog tradicinis viešasis administravimas savo struktūroje įformino modernizmo kultūros bruožus, antruoju, jog anglosaksiškoje naujoje viešojoje vadyboje, išryškėjo postmodernistinio, kiekybinio vartotojiškumo tęstinumas. Trečiojo reformų stadijoje, pristatoma besiformuojančio naujojo viešojo valdymo modelio koncepcija, susiejant postmodernizmo epochos bruožus, kaip galimus iššūkius šio modelio komponentams. Siekiant užtikrinti optimalų šio modelio funkcionavimą ir pritaikymą praktikoje, pasiūloma bendruomenę iškelti iki prioritetinio, vertybinio šio modelio statuso, siekiant tinkamai atsakyti į galimai neigiamas postmodernizmo įtakas.

Rakšnys A. V. Challenges of postmodern paradigm to the formation of new governance / Master's Work in Public Administration. Supervisor prof. dr. A. Guogis. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2014. – 106 p.

ANOTATION

In the Master's thesis by the method of theoretical analysis the major features of modernism and postmodernism eras are analysed. Comparative analysis and synthesis of these cultural factors, linking them to organizational management, is carried out. After crystallising the essential factors of these organizations, in the second part of the thesis the synthesis of modern and postmodern factors of the three models of public administration at different stages of the reforms of public administration is carried out. The first case reveals that traditional public administration formalised the features of modernism culture in its structure, the second case shows that Anglo-Saxon new public management exposed the continuity of postmodern, quantitative consumerism. In the third stage of the reform the concept of the emerging new governance model connecting the features of postmodern epoch as possible challenges of the components of this model is presented. In order to ensure optimal functioning into practice, community is suggested to be given the priority and value status of this model in order to properly respond to possibly negative influences of postmodernism.

SANTRAUKA

Poreikis efektyviai ir racionaliai valdyti valstybę, nulemia permanentinius jos institucijų modernizavimo procesus. Viešojo valdymo reformų, transformacijų kontekste, dažniausiai išskiriamos trys viešojo administravimo modelių evoliucinės stadijos : tai tradicinis, hierarchinis viešasis administravimas (įforminantis modernizmo kultūros vertybes), naujoji viešoji vadyba (savo struktūroje įdiegianti postmodernistinę, vartotojiškumo logiką) ir kaip alternatyva minėtosioms koncepcijoms taip pat postmodernizmo kultūroje besiformuojantis naujasis viešasis valdymas. Siekiant sklandaus teorinių naujojo viešojo valdymo teorinių komponentų susiformavimo, optimalių modelio teorinių konstrukcijų adaptacijos praktikoje (užkertant kelią jau indikuotų viešojo administravimo problemų regeneracijai kitokia forma) būtina suprasti, jog bus neišvengiamai susidūriama su naujomis visuomenės mąstymo ir gyvenimo formomis, postmodernistinės epochos netikrumais, kurie gali turėti įtakos šių procesų raidai ir darniam modelio funkcionavimui.

Postmodernizmo paradigmos iššūkiai naujojo viešojo valdymo susiformavimui – magistro baigiamasis darbas, kuriame teorinės analizės būdu, bus nagrinėjami svarbiausi postmodernizmo elementai, kaip nepasitikėjimas metanaratyvais (fiksotų objektyvių prasmų atsisakymas), reliatyvizmas, vartotojiškumas, nihilizmas, simuliakrai bei puantlistinio laiko koncepcija bei jų galimos įtakos dar besiformuojančio naujojo viešojo valdymo komponentams. Darbe atskleidžiama, jog postmodernizmo paradigma, nebūtinai turi būti destruktivi, nagrinėjant privataus sektoriaus patirtį ir gentinio marketingo strategija orientuota į „vartotojiškos bendruomenės“ sukūrima, pademonstruojama, kaip epochos elementus galima būtų išnaudoti konstruktyviai. Analizuojant esminius postmodernizmo bruožus, pereinama prie viešojo administravimo ir modernizmo bei postmodernizmo elementų sintezės. Įforminant darbe išsikeltus uždavinius ir tikslą, atskleidžiamas ryšis tarp viešojo administravimo modelių, valstybinio sektoriaus reformų ir kultūrinės, filosofinės - sociologinės dimensijos sąveikos.

Darbe pagrindžiama ir pasiūloma, kaip būtų galima neutralizuoti neigiamas postmodernizmo įtakas diegiant naująjį viešąjį valdymą, valdyme dalyvaujančią ir politikų atsakomybės reikalaujančią bendruomenę, iškeliant iki prioritetinio, vertybinio statuso.

Reikšmingi žodžiai: modernizmas, postmodernizmas, naujasis viešasis valdymas, viešasis administravimas.

Rakšnys A. V. Challenges of postmodern paradigm to the formation of new governance / Master's Work in Public Administration. Supervisor prof. dr. A. Guogis. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2014. – 106 p.

SUMMARY

The demand to govern the state effectively and rationally leads to the permanent processes of modernisation of institutions. In the context of reforms and transformations of governance, three evolutionary stages of public administration models are identified: they are traditional, hierarchical public administration (formalising the virtues of modernism culture), new public management (introducing postmodern, consumerism logic in its structure), and, as an alternative to above mentioned concepts, new governance, which is also forming in postmodern culture. In order to achieve consistent formation of the theoretical components of the new governance, in the adaptation practice of the optimal theoretical constructions of the model (preventing other already indicated problems of public administration forms from regeneration) it is necessary to understand that new public thinking, new forms of life and uncertainties of the post-modern era, which can have influence on the development and harmonious functioning of the model, will be confronted.

Challenges of postmodern paradigm to the formation of new governance – Master's thesis in which by the method of theoretical analysis the most important postmodern elements such as mistrust of metanarrative (rejection of fixed objective meaning) relativism, consumerism, nihilism, simulacra and the concept of short-time and their possible negative influence on the forming components of new governance are analysed. On the other hand, while studying experiences of private sector and tribal marketing strategies, orientated into creation of consumer society, the thesis reveals that postmodern paradigm must not necessarily have destructional features, it is demonstrated how the elements of the epoch can be exploited constructively. While analysing the basic features of postmodernism there is a transition to the synthesis of the elements of public administration, modernism and postmodernism. Formalising the aim and objectives of the thesis, relations between models of public administration and public sector reforms and cultural, philosophical - sociological dimension interaction are revealed.

The thesis also justifies and offers the ways to neutralise negative influence of postmodernism when establishing new governance, and gives the priority and value status to the community which participates in governing and requires political responsibility.

Key words : modernism, postmodernism, new governance, public administration.